ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ

(ਰਾਗਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤਰ)

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ

ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ

ਰਾਗਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ

ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ....

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਾਂ ਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਰੂਪ ਜਾਣਕੇ, "੧ੴ" ਤੋਂ ਲੈ ਕਰਕੇ "ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ" ਤੱਕ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਦਾਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਦਾਸ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ
ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਫੋਨ 0185380226

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜਿਨ ਭੈ ਅਦਬ ਨ ਬਾਣੀ ਧਾਰਾ।
ਜਾਨਹੁ ਸੋ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਹਮਾਰਾ।

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ

ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਜਥੇ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਲਮਬੰਧ ਕਰੋ । ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਭਾਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਗ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਗਿਆਨੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੇਦਾਂਤੀ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਾਬਕਾ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਡੇਰਾ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਹੰਤ ਸੰਤ ਪੰਡਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲੇ, ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਿਆਨੀ ਭਰਥਰੀ ਦਾਸ ਜੀ ਤਰਸਿੱਕੇ ਵਾਲੇ (ਮੁੱਖ ਅਸਥਾਨ ਚਾਂਗਲੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ), ਭਾਈ ਕੁਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੱਜਣ) ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ,ਆਦਿਕ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਕੇ ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਵਾਇਆ । ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ; ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਆਪਣਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਦਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਲਈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਅੱਗੇ ਅਰਜੋਈ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਨਾਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ, ਸਗੋਂ ਜੋ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਊਣਤਾਈਆਂ ਤੇ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਦਾਸ ਦੀ ਤੁੱਛ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਸੂਚਕ

ਹਨ । ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਕਾ ਅਗੇ ਤੋਂ ਬੁੱਧੀ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ, ਜਥੇ ਦਾ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ;
ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਥਾ ਵਾਚਕ
(ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ੴ

ਸ਼ਰਧਾ ਹਰ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੈ । ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਪੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਾਂ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਠਣਗੇ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ । ਜਿਵੇਂ ਇਸਾਈ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਈਸਾ ਜੀ ਕਬਰ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਉਨਾਂ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀਏ। ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

''ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਣੀਐ ॥''

(ਅੰਗ੩੦੪, ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ)

''ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰ ਜਾਣਹੁ ਗੁਰਸਿਖਹੁ
ਹਰਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਮੁਹਹੁ ਕਢਾਏ ॥''

(ਅੰਗ ੩੦੮, ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪)

''ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਆਖਿਐ ਜੋ ਚਲੈ ਸੋ ਸਤਿ ਪੁਰਖੁ ਭਲ ਭਲਾ॥''

(ਅੰਗ ੩੦੪, ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪)

''ਬਾਣੀ ਮੰਤ੍ਰੁ ਮਹਾਪੁਰਖਨ ਕੀ ਮਨਹਿ ਉਤਾਰਨ ਮਾਨ ਕਉ॥''

(ਅੰਗ੧੨੦੮, ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ)

''ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ॥
ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾਪੁਰਖ ਕੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ ॥''

(ਅੰਗ ੯੩੫, ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ)

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੂਝੈ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥
ਬਾਣੀ ਬੂਝੈ ਸਚਿ ਸਮਾਵੈ ॥
ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ਏਕ ਲਿਵਤਾਰਾ ॥

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ, ਅੰਗ ੪੧੨)

''ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਗੇ ਤਿਨ ਹਥਿ ਚੜਿਆ ਰਾਮ ॥
ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਗੇ ਤਿਨ,
ਹਥਿ ਚੜਿਆ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਰਤਨੁ ਅਪਾਰਾ ॥''

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਛੰਤ, ਅੰਗ ੪੪੩)

ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਨ ਲਈ ਜਿਥੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਥੇ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤਾਂ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ, ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਹਿ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਮਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ! ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪਰਪੱਕ ਹੋਣ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

''ਜੋ ਗੁਰੁ ਗੋਪੇ ਆਪਣਾ ਸੁ ਭਲਾ ਨਾਹੀ ਪੰਚਹੁ
ਓਨਿ ਲਾਹਾ ਮੂਲੁ ਸਭੁ ਗਵਾਇਆ॥

(ਅੰਗ ੩੦੪, ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪)

ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਹੇ ਨੰਬਰਦਾਰੋ ! ਜੋ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਲਾਭ ਅਤੇ ਮੂਲ ਸਭ ਗਵਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਪਤਾ ਨਹੀ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ? ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਉਪਰ ਦੋਸ਼ ਆਰੋਪਣ ਲਗ ਪਏ। ਅਭੁੱਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ 'ਭੁੱਲੜ' ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ''ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ'' ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਚਨ

ਹਨ

"ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਸਾ ਕਾਰ ਕਮਾਵਹੁ ॥"

(ਅੰਗ ੯੩੩, ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ)

ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ ਭਾਵ ਚਲਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ

"ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ ॥"

(ਅੰਗ ੪੬੫, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨੀ ਸਿਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲ ਸਿਖ ਹੈ।

"ਨਦਰੀ ਕਰਮ ਲਘਾਏ ਪਾਰਿ ॥"

(ਅੰਗ ੪੬੫, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

ਅਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਥਵਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਭੇਜਿਆ

"ਤਵ ਰਸਨਾ ਪਰ ਕਰ ਹੈਂ ਬਾਸਾ ।
ਜੋ ਤਿਸਤੇ ਹੋਇ ਬਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾ ।
ਕਥਹੁ ਅੰਨਥਾ ਹੋਇ ਸੁ ਨਾਹੀ ।
ਸਫਲਹਿ ਤਤ ਛਿਨ ਬਾਦ ਨ ਜਾਹੀ ।੧।
ਤੀਨ ਲੋਕ ਮਹਿ ਆਇਸੁ ਜਿਮ ਕਹਿ ।
ਸੁਰ ਨਰ ਨਾਗ ਸੁਨਤਿ ਹੀ ਹਿਤ ਲਹਿ ।
ਤਤ ਛਿਨ ਕਰਹਿਂ ਤਿਸੀ ਬਿਧਿ ਸਾਰੇ ।
ਤੋਹਿ ਬਾਕ ਨਹਿ ਕੋ ਹਟਕਾਰੇ ।੨।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਔਰੰਗਜੇਬ ਦੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ

ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਵੀ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰੀ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ, ਗੜੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ, ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਬਣਾਏ, ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖੇਦ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣਾ, ਦੋ ਚੰਦਰਮਾਂ ਦਿਖਾਉਣੇ, ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨੀ, ਦਿਨੇ ਤਾਰੇ ਵਿਖਾਉਣੇ, ਬੱਦਲਾਂ ਨੇ ਛਾਂ ਕਰਨੀ, ਸੁਪਨਾ ਸੁਨਾਉਣਾ, ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ ਦੱਸਣਾ, ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਚਲਾਉਣੀ, ਦਰਵਾਜਿਆ ਦੇ ਜਿੰਦਰੇ ਖੋਲਣੇ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨਾ, ਕੁਹਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਲਕੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਇਤਿਆਦ ਬੇਅੰਤ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਦ 'ਮਿਟੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ' ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ 'ਮਿਟੀ ਬੇਈਮਾਨ ਕੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਦੋ ਅੱਖਰ ਬਦਲਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ । ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੰਨੇ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਭਰੇ ਬਚਨ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਹੈ ਉਧਰ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਏ। ਜਿਵੇਂ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ "ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ (ਰਾਸਿ ੯ ਅੰਸੂ ੫੮)" ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:-

"ਇਮ ਸੁਨਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿ ਰਾਇ ।
ਸੁਤ ਦਿਸ਼ਿ ਤੇ ਕੁਛ ਰਿਸ ਮਨ ਲਯਾਇ।
ਗੁਰਤਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਭ ਲਹਯੋ ।
'ਭਯੋ ਨਲਾਇਕ ਧੀਰ ਨ ਰਹਯੋ ।੯।
ਤੁਰਕੇਸ਼ੁਰ ਕੋ ਰਾਖਯੋ ਮਾਨ ।
ਸ਼ਬਦ ਬਿਪਰਜੈ ਕੀਨਿ ਬਖਾਨਿ ।
ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ ਕੇ ਬਾਕ ।
ਫੇਰ ਸਕਹਿ ਕੋ ਇਨ ਮਤਿ ਰਾਕ ।੧੦।
ਬਾਨ ਅਮੋਘ ਤਜੈ ਧਨੁ ਧਾਰੀ ।

ਜਿਮ ਤਿਸ ਕੋ ਨ ਸਕਹਿ ਕਿਮ ਟਾਰੀ ।
ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਤ੍ਰ ਜਿਮ ਸਫਲ ਸਦਾਈ ।
ਜਿਨ ਮਹਿ ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤਿ ਮਹਾਈ ।੧੧॥
ਪੀਰ ਮੀਰ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਬ੍ਰਿੰਦ ।
ਜੇ ਅਜ਼ਮਤ ਕੋ ਧਰਤਿ ਬਿਲੰਦ ।
ਤਿਨ ਕੇ ਬਚਨ ਸਭਿਨਿ ਸਿਰ ਧਰੇ।
ਕੋ ਅਸ ਮੂਢ ਤਰਕ ਜੋ ਕਰੇ।੧੨॥
ਔਰਕ ਦੰਡ ਮਿਲੈ ਤਿਸ ਤਾਈ ।
ਦੁਖ ਤੇ ਦੁਖ ਪਾਵੈ ਸਭਿ ਥਾਈ ।
ਚਕ੍ਰਵਰਤਿ ਨ੍ਰਿਪ ਜਥਾ ਦੁਹਾਈ ।
ਨਹਿ ਮਾਨਹਿ ਜੋ ਕਰਿ ਦੁਸ਼ਟਾਈ ।੧੩॥
ਤਿਸ ਕੋ ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਗਹਿ ਲੇਹਿਂ ।
ਮੂਢ ਜਾਨਿ ਤਿਹ ਸੰਕਟ ਦੇਹਿਂ ।''

ਭਾਵ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਵੇ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ । ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ

''ਇਤਿ ਮੁਖ ਕਰਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨ ਆਵਹੁ ।
ਉਤ ਹੀ ਬਸਿ ਕਰਿ ਬੈਸ ਬਿਤਾਵਹੁ ।
ਅਪਰਾਧੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕੇਰ।
ਹਮ ਸੋਂ ਨੇਰ ਹੋਇ ਕਿਮ ਫੇਰ ।੩੧॥''

ਭਾਵ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਵੀ ਨਾ ਆਉ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਹੈ ਉਧਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਕਰੋ । ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ

''ਨਿਜ ਮਨ ਤੇ ਹਮ ਤਯਾਗਨਿ ਕਰਯੋ ।''

ਉਹ ਸਾਡੇ ਮਨੋ ਲਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਪਣਾ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਇੰਨਾਂ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਨਿਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ; ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਰਾਗਮਾਲਾ' ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀ, ਉਨਾ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਕ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

''ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਨਿਸਿ ਮਦੁ ਰਹਤ ਭਾਜਨ ਬਿਖੈ
ਜਾਨਤ ਨ ਮਰਮ ਕਿਧਉ ਕਵਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਹੈ ॥
ਜੈਸੇ ਬੇਲੀ ਭਰਿ ਭਰਿ ਬਾਟਿ ਦੀਜੀਅਤ ਸਭਾ
ਪਾਵਤ ਨ ਭੇਦੁ ਕਛੁ ਬਿਧਿ ਨ ਬੀਚਾਰੀ ਹੈ ॥
ਜੈਸੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਮਦੁ ਬੇਚਤ ਕਲਾਲ ਬੈਠੋ
ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਈ ਦਰਬਿ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੈ ॥
ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕੋ ਲਿਖਿ ਪੜਿ ਗਾਵਤ ਹੈ
ਬਿਰਲੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਪਦੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ॥

(ਸਵੈਯਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ੫੩੦)

ਜਿਵੇਂ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਮਦਰਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਭਾਂਡਾ ਮਦਰਾ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਕਲਾਲ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਮਦਰਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦਾ ਧਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ । ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੋ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਪਾਠੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਰਾਗੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾ ਵਿੱਚੋ ਬਹੁਤੇ ਕੇਵਲ ਧਨ ਵਾਸਤੇ। ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਦਵੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਬਨਣ? ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪੀਵੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ :-

''ਜੈਸੇ ਫਲ ਸੈ ਬਿਰਖੁ ਬਿਰਖੁ ਸੈ ਹੋਤ ਫਲੁ
ਅਦਿਭੁਤਿ ਗਤਿ ਕਛੁ ਕਹਨੁ ਨ ਆਵੈ ਜੀ ।
ਜੈਸੇ ਬਾਸੁ ਬਾਵਨ ਮੈ ਬਾਵਨ ਹੈ ਬਾਸੁ ਬਿਖੈ

ਬਿਸਮ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੋਊ ਮਰਮੁ ਨ ਪਾਵੈ ਜੀ ।
ਕਾਸਟਿ ਮੈ ਅਗਨਿ ਅਗਨਿ ਮੈ ਕਾਸਟਿ ਹੈ
ਅਤਿ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਕਉਤਕ ਕਹਾਵੈ ਜੀ
ਸਤਿਗੁਰ ਮੈ ਸਬਦੁ ਸਬਦ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ
ਨਿਰਗੁਣ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਮਝਾਵੈ ਜੀ ॥''

(ਸਵੈਯਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ੫੩੪)

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫਲ ਤੋਂ ਬ੍ਰਿਛ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਛ ਤੋਂ ਫਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਗੰਧੀ ਚੰਦਨ ਵਿੱਚ ਹੈ,ਚੰਦਨ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਅਚਰਜ ਚਰਿਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀ ਪਾਉਂਦਾ । ਲੱਕੜ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਹੈ, ਅੱਗ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਪੁਣਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤਾਂ ਸਰਗੁਣ(ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰਗੁਣ (ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮਝਾਉਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰੇ ਤਦ ਇਸਤੋਂ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬੜ੍ਹਾ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :-

''ਜੈਸੇ ਤਿਲਿ ਬਾਸੁ ਬਾਸੁ ਲੀਜੀਅਤਿ ਕੁਸਮ ਸੈ
ਤਾਤੇ ਹੋਤ ਹੈ ਫੁਲੇਲ ਜਤਨ ਕੈ ਜਾਨੀਐ ।
ਜੈਸੇ ਤਉ ਅਉਟਾਇ ਦੂਧ ਜਾਵਨ ਜਮਾਇ ਮਥਿ
ਸੰਜਮ ਸਹਿਤਿ ਘ੍ਰਿਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕੈ ਮਾਨੀਐ ॥
ਜੈਸੈ ਕੂਆ ਖੋਦ ਕੈ ਬਸੁਧਾ ਧਸਾਇ ਕੌਰੀ
ਲਾਜੁ ਕੈ ਬਹਾਇ ਡੋਲਿ ਕਾਢਿ ਜਲੁ ਆਨੀਐ ॥
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਤੈਸੇ ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਇ
ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ॥''

(ਸਵੈਯਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ,੫੩੫)

ਭਾਵ ਜਿਵੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤਿਲਾਂ ਵਿੱਚ

ਵਸਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਫੁਲੇਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਕਾੜ੍ਹ ਕੇ ਜਮਾ ਕੇ ਯਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਿੜਕਣ ਤੋਂ ਘਿਓ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੂਹ ਪੁੱਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਗੰਡ ਧਸਾ ਦਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੱਜ ਨਾਲ ਕੌਰੀ ਅਤੇ ਡੋਲ ਲਟਕਾ ਕੇ ਜਲ ਕੱਢ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਕੇ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਲੋੜ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਹੈ । ਅਕਲ ਮਾੜੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਨਮੁਲੀ ਦਾਤ ਹੈ । ਪਰ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਇਹ ਅਕਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੈ ਡੁੱਬਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਆਪਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਕਲਮੰਦ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆ ਦੀ ਇਹ ਨਿਕੰਮੀ ਤੇ ਘਟੀਆ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ''ਰਾਗਮਾਲਾ'' ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

''ਅਕਲਿ ਏਹ ਨ ਆਖੀਐ ਅਕਲਿ ਗਵਾਈਐ ਬਾਦਿ ॥''

(ਅੰਗ ੧੨੪੫, ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ)

ਉਸਨੂੰ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲ ਕੇ ਅਕਲ ਨੂੰ ਬਾਦਿ=ਵਿਅਰਥ ਗੁਆ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਇਹ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ, ਜਿਹੜੀ ਅਕਲ ਬਾਦਿ=ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਬਾਦਿ =ਵਿਅਰਥ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ :-

''ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅਕਲੀ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥
ਅਕਲੀ ਪੜ੍ਹਿ ਕੈ ਬੁਝੀਐ ਅਕਲੀ ਕੀਚੈ ਦਾਨੁ ॥
ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਹੋਰਿ ਗਲਾਂ ਸੈਤਾਨੁ ॥੧॥''

(ਅੰਗ ੧੨੪੫, ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ)

ਕਹਿਣ ਤੋ ਭਾਵ, ਅਕਲ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਅਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮਾਣ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਅਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੁਝੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਸਿੱਧਾ ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਮਨ ਦੀਆਂ

ਕਾਢਾਂ ਹਨ ।

An ideal mind is devil's workshop

ਮਨ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਦੀਆਂ ਬੀਤਣ ਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਕਾਹਦੀ ਆਈ, ਕੇਵਲ ਵਿਗਿਆਨ ਹੀ ਅੱਗੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈਆ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ'ਕ ਸ਼ੰਕਾ ਵਾਦੀ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕਿਆ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕਿਆ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀਆ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡਾ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਮਧਾਣ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਕੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ ''ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ'' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਹਠ ਨੂੰ ਨਾ ਛਡਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਤੋਤੇ ਰਟ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਵਰ ਹਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋ ਦੋ ਚਾਰ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਇਥੇ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ''ਅਸ਼ੋਕ'' ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਗ੍ਰੰਥ ''ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ'' ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜੀਏ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਤੋ ਵੀ ਮੈਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਪਰਖ ਜਿੰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗਿਆਨੀ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਠਾਕਰ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਉਪਰ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇਂਦਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੰਮ ਇਸਾਈਆਂ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾ) ਨਾਲ ਸੀ। ਇਸਾਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਿਤਾ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਤੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਾ ਦੇਹ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਕਾਰਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਨੇ ਰਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਟੀ ਵਿਖੇ ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ (ਹੁਣ ਇਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੱਠ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ) ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤੱਤੀ ਵਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ । ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਤਲੀ ਤੇ ਸੀਸ ਰੱਖ ਕੇ ਜੰਗ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਸਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣਾ ਪਵਿਤਰ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਜਿਆਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀ ਕਰਨੀ। ਇਹ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇਣ ਤੋ ਭਾਵ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰੂਹ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਇਕ ਗੁਰਸਿਖ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲੋ ਮਹਾਨ ਪਦਾਰਥ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀ ਮਿਲਦਾ । ਸੋ ਇਸ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਸ਼ੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕੈਂਥਲ ਜਾ ਕੇ ਭਰਮਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਥੋ ਤੱਕ ਕਾਇਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰਾਸਿ ੩ ਅੰਸੂ ੪੮ ਅੰਕ ੪੦,੪੧ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਉਲਟ ਰਾਇ ਦਿਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ

''ਰਾਗਮਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹਿੰ ਹੈ
ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਲਗਿ ਗੁਰ ਬੈਨ।

ਇਸ ਮਹਿੰ ਨਹਿੰ ਸੰਸੈ ਕੁਛ ਕਰੀਅਹਿ
ਜੋ ਸੰਸੈ ਅਵਿਲੋਕਹੁ ਨੈਨ ।
ਮਾਧਵ ਨਲ ਆਲਮ ਕਵਿ ਕੀਨਸਿ
ਤਿਸ ਮਹਿੰ ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ ਕਹਿ ਤੈਨ
ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਨਾਮ ਗਿਨੇ ਤਹਿੰ
ਯਾਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਨ ॥੪੦॥
ਇਹ ਸੁਧਿ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਇਹ ਗੁਰ ਨੇ,
ਕਿਧੌਂ ਸਿੱਖ ਕਾਹੂ ਲਿਖਿ ਦੀਨਿ
ਰਾਗ ਨਾਮ ਸਭਿ ਜਾਨਹਿੰ ਰਾਗੀ
ਇਹ ਕਾਰਨ ਲਿਖ ਦਈ ਪ੍ਰਬੀਨ ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗਿਰਾ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਬਿਨ
ਸੰਤਨ ਮਹਿਮਾ ਬਿਨ ਨਹਿੰ ਕੀਨਿ ।
ਭਰਯੋ ਮਹਦ ਫਲ ਪਠਿਬੇ
ਸੁਨਿਬੈ ਲਿਖਿਬੇ ਗੁਨਿਬੇ, ਚਹੈ ਸੁ ਲੀਨ ॥੪੧॥"

ਅਤੇ ਗੱਲ ਇਥੇ ਹੀ ਨਾ ਮੁੱਕੀ, ਉਸਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲਿਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਕੁਝ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਵੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਿੰਨਾ ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਠਾਕਰ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨਿਰਮਲੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਵੀ ਉਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਰ ਧ੍ਰੋਹੀ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸੋਧੋ। ਉਪਰੰਤ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਕੇਸੀਂ ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ

ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਰੋਗ ਰਹੇ; ਨਹੀ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਾਓ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨਿਸ਼ਰਧਕ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਕੋਝਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰਨ।

"ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ॥"

(ਅੰਗ ੯੫੩, ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ)

ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਣ ਤੋਂ ਅੱਠ ਦਿਨ ਬਾਦ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਕੀੜੇ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਜੋ ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਫਲ ਭੋਗ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੋ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋ ਮੁਆਫੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਛੁਟ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾ ਖਾਣੀ ਪਵੇ । ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਕੁਰੀਤੀ ਤੋ ਬਚਣ।

ਦੂਜਾ ਨੰਬਰ ਆਪਾ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰੀਏ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲੇਖ ੧੯੦੧ ਤੋਂ ਸੁਰੂ ਕੀਤੇ, ਜਦੋਂ ਗੁਰਮਤ ਸੁਧਾਕਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਪੀ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਬਹੈਸੀਅਤ ਖੋਜੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਐਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਖੰਡਨ ਦਾ ਇਕ ਵੱਜਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ....ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ "ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਮਿਤੀ ਭਾਦਰੋ ਵਦੀ ੧ ਪੋਥੀ ਲਿਖ ਪਹੁੰਚੇ ਸਾਰੇ ਪਤਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ੯੭੪".....ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੯੭੩ ਵੇਂ ਪਤਰੇ ਪੁਰ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਹੈ ਅਰ ੯੭੪ ਵਾਂ ਪਤਰਾ(ਜਿਸ ਪਰ ਅੰਗ ੯੭੪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ) ਕੋਰਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ

ਸਾਫ ਪਾਇਆ ਜਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰੇ ੯੭੪ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋ ਬਾਹਰ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ । ਆਦਿ ਅੰਤ ਦੇ ਵਾਧੂ ਪੱਤਰਿਆਂ ਪਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੇਵਲ ਰਾਗਮਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿੰਤੂ ਰਤਨਮਾਲਾ ਹੈ, ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੈ ਅਰ ਐਸੇ ਲੇਖ ਭੀ ਹਨ ''ਸੰਮਤ ੧੬੫੫ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੂੰ ਰਕਬਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਿਤਾ ਧਰਮਸਾਲ ਨੂੰ ੮੯੬੪ ਘੁਮਾਂ,ਕਨਾਲ੭,ਮਰਲੇ ੧੫ ॥'' ਔਰ ਚਲਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ, ਦਾ ਇਉਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਧੂ ਪਤਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਇ ਜੀ ਦੀ (ਜੋ ਧੀਰਮਲ ਜੀ ਦੇ ਪੜੋਤੇ ਸੀ) ਬਹੁਤ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰਾ, ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਇ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਤਾਂ ਇਸ ਕਾ ਸਰੀਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਵਰ।'' ਇਸ ਤੋ ਛੁਟ ਅਨੇਕ ਤਾਰੀਖੀ ਬਾਤਾਂ ਭੀ ਹੈਨ, ਜਿਨਾਂ ਵਿਚੋ ਇਕ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ''੧੮੭੪ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਮੇਂ ਅੱਗ ਲਗੀ, ੧੮੮੮ ਫਾਗੁਨ ਮੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਇਆ।'' ਇਤਿਆਦੀ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਰਣ ਹੈਨ ਜਿਨਾ ਦੀ ਏਥੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।''

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਧੂ ਗੱਲਾ ਲਿਖ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਮਸਲਾ ਕੇਵਲ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦਾ ਵੀ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ''ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਮਿਤੀ ਭਾਦਰੋ ਵਦੀ ੧ ਲਿਖ ਪਹੁੰਚੇ । ਸਾਰੇ ਪਤਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ੯੭੪'' ਇਸ ਅੰਕ ਨਾਲ ਉਹ ਫਿਰ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਪੰਨਾ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ੯੭੪ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋ ਬਾਦ ਗਿਣਦੇ ਹਨ ।

ਮਨ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਏ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਸਖਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਹਨ । ਕਿਉਂ ?

ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ; ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀ ਲਗਦੀ, ਉਸ ਤੋ ਅਸੀਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਇਥੇ ਮੈਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾਂ ਹਵਾਲਾ 'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੀ ਜਿਲਦ ੪੬ ਤੇ ੪੯ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਵਿ– ਕੁਝ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਡਾ: ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ''ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਤੇ ਜੋਧ ਕਵੀ ਅਤੇ ਆਲਮ'' ਨਾਮੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੬੧,੬੨ ਤੋ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ:–

ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਥ ਦੇ ਦਾਸ ਅਜ ਦਿਨ ਸੋਮਵਾਰ ਤ੍ਰੀਕ ੧੦ ਸਤੰਬਰ ੧੯੪੫ ...ਨੂੰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪੁਜੇ ।........

''ਸਾਡੀ ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ੯੭੪ ਪੰਨੇ ਤੇ ਉਸੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਬਾਣੀ । ਕਾਗਜ਼ ਸਿਆਹੀ, ਤੇ ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਚਾਲ-ਘੁੰਡੀਆਂ ਆਦਿ ਇਕੋ ਹੀ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਰਾਗਮਾਲਾ ਉਸੇ ਲਿਖਤ ਤੇ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ੯੭੪ ਪੰਨੇ ਤੇ ਦੱਸੀ ਹੈ ।

''ਅਸੀਂ ਨਿਸਚਿੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਮਗਰੋ ਨਹੀਂ ਚਾੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਬੀੜ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ਼ ਜੀ ਦੀ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ'' । ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਰਿਪੋਰਟ ਫੇਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ''ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਦਾਸ :–

੧. ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ., ਐਲ. ਐਲ. ਬੀ., ਮੈਂਬਰ ਜੁਡੀਸ਼ਲ ਕਮੇਟੀ, ਫਰੀਦਕੋਟ
੨. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ (ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ) ਬੀ.ਏ., ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ.,ਰੀਟਾਇਰਡ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਐਂਡ ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜੱਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
੩. ਸੋਢੀ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਰੀਟਾਇਰਡ ਪੀ.ਸੀ.ਐਸ.,ਅੰਡਰ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ, ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੪. ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੀ.ਏ., ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਗਰ, ਲਾਹੌਰ

੫. ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ 'ਰਵੇਲ' ਐਡੀਟਰ 'ਖਾਲਸਾ ਐਡਵੋਕੇਟ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

੬. ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

੭. ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਕਨਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ ਆਫ ਲੈਂਡ ਐਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗ, ਜਲੰਧਰ

੮. ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਗਿਯਾਨੀ, ''ਐਡੀਟਰ 'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।''

ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਿਆਹੀ, ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇ ਘੁੰਡੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਵੇ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਸੀ, ''ਅਸੀਂ ੧੨ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਪੌਣੇ ਛੇ ਵਜੇ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ.........'' ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰੇ ਪਰਤ ਕੇ ਦੇਖੇ ਹਨ।''

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ''ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਬੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ:-

(੧) ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕੁਲ ਪਤਰੇ ੯੭੪,

(੨) ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਬਿਧਿ

(੩) ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ,

(੪) ਰਤਨ-ਮਾਲਾ,

(੫) ਸਲੋਕ ਆਤਸ ਆਬ,

(੬) ਜਿਤ ਦਰ ਲਖ ਮੁਹੰਮਦਾ

ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਉਥੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਏਸ ਸਬ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਸੀ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਇੰਨੇ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੁਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਪਰ ਦੇਖੋ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਚੁਸਤੀ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ੧੯੩੦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ। ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ''ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ :- ''ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਜਿਲਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਈ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਉਂ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ।......... ਇਹ ਬੀੜ ਹੁਣ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਿਲਦ ਕਿਤਾਬੀ ਅਰ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰੇ ੯੭੫ ਹਨ

ਇਉਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪੱਤਰੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ 'ਗੁਰਮਤ ਸੁਧਾਕਰ' ਦੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਅੰਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਅੰਗ ੪੩੦ ਉਤੇ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ''ਜੋ ਭੋਗ ਸਿਆਹੀ ਕਿ ਬਿਧਿ ਪੜ ਪਾਵੈ॥''ਜਦ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਬਿਧਿ ਪੜ ਕੇ ਭੀ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿਆਹੀ ਕੀ ਬਿਧਿ ਸਗੋਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੈ । ਜੇ ਸਿਆਹੀ ਕੀ ਬਿਧਿ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਰਾਗਮਾਲਾ ਵੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਲ ਲਿਜਾਈਏ:-

''ਰਾਗਮਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹਿਂ ਹੈ
ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਲਗਿ ਗੁਰ ਬੈਨ
ਇਸ ਮਹਿਂ ਨਹਿਂ ਸੰਸੈ ਕੁਛ ਕਰੀਆਹਿ
ਜੇ ਸੰਸੈ ਅਵਿਲੋਕਹੁ ਨੈਨ
ਮਾਧਵ ਨਲ ਆਲਮ ਕਵਿ ਕੀਨਸਿ

ਤਿਸ ਮਹਿੰ ਨਿਤ੍ਕਾਰੀ ਕਹਿ ਤੈਨ ।
ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਨਾਮ ਗਿਨੇ ਤਹਿ
ਯਾਂਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਨ ॥੪੦॥
ਇਹ ਸੁਧਿ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਇਹ ਗੁਰ ਨੇ
ਕਿਧੌਂ ਸਿੱਖ ਕਾਹੂ ਲਿਖਿ ਦੀਨਿ ।"

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਨੁੱਖ ਸਰਬੱਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਹਰ ਹੁਕਮ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਨੁੱਖ ਗਲਤੀ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੈ । ਪੈਰ-ਪੈਰ ਤੇ ਭੁਲਨਹਾਰ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਾ ਲਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਹੁਕਮ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਮੈਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਟੂਕ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲਾਂਗਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਸੀਤਲਾ ਰੋਗ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਸੀਤਲਾ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਦੁਰਗਿਆਣਾ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸੀਤਲਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ। ਜਦ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰਖਿਆ

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫॥

ਨੇਤ੍ਰ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਕੀਆ ਗੁਰਦੇਵ ॥
ਭਰਮ ਗਏ ਪੂਰਨ ਭਈ ਸੇਵ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸੀਤਲਾ ਤੇ ਰਖਿਆ ਬਿਹਾਰੀ ॥
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥੧॥

(ਅੰਗ ੨੦੦, ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ' ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੰਡਲ ਪਾਏ ਹੋਏ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਰਿਤੁ ੧, ਅੰਸੂ ੧੨ ਦੀ ੭-੮ਵੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

'ਕਲਗੀ ਉਤੰਗ ਜਿਸ ਜਗਤਿ ਜੋਤਿ ॥
ਮੁਕਤਾਨ ਗੁੱਛ, ਹੀਰਨ ਉਦੋਤਿ ।
ਮੁਖ ਮੰਡਲ ਚੰਦ ਮਨਿੰਦ ਚਾਰੁ ॥
ਬਿਜ ਸੁਧਾ ਬਾਕ ਮਾਧੁਰ ਅਪਾਰ ॥੧॥
ਕੁੰਡਲ ਸੁ ਗੋਲ ਡੋਲਹਿੰ ਕਪੋਲ
ਸ਼ੋਭਤਿ ਅਮੋਲ ਉਪਮਾ ਅਤੋਵ । (੪੫੪੦)

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੰਡਲ ਪਾਏ ਹੋਏ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਕਮਾਚਿਤ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :-

ਨ ਜਟਾ ਸੀਸ ਧਾਰਿਹੌਂ । ਨ ਮੁੰਦ੍ਰਿਕਾ ਸੁਧਾਰਿਹੌਂ।

ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਕਵੀ ਜੀ ਰਿਤੁ ੧, ਅੰਸੂ ੧੩ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਬਤ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਪਹੁੰਚੇ ਗੁਰ, ਘਰ ਸਸੁਰ ਮਝਾਰ ।........
ਜਹਿੰ ਸੁੰਦਰ ਬੇਦੀ ਰਚਿ ਰਾਖੀ।
ਗਨ ਨਰ ਨਾਰਿ ਬਿਲੋਕਨਿ ਰਾਖੀ ।
ਸਾਦਰ ਸਗਰੇ ਕਰੇ ਬਿਠਾਵਨਿ
ਬਿੱਪ੍ਰ ਉਚਾਰਤਿ ਮੰਤ੍ਰਨਿ ਪਾਵਨ ॥੨੬॥
ਪੂਜਤਿ ਨਵ ਗ੍ਰਿਹ ਗਣਪਤਿ ਸਾਥ ॥...........

ਇਥੇ ਕਵੀ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਥੇਦੀ ਉਦਾਲੇ ਲਾਵਾਂ ਫੇਰੇ ਹੋਏ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗਣੇਸ਼ ਸਮੇਤ ਨਵਾਂ ਗ੍ਰਿਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ

ਜਦ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ

ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੇਦੀ ਦੁਆਲੇ ਲਾਵਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ 'ਮੂਲ ਮੰਤਰ' ਉਦਾਲੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਚੌਥੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਲਾਵਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਪ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਭਲਾ ਬੇਦੀ ਦੁਆਲੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੱਲ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਅਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੀ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਕੇਢਕੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ । ਸੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਗਣੇਸ਼ ਆਦਿਕ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਮੈ ਨ ਗਨੇਸਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਨਾਊਂ ॥
ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਕਬਹੂੰ ਨਹ ਧਿਆਊਂ ॥

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੰਦਾ ਹੈ

ਹੁਣ ਇਥੇ ਵਿਚਾਰੀਏ ਕਿ ਆਪਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਉਪਰ । ਦਾਸ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣ ਦਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ। ਕੇਵਲ ਇੰਨਾਂ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੈ, ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾ ਕੋਲ ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਫਾਰਮੂਲਾ(ਪਰਖਣ ਢੰਗ) ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਉਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਨਿਰਣਾ ਦੇ ਦਿਤਾ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰੂਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨਾਮਾਲੂਮ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਾਰੀਖ ਦਾ ਹਵਾਲਾ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਗਲਤੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ

ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਂ, ਥਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗਲਤੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ।

ਸੋ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਹ ਦੋ ਚਾਰ ਪੰਕਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਿਵਾਦ ਕਰਨਾ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸੋਭਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਇਸ ਟੀਮ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜੀਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿਖ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਇਸ ਵੀਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ । ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ; ਜਿਹੜਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਦਾਸ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ,''ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਇਸ ਵੀਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।'' ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਬਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਚੱਲਣਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਕੋਰਸ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਸੈਂਚੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ੳ,ਅ ੲ,ਸ,ਹ,ਰੱਖੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਰਾਗਮਾਲਾ, ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵੱਈਏ ਛੱਡ ਦਿਤੇ । ਵਾਰਾਂ ਉਤੇ ਧੁਨਾਂ ਨਾ ਲਾਈਆ, ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲੇ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦ 'ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਮਹਲਾ ੫' ਤੇ 'ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫' 'ਤੇਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਤੋ ਨਾਹੀ' ਇਹ ਜੋੜ ਦਿਤੇ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਦੇ 'ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਨੌਂ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸੁਧਾ ਸਵੱਯੇ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ, ਤੇਤੀ ਸਵੱਯੇ, ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆ। ਇਸਦੇ ਆਪਹੁਦਰੇਪੁਣੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਰੋਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਪਰ ੧੫ ਜੁਲਾਈ ੧੯੨੮ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦਾ ਮਹਾਨ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ:-

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ,

ਹੁਕਮਨਾਮਾ,

ਵੱਲੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ,

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ (ਪੰਚ ਖੰਡ) ਭਸੌੜ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਕੋਰਸ ਨਾਮੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਤੇ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਅਰਦਾਸੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਸ ਲਈ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਬੀ ਨਿਰੰਜਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਸਿਖ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵੱਲੋਂ ਛਪੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਖਰੀਦੇ, ਨਾ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖੇ। ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਯਾ ਹੋਰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਘੱਲ ਦੇਣ।

੨੬ ਸਾਵਣ ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੯

੨੬ ਸਾਵਣ ਬਿ: ੧੯੯੫

੯ ਅਗਸਤ ਸੰ:ਈ:੧੯੩੮

ਮੋਹਰ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ।

ਹੁਣ ਪਾਠਕ ਵੀਰ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਣ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਬਾਣੀ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਰੜਾ ਫਲ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿੰਗੇ ਟੇਢੇ ਢੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ । ਦਾਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾ ਨੂੰ ਹੂ-ਬਹੂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਗਮਾਲਾ ਨਿਰਣਯ' ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੦ ਤੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

''ਸੂਫ਼ੀ ਕਵੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਲਿਮ ਕਵੀ ਦਾ ਲਿਖਣ ਢੰਗ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਸੂਫ਼ੀਆਨਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸੇ ਢੰਗ ਵਿਚ ਇਸ਼ਕੀਆ ਕਿੱਸੇ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ-ਪਿਛੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸੂਫ਼ੀ ਕਵੀ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਆਲਿਮ ਨੇ ਗੁਨਾਹ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਮਾਧਵਨਲ ਕਾਮਕੰਦਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕਵੀ ਦੀ ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿਤੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਭੀ ਕੋਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰਾਗਮਾਲਾ ਸੁਣ ਕੇ–ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਮਾਧਵਨਲ ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਗ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਣਜਾਣ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕੰਠ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੌਂਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆਂ । ਸ਼ਾਇਦ ਵਾਧੂ ਕਾਗਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਇਸ ਲਈ ਅਨਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਪੁਆੜਿਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੋਚੇ ਦੇ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੌਂਕ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਗਮਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਾਧੂ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਲਿਖ ਲਈ। ਇਹ ਗਲਤੀ ਅਣਭੋਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਤੋਂ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ-ਛੋਟੀ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਬਿਧਿ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਗੱਲਾ, ਤਪ ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਅਣਭੋਲ ਹੋਈ

ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਰਾਗਮਾਲਾ ਸਿਆਹੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਨਕਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਨਾ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਰਾਗਮਾਲਾ ਨਹੀ ਸੀ, ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਭੁੱਲ ਇਕ ਸਦੀ ਨਹੀ, ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋ ਵੀ ਵਧੀਕ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਇਸ ਗਲਤੀ ਵਿਚ ਖਾਲਸਈ ਜੰਗਾਂ-ਜੁੱਧਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਥਕ ਮਸਰੂਫੀਅਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵਧਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਪਈ ।''

ਇਥੇ ਇਕ ਆਮ ਸਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਘਟੀਆ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਦੁਖ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਨਜਾਣ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਕੰਠ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਵਾਧੂ ਕਾਗਜ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਫ਼ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਰਾਗਮਾਲਾ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਅਤਿ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਾਲੀ ਅੰਗ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ਼ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਨਚਾਹਿਆ ਲਿਖ ਸਕੇ ? ਅਜਿਹਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਨੂੰ ਰੁਝੇਵੇਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਆਇਆ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋ ਇਹ ਵਾਧਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆ ਬਾਣੀਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠ ਹੁੰਦੀਆ ਸਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕੰਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਲਗੀਧਰ ਰੋਡ ਦੇ ਬਾਬਾ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਿਆਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਜਿਥੋਂ ਮਰਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਸੁਣ ਲਉ । ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਪੁਛਣਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ

ਹੈ ਫਲਾਨੇ ਅੰਗ ਤੇ ਐਤਨੀ ਪੰਕਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋ ਵੇਖਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੋ ਅੰਗ ਹੋਣਾ । (ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਸੰਕਾ ਕੱਢਣਾ ਹੋਵੇ, ਜਥੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਹਿਤੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਟੌਰ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਤੋ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਠ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।) ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਨੇ ਵਾਲਿਆ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀਆਂ ਵਿਚੋ ਤਖਤ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਬੋਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਜੋ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਨੇ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ ਉਥੇ ਰਾਗੀ ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੰਠ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਅਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਦਕਾ ਹੀ ਗੁਰਸਿਖ ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜੇ, ਰੰਬੀਆਂ ਨਾਲ ਖੋਪੜੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ ਪਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵਿਚ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਝੂਠ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਨਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਪਾਇਆ ਭੁਲੇਖਾ ਸਦਾ ਲਈ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਗਮਾਲਾ ਨਿਰਣਯ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੧ ਤੇ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਸਾਗਰ' ਵਿਚ ਉਨਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਖਿਆਲ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹੋ ਹੀ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਸਾਗਰ' ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਜੋ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੂ-ਬਹੂ ਵਿਚਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਣ ।

''**ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੋਲਵਾਂ :–** ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇਂ ਰਾਗਣੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਸੇ ਲੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਇਕਤੀ ਲਿਖੇ॥ ਨਾ ਸਮਗ੍ਰ ਪੂਰੇ ਕੀਏ ਨਾ ਸੰਗੀਤੋ ਕੇ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਰਹੇ॥ ਰਾਗਮਾਲਾ ਮੇ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਖਟ ਰਾਗ ਏਕ ਏਕ ਕੀ ਪਾਂਚ

ਪਾਂਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਠ ਆਠ ਪੁਤ੍ਰ ਐਸੇ ਚੌਰਾਸੀ ਲਿਖੇ ਇਸ ਮੇਂ ਗੁਰੋਂ ਕਾ ਕਿਆ ਭਾਵ ਹੈ?

ਉਤਰ :– ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨ ਭਗਤੀ ਕੇ ਹੈ ॥ ਰਾਗ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਯਾ ਰਾਗੋਂ ਕੇ ਕ੍ਰਮ ਹੇਤ ਨਹੀਂ॥ ਯਾਤੇ ਬੇਦਾਰਥ ਰੂਪ ਬਾਲਮੀਕੀ ਰਮਾਯਣ ਮੇ ਅਕ੍ਰਮਕ ਰਾਗੋ ਵਤ ਬੇਦਾਤਮਕ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਭੀ ਅਕ੍ਰਮਕ ਹੈ ॥ ਐ ਕਛੁਕ ਰਾਗੋ ਮੇਂ ਭਜਨ ਬੋਧਨ ਮੇਂ ਤਾਤਪਰਯ ਤੇ ਰਾਗ ਸਮਗ੍ਰ ਨਹੀ ਲਿਖੇ॥ ਯਾਹੀ ਤੇ ਖਟ ਰਾਗੋਂ ਮੇ ਸਬਦ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ॥ ਐ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਰਾਗ ਨਹੀ ਲਿਖੇ ਪੁਨਾ ਇਕੱਤੀ ਤੇ ਨਯੂਨ ਅਧਿਕ ਨਹੀ ਲਿਖੇ। ਇਕੱਤੀ ਲਿਖਨ ਮੇ ਇਛਾ ਨਿਆਮਕ ਹੈ॥ ਕਿੰਚ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਰਾਗਨੀ ਏਤੇ ਮੇ ਲਿਖ ਬੀ ਦੀਏ ॥''

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਸਾਗਰ ਪੰਨਾ ੨੪੩)

ਇਥੋਂ ਪਾਠਕ ਵੀਰ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਣ ਕਿ ਇਨਾ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸਚਾਈ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਇਥੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਖੰਡਨ ਬਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਅੱਖਰ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂਵੱਧ ਜੋਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਇਸਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਇਕ ਆਲਮ ਨਾਮੇ ਕਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਆਲਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਲੱਭੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਪਾਂ ਘੋਖ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੋ ਆਪਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਆਲਮ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਰਾਗਮਾਲਾ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ ? ਕੀ ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਆਲਮ ਕੋਲੋਂ ਲਈ ਜਾਂ ਆਲਮ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਕੋਲੋਂ? ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਦੋ ਆਲਮਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਅਤੇ ਜੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਆਲਮ ਇਕ

ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਤਿ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰਦਾਰ ਸਨ । ੫੨ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਆਲਮ ਇਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਧਵਨਲ ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ ਦਾ ਕਿਸਾ ਲਿਖਿਆ, ਇਕ ਭਾਈ ਆਲਮ ਲਾਹੌਰ ਵਾਸੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

''ਜੋਧਾ ਜਲੋ ਤੁਲਸ ਪੁਰ ਮੋਹਣ ਆਲਮ ਗੀਜਿ ਰਹੰਦਾ।''

ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਹੀ ਮਗਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਰੀ ਜਾਣੀ ਕਿ ਇਕ ਆਲਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ੨੧ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਆਲਮ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆ ਵਿਚੋਂ ਮੁਖੀ 'ਸਿਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਜ' ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਲਮ ਦਾ ਸੰਨ ੭੧੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਲਮ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਾਥੀ ਗਿਣਿਆ ਹੈ । ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਲਮ ਅਕਬਰ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਪਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤਿਆਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ । ਅਕਬਰ ਦੇ ਕਵੀਆ ਦੀ ਲਿਸਟ ਫੋਲਿਆ ਆਲਮ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀ ਮਿਲਦਾ। 'ਆਈਨੇ ਅਕਬਰੀ' ਜੋ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੁਲ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ, ਦਾਨਿਆਂ, ਪੀਰਾਂ,ਗੌਸ, ਕਵੀ, ਗਵੱਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ: ੪੧੦ ਅਹਿਲਕਾਰ, ਦਾਨੇ ੧੪੨, ਸ਼ਾਇਰ ੬੦, ਗਾਉਣ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ੩੬, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਆਲਮ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ :–

੧. ਲਰ, ੨. ਹਰ, ੩. ਹੋਲ, ੪. ਖਾਨਾਖਾਨ, ੫.ਬੀਰਬੱਲ, ੬. ਗੰਗ, ੭.ਪੁੱਖੀ, ੮.ਪ੍ਰਸਿਧ, ੯.ਪੁਰਿੰਦਰ, ੧੦.ਬਰਮ, ੧੧.ਸੁਧਾਰਸ, ੧੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤ,੧੩.ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਗੋਕਲ, ੧੪.ਗੋਪ, ੧੫.ਗੋਪਾਲ, ੧੬.ਗਣੇਸ਼, ੧੭.ਗੁਣ ਸਾਗਰ, ੧੮.ਗੰਗ (ਇਸ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਦੋ ਕਵੀ ਸਨ), ੧੯.ਸੁਗਿਆਨੀ, ੨੦.ਜੋਧ, ੨੧.ਜਗਨ,

੨੨.ਜੰਮੇ, ੨੩.ਜਗਦੀਸ਼, ੨੪.ਜਗਾਮਗ, ੨੫.ਜੈਤ, ੨੬.ਗਵਾਲ, ੨੭.ਸੁਭਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਥਾਨੇਸਰੀ, ੨੮.ਮੌਲਾਨਾ ਬਦੌਨੀ, ੨੯.ਸ਼ੇਖ ਫੈਜੀ,੩੦.ਤਾਨਸੈਨ, ਇਤਿਆਦਿਕ । ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਲਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਆਲਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਨਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਲਮ ਤੋਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਲਈ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਪਰਪੱਕਤਾ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਭਾਈ ਆਲਮ ਦੀਆ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਯੋਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਆਪ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦੁਆਰਾ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ

''ਕਛੁ ਅਪਨੀ ਕਛੁ ਪਰ ਕੀ ਚੋਰੀ।
ਜਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਯਹ ਹੈ ਮਤ ਮੋਰੀ।''

ਇਸ ਆਲਮ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੀ ਟੂਕ ਦੇਣੀ ਵੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਜੋ ਉਸਨੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨੰ: ੯੧ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਘੜਿਆ ਹੈ । ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨੰ: ੯੧ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆ ਹਨ:-

ਸਾਚ ਕਹਤ ਹੈ ਬਿਰਹਨੀ ਰਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ਪਾਗਿ ॥
ਡਰਤ ਬਿਰਹ ਕੀ ਅਗਨਿ ਸੋ ਜਰਤ ਕਾਠ ਕੀ ਆਗਿ ॥੩੨॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਉਨਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਚੌਪਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ:-

ਬਿਰਹ ਸਾਸ ਹੀਅਰੈ ਜੋ ਬਾਢੈ ।
ਛਿਨ ਛਿਨ ਆਹਿ ਆਹਿ ਮੁਖ ਕਾਢੈ ।
ਛਿਨ ਬੈਰਾਗ ਬੀਨ ਬਜਾਵੈ ।
ਸੂਕੇ ਕਾਠ ਅਗਨਿ ਜਲ ਜਾਵੈ ॥੧੬੩॥

(ਮਾਧਵਨਲ ਕਾਮਕੰਦਲਾ, ਭਸੌੜ ਐਡੀਸ਼ਨ।)

ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਲਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਨੇ ਆਲਮ ਦੀ। ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ੫੨ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਆਲਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ੫੨ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋ ਇਕ ਸੀ

ਬਵੰਜਾ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ:-

(੧) ਉਦੇਰਾਯ (੨) ਅਣੀਰਾਯ (੩) ਅਮ੍ਰਿਤਰਾਯ (੪) ਅੱਲੂ (੫) ਆਸਾ ਸਿੰਘ (੬) ਆਲਿਮ (੭)ਈਸ਼੍ਵਰਦਾਸ (੮) ਸੁਖਦੇਵ (੯) ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ (੧੦) ਸੁਖੀਆ (੧੧) ਸੁਦਾਮਾ (੧੨) ਸੈਨਾਪਤਿ (੧੩) ਸ਼ਯਾਮ (੧੪) ਹੀਰ (੧੫) ਹੁਸੈਨਅਲੀ (੧੬) ਹੰਸਰਾਮ (੧੭) ਕੱਲੂ (੧੮) ਕੁਵਰੇਸ਼ (੧੯) ਖਾਨਚੰਦ (੨੦)ਗੁਣੀਆ (੨੧) ਗੁਰਦਾਸ (੨੨) ਗੋਪਾਲ (੨੩) ਚੰਦਨ (੨੪) ਚੰਦਾ (੨੫) ਜਮਾਲ (੨੬) ਟਹਿਕਨ (੨੭) ਧਰਮ ਸਿੰਘ (੨੮) ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ (੨੯) ਧਯਾਨ ਸਿੰਘ (੩੦) ਨਾਨੂ (੩੧) ਨਿਸ਼ਚਲਦਾਸ (੩੨) ਨਿਹਾਲਚੰਦ (੩੩) ਨੰਦ ਸਿੰਘ (੩੪) ਨੰਦ ਲਾਲ(ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ) (੩੫) ਪਿੰਡੀਦਾਸ (੩੬) ਬੱਲਭ (੩੭) ਬੱਲੂ (੩੮) ਬਿਧੀ ਚੰਦ (੩੯) ਬੁਲੰਦ (੪੦) ਬ੍ਰਿਖ (੪੧) ਬ੍ਰਿਜਲਾਲ (੪੨) ਮਥੁਰਾ (੪੩) ਮਦਨ ਸਿੰਘ (੪੪) ਮਦਨਗਿਰਿ (੪੫) ਮੱਲੂ (੪੬) ਮਾਨ ਦਾਸ (੪੭) ਮਾਲਾ ਸਿੰਘ (੪੮) ਮੰਗਲ (੪੯) ਰਾਮ (੫੦) ਰਾਵਲ (੫੧) ਰੋਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (੫੨) ਲੱਖਾ ।

ਇਸ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰਮਖ ਪਿਆਰੇ ਟਹਿਕਣ ਕਵੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਆਲਮ ਕਵੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਉਪਰ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸਦਾ ਅਤਿ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇਂ ਕਬੂਲਿਆ । ਉਦਾਰਹਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਟਹਿਕਣ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬੰਦ ਹੈ :-

''ਕਛੁਕ ਉਕਤਿ ਬਲ ਬੁਧਿ ਕਛੁਕ ਪਰਕ੍ਰਿਤ ਹਰ ਲੀਨੀ ।
ਬੀਨ ਬੀਨ ਅੱਛਰ ਪ੍ਰਬੀਨ ਪੋਥੀ ਸੁਭ ਕੀਨੀ ।''

ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਵਿਚ ਆਲਮ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ:-

"ਕਛੁ ਆਪਨ ਕਛੁ ਪਰ ਕ੍ਰਿਤ ਚੋਰੇ ।
ਜਥਾ ਸ਼ਕਤ ਕੇ ਅੱਛਰ ਜੋਰੇ ।"

ਇਥੇ ਕਈ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਨੇ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਸੀ? ਪਰ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਚੋਰੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈ । (ਪੰਨਾ 19-ਏ)

ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਖੋਜੀ ਭਾਈ ਜੀ.ਬੀ.ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ"ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ" ਵਿਚ ੩੫ ਪੰਨੇ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੂ-ਬਹੂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ

"ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਇਸ਼ਕੀਆ ਕਿੱਸਾ 'ਮਾਧਵਾਨਲ ਕਾਮਕੰਦਲਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੇ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਢਾਲ ਕੇ ਭਾਖਾ ਵਿਚ ਵੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਦਸਮਗ੍ਰੰਥ ਦੇ 'ਚਰਿਤ੍ਰ-ਉਪਾਖਿਆਣ' ਚਰਿਤ੍ਰ ੯੧, ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਕਿੱਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਗੋਬਿੰਦ ਚੰਦ ਨਰੇਸ ਕੋ ਮਾਧਵਨਲ ਨਿਜ ਮੀਤ ।
ਪੜ੍ਹੇ ਬਿਯਾਕ੍ਰਨ, ਸਾਸਤ੍ਰ ਖਟ, ਕੋਕਸਾਰ, ਸੰਗੀਤ ।੧।
ਮਧੁਰ ਮਧੁਰ ਧੁਨ ਬੇਨ ਬਜਾਵੈ ।
ਜੋ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਯ ਸ੍ਰਵਨਨ ਸੁਨਿ ਪਾਵੈ ॥
ਚਿਤ ਮੈਂ ਅਧਿਕ ਮੱਤ ਹ੍ਵੈ ਝੂਲੇ ।
ਗ੍ਰਿਹ ਕੀ ਸਕਲ ਤਾਹਿ ਸੁਧ ਭੂਲੇ ।੨।
ਪੁਰ ਬਾਸੀ ਨ੍ਰਿਪ ਪੈ ਚਲਿ ਆਏ ।
ਆਇ ਰਾਏ ਤੇ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ ॥
ਕੈ ਮਾਧਵ ਨਲ ਕੋ ਅਬ ਮਰੀਐ ।
ਨਾ ਤੌ ਯਾਕਹਿ ਦੇਸ ਨਿਕਰੀਐ ।੩।

ਇਹ ਹਮਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀਨ ਕੋ, ਲੇਤ ਚਿਤ ਬਰਮਾਇ ।
ਜੋ ਹਮ ਸਭ ਕੋ ਕਾਢੀਐ, ਤੋ ਇਹ ਰਾਖਿਯੋ ਰਾਇ।੪।

ਤਦ ਰਾਉ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਸਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੰਵਲ ਫੁਲ ਮੰਗਵਾਏ ਅਤੇ ਪੰਖੜੀਆਂ ਤੋੜਕੇ ਇਕ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਵਿਛਾ ਦਿਤੀਆਂ । ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਉਸ ਫ਼ਰਸ਼ ਪੁਰ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਾਧਵਨਲ ਨੂੰ ਸੱਦਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੀਨ ਬਜਾਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ।

ਰੀਝ ਬਿਪ੍ਰ ਤਬ ਬੇਨ ਬਜਾਈ ।
ਸਭ ਇਸਤ੍ਰੀਨ ਕੇ ਚਿੱਤ ਲੁਭਾਈ ।੬।

ਰਾਉ ਨੂੰ ਜਦ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਓਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਮਾਧਵਾਨਲ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਬ੍ਰਹਮਣ ਜਾਣਕੇ ਜਾਨੋਂ ਨਾ ਮਾਰਿਆ।

ਮਾਧਵਾਨਲ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਕਾਮਾਵਤੀ ਨਗਰੀ ਆ ਨਿਕਲਿਆ।
ਕਾਮਸੈਨ ਰਾਜਾ ਜਹਾਂ, ਤਹਿ ਦਿਜ ਪਹੁਚਿਯੋ ਜਾਇ ।
ਪ੍ਰਗਟ ਤੀਨ ਸਠਿ ਤ੍ਰਿਯ ਨਾਚਤ ਜਹਾਂ ਬਨਾਇ ।੯।
ਮਾਧਵ ਤੌਨ ਸਭਾ ਮਹਿ ਆਯੋ।
ਆਨਿ ਰਾਵ ਕੋ ਸੀਸ ਝੁਕਾਯੋ ॥
ਸੁਰਬੀਰ ਬੈਠੇ ਬਹੁ ਜਹਾਂ ।
ਨਾਚਤ ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ ਤਹਾਂ ॥
ਚੰਦਨ ਦੀ ਤਨ ਕੰਚੁਕੀ ਕਾਮਾ ਕਸੀ ਬਨਾਇ ।
ਅੰਗਿਆ ਹੀ ਸਭ ਕੋ ਲਖੈ,
ਚੰਦਨ ਲਖਿਯੋ ਨ ਜਾਇ।੧੧।
ਚੰਦਨ ਕੀ ਲੈ ਬਾਸਨਾ ਭਵਰ ਬਹਿਠਿਯੋ ਆਇ ।
ਸੋ ਤਿਨ ਕੁਚ ਕੀ ਬਾਯ ਤੇ ਦੀਨ ਤਾਹਿ ਉਠਾਇ ।੧੨।
ਇਹ ਸੁ ਭੇਦ ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੇ ਲਹਿਯੋ ।
ਰੀਝਤ ਅਧਿਕ ਚਿੱਤ ਮੈ ਭਯੋ ।

ਅਮਿਤ ਦਰਬੁ ਨ੍ਰਿਪ ਤੇ ਜੋ ਲੀਨੋ ।
ਸੋ ਲੈ ਕਾਮ ਕੰਦਲਹਿ ਦੀਨੋ ।।੧੩।।
ਅਮਿਤ ਦਰਬ ਹਮ ਜੋ ਦਯੋ, ਸੋ ਇਹ ਦਯੋ ਲੁਟਾਇ ।
ਐਸੇ ਬਿਪ੍ਰ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਕੋ ਮੋਹਿ ਨ ਰਾਖਿਯੋ ਜਾਇ ।।੧੪।।
ਖ਼੍ਰਿਪ ਜਾਨਿ ਜਿਯ ਤੇ ਨਹਿੰ ਮਰੀਯੈ ।
ਇਹ ਪੁਰ ਤੇ ਇਹ ਤੁਰਤ ਨਿਕਰੀਐ ।

ਜਦ ਮਾਧਵਨਲ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਿਆ, ਤਦ ਕਾਮਕੰਦਲਾ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ। 'ਕਾਮਾ'ਨੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ ਛਡ ਜਾਣ ਤੇ ਜ਼ਿਦ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮਾਧਵਨਲ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਥੇ ਛੱਡ ਆਪ ਦੇਸੋ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਿਛੇ 'ਕਾਮਾ' ਬਿਰਹੋ ਵਿਚ ਸੁਕਕੇ ਤੀਲਾ ਹੋ ਗਈ ।

ਸੋਰਠਾ।। ਅਧਿਕ ਬਿਰਹਿ ਕੇ ਸੰਗ, ਪੀਤ ਬਰਨ ਕਾਮਾ ਭਈ ।
ਰਕਤ ਨ ਰਹਿਯੋ ਅੰਗ, ਚਲਿਓ ਮੀਤ ਚੁਰਾਇ ਚਿਤ ।।੨੪।।
ਟਾਂਕ ਤੋਲ ਤਨ ਨਾ ਰਹਿਯੋ, ਮਾਸਾ ਰਹਿਯੋ ਨ ਮਾਸ ।
ਬਿਰਹਨ ਕੋ ਤੀਨੋ ਭਲੇ, ਹਾਡ ਚਾਮ ਅਰ ਸ੍ਵਾਸ ।।੨੫।।
ਅਤਿ ਕਾਮਾ ਲੋਟਤ ਧਰਨ, ਮਾਧਵਨਲ ਕੇ ਹੇਤ ।
ਟੂਟੇ ਅਮਲ ਅਫੀਮ ਜਿਉ, ਜਨੁ ਪਸਵਾਰੇ ਲੇਤ ।।੨੬।।
ਮਿਲਤ ਨੈਨ ਨ ਰਹਿ ਸਕਤ, ਜਾਨਤ ਪ੍ਰੀਤ ਪਤੰਗ ।।
ਛੂਟਤ ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਤੇ, ਹੋਮਤ ਅਪਨੋ ਅੰਗ ।।੨੭।।

ਮਾਧਵਨਲ ਹੁਣ ਬਿਕਰਮ ਰਾਇ ਦੇ ਦੇਸ ਪੁਜਾ । ਇਕ ਗੌਰਜਾ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਰਾਜਾ ਰੋਜ ਮਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਧਵਨਲ ਨੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕ ਦੋਹਰਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਰਾਜਾ ਦੀ ਨਜਰ ਪਵੇ। ਦੋਹਰਾ:-

ਜੋ ਨਰ ਰੋਗਨ ਸੋ ਗ੍ਰਸੇ, ਤਿਨ ਕੋ ਹੋਤ ਉਪਾਉ ।
ਬਿਰਹਿ ਤ੍ਰਿਦੋਖਨ ਜੋ ਗ੍ਰਸੇ, ਤਿਨ ਕੋ ਕਛੂ ਨ ਬਚਾਉ ।।੩੬।।

ਰਾਜਾ ਨੇ ਜਦ ਇਹ ਦੋਹਿਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਦ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਢੂੰਡ

ਮੰਗਵਾਇਆ ਮਾਧਵਨਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ । ਰਾਜਾ ਉਸਨੂੰ ਕਾਮਕੰਦਲਾ ਲੈ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਜੁੱਧ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ । ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ

ਦੂਤ ਪਠਾਯੋ ਏਕ ਕਾਮਸੈਨ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋ ਕਹੋ ।
ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ ਇਕੈ ਦੈ, ਇਕੈ ਸਭ ਦੇਸ ਉਬਾਰਿਯੋ ।।

ਕਾਮਸੈਨ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਖ਼ੂਬ ਜੰਗ ਛਿੜ ਪਿਆ

ਖੰਡੇਲੇ ਬਘੇਲੇ ਧੰਧੇਰੇ ਪਛਾਰੇ ।
ਗਹਰਵਾਰ ਚੌਹਾਨ ਗਹਲੌਤ ਦੌਰੇ ।।
ਦੁਊ ਓਰ ਤੇ ਸੂਰ ਸੈਨਾ ਉਮੰਗੈ ।
ਮਿਲੇ ਜਾਇ ਜਮਨਾ ਮਨੋ ਧਾਇ ਗੰਗੇ ।।੪੮।।

ਜਦ ਬਹੁਤ ਜੰਗ ਹੋ ਚੁਕੀ ਤਦ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨੇ ਕਾਮਸੈਨ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ:-

ਦੈ ਬੇਸਵਾ ਇਹ ਬਿਪ੍ਰ ਕੋ, ਸੁਨ ਰੇ ਬਚਨ ਅਚੇਤ ।।
ਬ੍ਰਿਥਾ ਜੁਝਾਵਤ ਕਿਯੋ ਕਟਕ, ਏਕ ਨਟੀ ਕੇ ਹੇਤ ।।੫੩।।

ਕਾਮਸੈਨ ਵੀ ਅਣਖ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ,

ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਈਏ :–

ਝਾਗ ਸੈਹਥੀ ਬ੍ਰਿਣ ਕਰੈ ਤੈਂ ਤੂ ਬਿਕਰਮ ਰਾਇ ।।

ਬਿਕ੍ਰਮ ਰਾਇ ਨੇ:–

ਮਾਰਿ ਕਟਾਰੀ ਰਾਖਿਯੋ ਜੀਯਤ ਰਾਵ ਤਿਹ ਠੌਰ ।।

ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਪਾਕੇ:–

ਅਥਿਤੀ ਭੇਖ ਸਜ ਆਪ ਨ੍ਰਿਪ ਗਯੋ ਬਿਪ੍ਰ ਕੇ ਧਾਮ।
ਜਹ ਕਾਮਾ ਲੋਟਤ ਹੁਤੀ,
ਲੈ ਮਾਧਵ ਕੋ ਨਾਮ ।।੬੧।।

ਜਾ ਤੇ ਇਹੈ ਬਚਨ ਤਿਨ ਕਹਿਯੋ ।
ਮਾਧਵ ਖੇਤ ਹੇਤ ਤਵ ਰਹਿਯੋ ।
ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤਬ ਹੀ ਮਰ ਗਈ ।
ਨ੍ਰਿਪ ਲੈ ਇਹ ਖਬਰ ਦਿਜ ਕਰਈ ।।੬੨।।
ਯਹ ਬਚ ਜਬ ਸ੍ਰੋਨਨ ਸੁਨਿ ਲੀਨੋ ।
ਪਲਕ ਏਕ ਮਹਿ ਪ੍ਰਾਨਹਿ ਦੀਨੋ ।।
ਜਬ ਕੌਤਕ ਇਹ ਰਾਇ ਨਿਹਾਰਿਯੋ ।
ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਨਿਗ੍ਰਹ ਧਾਰਿਯੋ ।।੬੩।।
ਚਿਤਾ ਜਰਾਇ ਜਰਨ ਜਬ ਲਾਗਿਯੋ ।
ਤਬ ਬੈਤਾਲ ਤਹਾਂ ਤੇ ਜਾਗਿਯੋ ।।
ਸੀਂਚ ਅਮ੍ਰਿਤ ਤਿਨ ਦੁਹੂੰਨ ਜਿਵਾਯੋ ।
ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ ਚਿਤ ਕੋ ਤਾਪ ਮਿਟਾਯੋ ।।੬੪।।
ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਚਰਿਤ੍ਰੋ ਪਾਖਿਆਨੇ ਪੁਰਖ
ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਇਕਾਨਵੋਂ ਚਰਿਤ੍ਰ
ਸਮਾਪਤੰ । ਸੁਭੰ ਅਸਤੂ ।।

ਏਸੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਦਲ ਦੇ ਆਲਮ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਸਾ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਮਾਧਵਨਲ ਸੰਗੀਤ' ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਆਲਮ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਆਲਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਆ ਹੈ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਡਾ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਸਵਾਲ' ਦੇ ਪੰਨੇ ੧੬੮ ਉਪਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਿਦਿਆ ਦਰਬਾਰ ਸਫਾ ੫੭) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਹੈ :-

''ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ੩੬ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ। ਉਨਾ ਵਿਚੋ ੪ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰੌਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਇਕ

ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਛ ਸਵੈਯਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪ ਉਸ ਦਫਤਰ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਥੇ ਲਿਖਾਰੀ ਆਪ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾ ਲਿਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ,ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਰੌਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੁਛ ਸਵੈਯੇ ਆਪਣੇ ਪੱਟ ਤੇ ਲਿਖ ਲਏ ਕਿ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਲਿਖ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਨੇ ਜਾਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੁੱਲ ਜਾਣਗੇ, ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਓ ਰੌਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਬਨ ਦਹੀਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਕੇਸਾਂ ਸਣੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਦਿਓ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪੁਆਕੇ ਘਰ ਜਾਣੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਜਦ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰ ਪੱਟ ਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਮਿਟ ਗਏ। ਰੌਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਿਰ ਧੁਨਦਾ ਤੇ ਪਛੁਤਾਂਦਾ ਨ੍ਹਾ ਧੋ ਕੇ, ਚੋਰੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤੋਂ ਭੀ ਧੋਤਾ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਚਿਰ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕਲੇ ਨੂੰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਸੁਣਾ ਬਈ ਰੌਸ਼ਨ ਸਿੰਘ! ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਿ ਰੁਸ਼ਨਾਈ? ਚਾਨਣਾ ਕਿ ਸ਼ਾਹੀ? ਨਾਮ ਸੀ ਚਾਨਣਾ ਤੂੰ ਕਰ ਲਈ ਸਿਆਹੀ।'' ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਚਰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ ।

ਸਭ ਤੋ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਅਸ਼ੋਕ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਜਿਥੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ । ਵੈਸੇ ਭਾਵੇਂ ਇਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਾਂ ਘੜੀ ਦੀ ਘੜੀ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਇਕ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਗਿਆਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਲਿਖ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ (ਇੰਝ ਹੈ ਨਹੀਂ) ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦਮ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਉਪਰ ਸ਼ੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਾਗਮਾਲਾ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖੀ ਗਈ? ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕੁਲ ਪੁਰਾਤਨ

ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਖੋਜੀ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਨਿਰਨੇ ਕਰਕੇ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਇਕ ਕਵੀ ਲੀ ਹੰਟ Leigh Hunt ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਅਬੂ ਬਿਨ ਆਦਮ (Abou Ben Adham) ਦੀ ਇਥੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅ ਲੱਗਣਾ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਸੀ। ਉਸ ਕਵੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਬੂ ਬਿਨ ਆਦਮ (Abou Ben Adham) ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਆਇਆ ਜਿਸਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਲਿਸਟ ਵਿਖਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੇਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਰਜ ਸਨ ਅਤੇ ਅਬੂ ਬਿਨ ਆਦਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਰਿਆ ਤੋਂ ਉਤੇ ਸੀ। ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਅੱਧਾ ਮਨਘੜ੍ਹਤ ਢਕੌਂਸਲਾ ਹੋਰ ਘੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਰਾਗਮਾਲਾ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਲਿਖੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਖਿਰਧ ਸਰੂਪਾਂ ਉਪਰ ਰਾਗਮਾਲਾ ਚਾੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ! ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਬਖਸ਼ਣ। ਖੈਰ! ਆਖਰਕਾਰ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਧੀਰਮਲ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਾਈ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜੀਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਪਰਖ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਇ ਸ਼ਾਇਦ ਟੋਹ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦੀ ਪਰਖ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ । ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨੇਤਰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿਆਹੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਬਾਕੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਨਹੀ ਮਿਲਦੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਜੀ ਦੇ ਮਿਤਰ ਪਿਆਰੇ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਚਲਾਕ ਬੁੱਧੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੁਰਮਾਉਦੇ ਹਨ :-

''ਧੀਰਮਲ ਇਕ ਅੱਛਾ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਲਾਕ ਆਦਮੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ਨਾ ਮਲੂਮ ਇਸ ਪੜਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਸਨੇ ਕੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਾਧੂ ਪੱਤ੍ਰਿਆ ਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਲਿਖੀ ਦੇਖਕੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਭੋਲਾਪਨ ਹੈ ।

''ਨੋਟ- ਧੀਰਮਲ ਦੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਖਿਆਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਭੀ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛੇ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੋਟਾ ਜਵਾਬ ਏਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਉਸੇ ਥੈਲੀ ਦਾ ਵੱਟਾ ਏਹ ਰਾਗਮਾਲਾ ਹੈ ।'' ਇਹ ਹੈ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਲਾਕਮਈ ਲਿਖਤ

(ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਰਪਨ)

ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬਾਬਾ ਧੀਰਮਲ ਜੀ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਸਨ ਪਰ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ ? ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ 'ਚੋਰ ਦੀ ਦਾੜੀ ਵਿਚ ਤਿਨਕਾ' ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ (੧੯.੯.੮੫ ਅਕਾਲੀ)ਵਿਚ ਹੈ:-

''ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਾ ਮੈ ਭਸੌੜੀਆ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਚੀਫੀਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੋਰ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਪੰਥਕ ਵੰਡੀਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ । ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰਿਖੇ ਤਾਹਨੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।''

ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਕਰਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਝੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੀ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਾਖ ਸੀ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜੀਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜੀਏ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਕ ਆਮ ਸਧਾਰਣ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਲਪੇਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਖ਼ੁਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭਸੌੜੀਆ ਨਹੀਂ ਜਦ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀ ਕਿਹਾ।

ਹੁਣ ਦਾਸ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ, ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਲੋਕੀਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਸ਼ੰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੇਗਾ।

ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਭਾਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਦਰਅਸਲ ਉਸਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਸ ਨੂੰ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਬਖ਼ਸ਼ੇ। ਸਾਡੀ ਰਾਇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਧੂ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਵ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਸਲੋਕੁ ਮ: ੩॥

ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਹਾਨੈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਸੁ ਭਉ ਕਰੇ ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਤਾ ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨੈ ॥
ਜਿਨ ਕਉ ਮਨ ਕੀ ਪਰਤੀਤਿ ਨਾਹੀ
ਨਾਨਕ ਸੇ ਕਿਆ ਕਥਹਿ ਗਿਆਨੈ ॥੧॥

(ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਅੰਗ ੬੪੭)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸਿਖਿਆ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਲਈ ਸਾਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਡਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰੇ, ਤਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਉੱਤੇ ਮਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੋਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ?

''ਮਹਾ ਪੁਰਖਾ ਕਾ ਬੋਲਣਾ ਹੋਵੈ ਕਿਤੈ ਪਰਥਾਇ॥''

(ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅੰਗ ੭੫੫)

ਭਾਵ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜੋ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਤੂ ਕਿਤ ਗੁਨ ਕਾਲੀ ॥
ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੇ ਹਉ ਬਿਰਹੈ ਜਾਲੀ ॥........
ਪਿਰਹਿ ਬਿਹੂਨ ਕਤਹਿ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥
ਜਾ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਏ ॥੨॥

(ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਬਾਣੀ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਅੰਗ ੭੯੩)

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਥੇ ਕੋਇਲ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਲੀ ਹੈ? ਕੋਇਲ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ । ਪੰਛੀ ਵਿਚਾਰਾ ਬਾਬੇ ਫਰੀਦ ਦੀਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਮਜਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਣੇਂ।

ਬਾਬੀਹਾ ਤੂੰ ਸਚੁ ਚਉ ਸਚੇ ਸਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

(ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਹਲਾ ੩ ਅੰਗ ੧੪੧੯)

ਕੀ ਬਬੀਹਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ

ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ :–

ਸਹਜ ਅਵਲਿ ਧੂੜਿ ਮਣੀ ਗਾਡੀ ਚਾਲਤੀ ॥
ਪੀਛੈ ਤਿਨਕਾ ਲੈ ਕਰਿ ਹਾਂਕਤੀ ॥੧॥
ਜੈਸੇ ਪਨਕਤ ਥ੍ਰੂਟਿਟਿ ਹਾਂਕਤੀ ॥
ਸਰਿ ਧੋਵਨ ਚਾਲੀ ਲਾਡੁਲੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਧੋਬੀ ਧੋਵੈ ਬਿਰਹ ਬਿਰਾਤਾ ॥
ਹਰਿ ਚਰਨ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥੨॥
ਭਣਤਿ ਨਾਮਦੇਉ ਰਮਿ ਰਹਿਆ ॥
ਅਪਨੇ ਭਗਤ ਪਰ ਕਰਿ ਦਇਆ ॥੩॥੩॥

(ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਅੰਗ੧੧੯੬)

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ– ਸਹਜ= ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ, ਭਾਵ ਖੇਚਲ ਮੰਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅਵਲਿ=ਪਹਿਲੇ ਧੂੜਿ ਮਣੀ=ਧੂੜ ਰੂਪ ਭਾਵ ਮੈਲੇ ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਭਰਕੇ ਨਾਲ ਬੌਲਦ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਚਲਾਂਵਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛੇ ਤਿਨਕਾ=ਸੋਟੀ ਭਾਵ ਛਮਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਹਿਕਦੀ ਹੈ ॥੧॥

ਪਨਕਤ=ਗੋਬਰ ਦੀ ਗੋਲੀ। ਥ੍ਰੂ= ਧ੍ਰੂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਟਿਟਿ=ਟਿਟਣ, ਹਾਂਕਤੀ=ਧੂੰਹਦੀ ਹੈ ਭਾਵ– ਚਲਾਂਉਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰਾ ਟਿਟਣ ਪਨਕਤ=ਗੋਹੇ ਦੀ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਘਸੀਟ ਕੇ ਧੂੰਹਦੀ, ਤੈਸੇ ਹੀ ''ਲਾਡਲੀ'' ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਪੜਿਆ ਦੇ ਧੋਵਣ ਨੂੰ ਸਰਿ = ਨਦੀ ਵਲ ਚਲੀ ਆਉਦੀ ਹੈ। ਮੈ ਉਸ ਦੇ ਆਉਦਿਆਂ ਤਕ ਆਪਣਾ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ ਧੋਬੀ ਨਾਮਦੇਵ ਬਿਰਹ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਿ–ਰਾਤਾ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਕਪੜੇ ਧੋਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੨॥

''ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸਮ੍ਹਾਲਿ ॥
ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥੨੧੩॥''

(ਅੰਗ ੧੩੭੬)

–ਦੂਜਾ ਅਰਥ–

ਸਹਜ ਅਵਲਿ ਧੂੜਿ ਮਣੀ ਗਾਡੀ ਚਾਲਤੀ ॥

ਸਹਜ=ਸੁਤੇ ਸੁਭਾਵਕ, ਨਿਰਜਤਨ ਹੀ ਅਵਲਿ= ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਵ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਧੂੜਿ ਮਣੀ=ਧੂੜ ਰੂਪ ਭਾਵ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਰਚਿਤ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਗੱਡੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੀਛੈ ਤਿਨਕਾ ਲੈ ਕਰਿ ਹਾਂਕਤੀ॥੧॥

ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਾਰਬਧ.ਰੂਪੀ ਤਿਣਕਾ ਲੈ ਕੇ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਦਾਰਥ ਛਕਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਕਰਮ ਐਸੇ ਤੀਬਰ ਹਨ ਜੋ ਫਲ ਭੁਗਾਏ ਬਿਨਾ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਚਾਹੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਵੀ ਹੋਵੇ

ਜੈਸੇ ਪਨਕਤ ਥ੍ਰੂਟਿਟਿ ਹਾਂਕਤੀ ॥

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਚੁਮਾਸੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੋਹੇ ਦੀ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਥ੍ਰੂ=ਧ੍ਰੂਹ ਕੇ ਟਿਟਿ=ਟਿੱਟਣ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ

ਸਰਿ ਧੋਵਨ ਚਾਲੀ ਲਾਡੁਲੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲਾਡੁਲੀ=ਪ੍ਰੇਮਣ ਬੁੱਧੀ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪ ਨਦੀ ਪਰ ਰਾਗ-ਦ੍ਵੈਸ਼ ਵਾ: ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਦੇ ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ ਚਲੀ ਹੈ ।

ਧੋਬੀ ਧੋਵੈ ਬਿਰਹ ਬਿਰਾਤਾ ॥

ਧੋਬੀ=ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਿਰਹ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਿ+ਰਾਤਾ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਕਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪ ਘਾਟ ਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਰੂਪ ਪਟੜੇ ਪਰ ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਰੂਪ ਮੁੱਕੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਧੋਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਧੁਪ ਨਾਲ ਸੁਕਾਂਦੇ ਹਨ

ਹਰਿ ਚਰਨ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥੨॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਚਰਨ=ਪੂਜਨੀਕ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤਾ= ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ–ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੇ ਰਮਿ ਰਹਿਆ=ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ (ਮੇਰੇ) ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ।੩।੩।।

ਸੋ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਕੁੱਤੇ ਵਿਚੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਬਸੰਤੁ ਕਬੀਰ ਜੀਉ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੁਰਹ ਕੀ ਜੈਸੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ॥
ਤੇਰੀ ਪੂੰਛਟ ਊਪਰ ਝਮਕ ਬਾਲ ॥੧॥
ਇਸ ਘਰ ਮਹਿ ਹੈ ਸੁ ਤੂ ਢੂੰਢਿ ਖਾਹਿ ॥
ਅਉਰ ਕਿਸ ਹੀ ਕੇ ਤੂ ਮਤਿ ਹੀ ਜਾਹਿ ॥੧॥
ਚਾਕੀ ਚਾਟਹਿ ਚੂਨੁ ਖਾਹਿ ॥
ਚਾਕੀ ਕਾ ਚੀਥਰਾ ਕਹਾਂ ਲੈ ਜਾਹਿ ॥੨॥
ਛੀਕੇ ਪਰ ਤੇਰੀ ਬਹੁਤੁ ਡੀਠਿ ॥
ਮਤੁ ਲਕਰੀ ਸੋਟਾ ਤੇਰੀ ਪਰੈ ਪੀਠਿ ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਭੋਗ ਭਲੇ ਕੀਨ ॥ ਮੀਤ ਕੋਊ ਮਾਰੈ ਈਂਟ ਢੇਮ ॥੩॥੧॥

ਮੁਖ ਅਰਥ

ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਰੂਪ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਤੀ ਦਾ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ–ਸੁਰਹ=ਗਊ ਵਰਗੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਹੈ ।

ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪੂਛ ਉਤੇ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇਂ ਵਾਲ ਝਮਕ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ (ਮੇਰੇ) ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਸੋ ਤੂੰ ਲਭਕੇ ਖਾਣਾ ਕਰ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਮਤਿ=ਨਾ ਜਾਣਾ ਕਰ ।੧।।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁੱਤੀ ਚੱਕੀ ਨੂੰ ਚਟ ਕੇ ਚੂਨੁ=ਆਟਾ ਖਾਣ ਲਗ ਪਈ ।

ਆਟਾ ਖਾ ਕੇ ਚੱਕੀ ਦੇ ਪੂੰਝਣ ਵਾਲਾ ਕਪੜਾ ਜਿਸਨੂੰ ਚੀਥਰਾ ਜਾਂ ਪਰੋਲਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪਈ, ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ–

ਚੱਕੀ ਦਾ ਚੀਥਰਾ=ਪਰੋਲਾ ਕਿਥੇ ਲੈ ਚੱਲੀ ਹੈਂ? ਇਹ ਤਾ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਦੇ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇ ।੨।।

ਪਰੋਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਕੁੱਤੀ ਛਿੱਕੇ ਵਲ ਤੱਕਣ ਲਗ ਪਈ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ–

ਛਿੱਕੇ ਉਤੇ ਤੇਰੀ ਬਹੁਤ ਡੀਠਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਮਾਲੇ ਅਤੇ ਕਮਾਲੀ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਖਾਣ ਕਰ ਕੇ ਮਤਾਂ ਤੇਰੀ ਪਿੱਠ ਉਤੇ ਲੱਕੜੀ ਜਾਂ ਸੋਟਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ।੩।।

(ਨੋਟ- ਅਨਘੜੀ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਤੇ ਘੜ ਕੇ ਸਾਫ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਟਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ–ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥ ਤੂੰ ਖਾ ਲਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਆਪ ਜਾਈਏਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਮਾਲਾ ਕਮਾਲੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਮਤਾਂ ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਟ ਜਾਂ ਕੋਈ ਢੀਮ ਮਾਰਨਾ ਕਰੇ।

(ਨੋਟ- ਇੱਟ ਪੱਕੀ, ਢੇਮ ਕੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।)

ਅੰਤਰੀਵ ਅਰਥ:-

"ਕਹਬੋ ਕਛੁ ਕਰਬੋ ਕਛੂ, ਹੈ ਜਗ ਕੀ ਬਿਧ ਦੋਇ ॥
ਦੇਖਣ ਕੋ ਅਰ ਖਾਣ ਕੌ, ਔਰ ਦੁਰਦ ਰਦ ਹੋਇ ॥
ਸੁਰਹ ਕੀ ਜੈਸੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ॥

ਹੇ ਜੀਵ! ਸੁਰਹ= ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਰਗੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਤੂੰ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈਂ।

ਤੇਰੀ ਪੂੰਛਟ ਊਪਰ ਝਮਕ ਬਾਲ ॥

ਤੇਰੀ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਪੂਛ ਉਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾ ਰੂਪੀ ਵਾਲ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ– ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਛ ਪਿਛੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਧੀ ਵੀ ਦੋਹ ਇੰਦ੍ਰੀਏ ਪ੍ਰਾਣਾ ਦੀ ਅਪੇਖਿਆ ਕਰਕੇ ਪਿਛੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ

ਪੂਛ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਵਾ:- ਤੇਰਾ ਵਾਸਤਵ ਸਰੂਪ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਪੂਛ ਉਤੇ ਸਤ, ਚਿਤੁ, ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਵਾਲ ਝਮਕ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਵੇਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪੂਛ ਰੂਪ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਪੂਛ ਸਭ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਭੀ ਸਭ ਦੇ ਪਿਛੇ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪੂਛ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਂਜ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋਈ ਪਸ਼ੂ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਸ ਘਰ ਮਹਿ ਹੈ ਸੁ ਤੂ ਢੂੰਢਿ ਖਾਹਿ ॥

ਇਸ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਖਾਹਿ=ਧਾਰਨਾਂ ਕਰ। ਤੀਰਥਾਦਿ ਸਥਾਨਾਂ ਉਤੇ ਭਟਕਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ।

ਅਉਰ ਕਿਸ ਹੀ ਕੇ ਤੂ ਮਤਿ ਜਾਹਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਤਰਫ ਤੂੰ ਮਤ ਜਾਣਾ ਕਰ ।

ਚਾਕੀ ਚਾਟਹਿ ਚੂਨੁ ਖਾਹਿ ॥

ਚਾਕੀ=ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਚਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਖੱਚਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਆਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਚੂਨੁ-ਜਾਨਣਾ ਖਾਹਿ=ਧਾਰ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ? ਵਾ:- ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਦਾ ਚੂਨੁ-ਚੂਰਨ ਕਰਨਾ ਧਾਰ ।

ਚਾਕੀ ਕਾ ਚੀਥਰਾ ਕਹਾ ਲੈ ਜਾਹਿ ॥੨॥

ਚਾਕੀ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਚੀਥਰਾ=ਸਰੀਰ, ਵਾ ਪਦਾਰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲੈ ਜਾਵੇਂਗਾ? (ਕਰਮ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਾਲ ਵਿਚ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਹਟਾ ਦੇਹ ।

ਛੀਕੇ ਪਰ ਤੇਰੀ ਬਹੁਤੁ ਡੀਠਿ ॥

ਛੀਕੇ=ਸੁਰਗ ਉਤੇ ਤੇਰੀ ਬੜੀ ਨਿਗਾਹ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। (ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਛਿੱਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਚੇ ਟੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਛਿੱਕਾ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸੁਰਗ ਵੀ ਉੱਚਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਛਿੱਕੇ ਦਾ ਅਰਥ ਸੁਰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ।)

ਮਤੁ ਲਕਰੀ ਸੋਟਾ ਤੇਰੀ ਪਰੈ ਪੀਠਿ॥੩॥

ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਅਧਿਕ ਵਿਭੂਤੀ ਵੇਖਕੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਲੱਕੜੀ ਅਤੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਡਿਗਣੇ ਰੂਪ ਸੋਟਾ ਤੇਰੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਮਤਾਂ ਪਵੇ

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਭੋਗ ਭਲੇ ਕੀਨ ॥

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ–ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿਚ ਵੀ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥ ਤੂੰ ਛਕਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤਿਆਗ ਦੇਹ।

ਮਤਿ ਕੋਊ ਮਾਰੈ ਈਟ ਢੇਮ ॥੪॥੧॥

ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮਰਨ ਰੂਪ ਇੱਟ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋਣ ਰੂਪ ਢੇਂਮ ਮਤਾ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕਰੇ ।੪।੧॥

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

ਪੰਥ ਦੀ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ, ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਬਾਹਰਵੇਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਵੀ ਅਸ਼-ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਚੁਰਾਸੀ, ੬ ਰਾਗ,੩੦ ਰਾਗਣੀਆਂ, ੪੮ ਪੁਤ੍ਰ, ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਆਪ ਗਾਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਰਾਗਮਾਲਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸੰਪੂਰਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੋ ਰਾਗਮਾਲਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਭੋਗ ਪਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਦੇ ਗੇੜੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਏਓ ਤੋਂ 'ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ' ਤਕ ਆਪ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕੀਤਾ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ

ਸੰਗਤ ਬਣਾਈ। ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ।

—ਉਥਾਨਕਾ—

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਦ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਲਿਖਵਾਈ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਆਪ ਬਾਣੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਪਰੇਮ ਰੂਪੀ ਮਾਲਾ ਬਖਸ਼ੋ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚਉਰਾਸੀਹ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬ਼ਚ ਜਾਈਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ 'ਰਾਗਮਾਲਾ' ਰਚੀ।

ਨੋਟः- ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਤ੍ਰ ਹਨः-

ਅਰਥ- ੧ =ਅਦ੍ਵੈਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ । ੳ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਉਚਾਰਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸਤਿ= ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਗੁਰ=ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ । ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਸਤਿਗਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਵੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ।

— ਰਾਗਮਾਲਾ—

ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ । ਮਾਲਾ=ਪੰਗਤੀ । ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਮਾਲਾ। ਜਿਸਦੀ ਪੰਗਤੀ ਪੰਗਤੀ ਰੂਪ ਮਣਕੇ ਹੈ, ਪਰੇਮ ਰੂਪੀ ਸੂਤ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਰੂਪ ਫੇਰਨੀ ਹੈ। ਜੋ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦਾ-ਪੜ੍ਹਦਾ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚਉਰਾਸੀਹ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਮਹਾਰਾਜ ! ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਿਵੇਂ ਹੋਣ ?

ਉਤ੍ਰ – ਰਾਗ ਏਕ ਸੰਗਿ, ਪੰਚ ਬਰੰਗਨ ॥

ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ । ਏਕ=ਅਦ੍ਵੈਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਪੰਚ=ਪੰਜ । ਬਰੰਗਨ=(ਬਰਅੰਗਨ) ਸਰੇਸ਼ਟ ਨਾਰੀਆਂ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ। ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਰੇਮ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (ਰਸਨਾ, ਨੇਤ੍ਰ, ਤੁਚਾ, ਨੱਕ, ਕੰਨ) ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਲੋਇਣ ਰਤੇ ਲੋਇਣੀ ਕੰਨੀ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇ॥
ਜੀਭ ਰਸਾਇਣਿ ਚੂਨੜੀ ਰਤੀ ਲਾਲ ਲਵਾਇ ॥
ਅੰਦਰ ਮੁਸਕਿ ਝਕੋਲਿਆ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥

(ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧॥ ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ, ਸਲੋਕ ੧੫)

੨.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਹੈ?

ਉਤ੍ਰ – ਸੰਗਿ ਅਲਾਪਹਿ; ਆਠਉ ਨੰਦਨ ॥

ਸੰਗਿ=ਸੰਗਤਿ । ਅਲਾਪਹਿ=ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ । ਆਠਉ=ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ । ਨੰਦਨ=ਪੁਤ੍ਰ (ਜਗਤ)। ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ (ਉਸ ਅਕਾਲ ਨੂੰ) ਜਿਸਦਾ ਜਗਤ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ, ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਸੰਤ ਅਰਾਧਨਿ ਸਦ ਸਦਾ ਸਭਨਾ ਕਾ ਬਖਸਿੰਦੁ ॥

(ਮਾਝ ਦਿਨ ਰੈਨਿ ਮਹਲਾ ੫)

੩.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਪ੍ਰਥਮ ਰਾਗ, ਭੈਰਉ ਵੈ ਕਰਹੀ ॥

ਪ੍ਰਥਮ=ਪਹਿਲੇ ॥ ਭੈਰਉ(ਭੈ-ਰਉ) ਡਰ ਵਿਚ ਰਚਕੇ ਵੈ=ਓਸ । ਕਰਹੀ=ਕਰੀਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਭੈ ਵਿਚ ਰਚਕੇ ਓਸ ਹਰੀ ਨਾਲ ਪਰੇਮ ਕਰੀਏ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਮ਼ਨ ਭਉ ਤਿਨਾ ਮਨਿ ਭਾਉ॥

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ਪੰਨਾ ੪੬੫)

੪.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਹਰੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਉਚਾਰੀਏ ?

ਉਤ੍ਰ– ਪੰਚ ਰਾਗਨੀ ਸੰਗਿ ਉਚਰਹੀ ॥

(ਉਚੱਰਹੀ ਬੋਲੋ)

ਪੰਚ=ਸਰੇਸ਼ੰਟ । ਰਾਗਨੀ=ਪ੍ਰੀਤੀ । ਸੰਗਿ=ਨਾਲ । ਸਰੇਸ਼ੰਟ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਹਰੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰੀਏ

ਪ੍ਰਮਾਣ– ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਰਿਦੈ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ॥

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫)

੫. ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਅਨੰਦ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ-ਪ੍ਰਥਮ; ਭੈਰਵੀ, ਖਿਲਾਵਲੀ ॥

ਪ੍ਰਥਮ=ਆਦਿ । ਭੈਰਵੀ=(ਭੈ-ਰਵੀ) ਭੈ ਵਿਚ ਰਚੀਏ । ਖਿਲਾਵਲੀ=ਆਨੰਦੀ। ਆਦਿ (ਜਨਮ) ਤੋ ਲੈ ਕੇ ਭੈ ਵਿਚ ਰਚੀਏ ਤਾਂ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ) ਆਨੰਦ ਵਾਲੇ ਹੋਈਦਾ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਣ-*ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਿਲਵਿਖ ਕਟੇ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਸਾਰਿਆ ॥*

ਵਾ-*ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ॥*

(ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ)

੬.ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਦ੍ਵੈਤ ਕਿਵੇਂ ਗਲਦੀ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ- ਪੁਨਿਆਕੀ ਗਾਵਹਿ, ਬੰਗਲੀ॥ ('ਗਾਵਹਿ' ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਕ ਹੈ)

ਪੁਨਿਆਕੀ=ਪੁੰਨਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬੁਧੀ । ਬੰਗਲੀ=(ਬੰ-ਗਲੀ) ਦ੍ਵੈਤ ਗਲ ਗਈ ਹੈ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪੁੰਨਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਹਰੀ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਵੈਤ ਗਲ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-*ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਬਿਨਸੈ ਦੂਜਾ ॥*

(ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫ ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ, ਪਹਿਲੀ ਅਸਟਪਦੀ)

੭.ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਿਵੇ ਪਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ - ਪੁਨਿ ਅਸਲੇਖੀ ਕੀ; ਭਈ ਬਾਰੀ ॥

ਪੁਨਿ=ਪਵਿਤ੍ਰ । ਅਸਲੇਖੀ=(ਅਸ-ਲੇਖੀ) ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ, ਲਿਖਿਆਂ । ਬਾਰੀ=ਨਦੀ । ਕੀ=ਦੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਦੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਣ- *ਲੇਖਾ ਲਿਖਿਐ ਮਨ ਕੈ ਭਾਇ ॥*

(ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੪)

੮.ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਮਨ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਣ ?

ਉਤ੍ਰ- ਏ ਭੈਰਉ ਕੀ; ਪਾਚਉ ਨਾਰੀ ॥

ਏ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਪਾਚਉ=ਪੰਜੇ । ਨਾਰੀ-ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ

। ਇਸ ਤਰਾਂ ਭੈ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇ (ਪ੍ਰਮਾਣ, ਵਿਪਰਜੇ, ਨਿੰਦਾ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ, ਵਿਕਲਪ)। ੧

ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਲਗਣਾ। ੨. ਵਿਪਰਜੇ= ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੁਭਾਉ। ੩.ਨਿੰਦ੍ਰਾ=ਨੀਂਦ ਸੁਖੋਪਤ ਅਵਸਥਾ। ੪. ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ=ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਮਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ । ੫. ਵਿਕਲਪ=ਦੂਜੀ ਕਲਪਨਾ ਕਮਾਈ ਥੋੜੀ ਫਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਹੁਤੀ । ਏਹ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-*ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਭਉ ਪਇਆ*

ਵਡਭਾਗਿ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ॥

ਭੈ ਪਇਐ ਮਨੁ ਵਸਿ ਹੋਆ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ੬)

੯.ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕਹੋ ?

ਉਤ੍ਰ- ਪੰਚਮ ਹਰਖ; ਦਿਸਾਖ ਸੁਨਾਵਹਿ ॥

ਪੰਚਮ=(ਪੰਚ-ਮ) ਪੰਜ ਤੱਤ ਮੈ । ਹਰਖਦਿ=ਅਨੰਦਾਇਕ । ਸਾਖ=ਸਾਖੀ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ (ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਿਰਮਲ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਮਾਂ ਪਉਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ, ਅਗਨ ਦੀ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ, ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਨਿਆਈ ਨਿਰਖੋਭਤਾ ਅਫੁਰ) ਮੈਂ ਅਨੰਦਾਇਕ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਕੋ ਸੁਣਾਵਦੇ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- *ਸਹਨ ਸੀਲ ਪਵਨ ਅਰ ਪਾਣੀ,*

ਬਸੁਧਾ ਖਿਮਾ ਨਿਭਰਾਤੇ ॥

(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਸ਼ਬਦ ੪)

ਵਾ-*ਸਸਤ੍ਰਿ ਤੀਖਣਿ ਕਾਟਿ ਡਾਰਿਓ ਮਨਿ ਨ ਕੀਨੋ ਰੋਸੁ ॥*

ਕਾਜੁ ਉਆ ਕੋ ਲੇ ਸਵਾਰਿਓ ਤਿਲੁ ਨ ਦੀਨੋ ਦੋਸੁ ॥੧॥

ਮਨ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਉ ਨਿਤ ਨੀਤਿ ॥

ਦਇਆਲ ਦੇਵ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਸੁਨਿ ਸੰਤਨਾ ਕੀ ਰੀਤਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਚਰਨ ਤਲੈ ਉਗਾਹਿ ਬੈਸਿਓ ਸ੍ਰਮੁ ਨ ਰਹਿਓ ਸਰੀਰ॥
ਮਹਾ ਸਾਗਰੁ ਨਹ ਵਿਆਪੈ ਖਿਨਹਿ ਉਤਰਿਓ ਤੀਰ ॥੨॥
ਚੰਦਨ ਅਗਰ ਕਪੂਰ ਲੇਪਨ ਤਿਸੁ ਸੰਗੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ॥
ਬਿਸਟਾ ਮੂਤ੍ਰ ਖੋਦਿ ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ ਮਨਿ ਨ ਮਨੀ ਬਿਪਰੀਤਿ ॥੩॥
ਊਚ ਨੀਚ ਬਿਕਾਰ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸੰਲਗਨ ਸਭ ਸੁਖ ਛਤ੍ਰ ॥
ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰ ਨ ਕਛੂ ਜਾਨੈ ਸਰਬ ਜੀਅ ਸਮਤ ॥੪॥
ਕਰਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਬਿਨਾਸ ॥
ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਪਵਿਤ੍ਰਹ ਕਿਰਣ ਲਾਗੇ ਮਨਿ ਨ ਭਇਓ ਬਿਖਾਦੁ ॥੫॥
ਸੀਤ ਮੰਦ ਸੁਗੰਧਿ ਚਲਿਓ ਸਰਬ ਥਾਨ ਸਮਾਨ ॥
ਜਹਾ ਸਾ ਕਿਛੁ ਤਹਾ ਲਾਗਿ ॥ ਗਇਓ ਤਿਲੁ ਨ ਸੰਕਾ ਮਾਨ ॥੬॥
ਸੁਭਾਇ ਅਭਾਇ ਜੁ ਨਿਕਟਿ ਆਵੈ ਸੀਤੁ ਤਾ ਕਾ ਜਾਇ ॥
ਆਪ ਪਰ ਕਾ ਕਛੁ ਨ ਜਾਨੈ ਸਦਾ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥੭॥
ਚਰਣ ਸਰਣ ਸਨਾਥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਲਾਲ ॥
ਗੋਪਾਲ ਗੁਣ ਨਿਤ ਗਾਉ ਨਾਨਕ ਭਏ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾਲ ॥੮॥੩॥

(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧)

੧੦.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਗਾਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ–ਬੰਗਾਲ ਮਮਧੁ ਮਾਧਵ; ਗਾਵਹਿ ॥

ਬੰਗਾਲਮ=(ਬੰ-ਗਾਲ) ਬੰ=ਦ੍ਵੈਤ ॥ ਗਾਲ=ਗਾਲ ਕੇ । ਮ=ਵਿਚ । ਮਧੁ=ਹਿਰਦੇ ਮਾਧਵ= ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਤੀ । ਗੁਰਮੁਖ ਦ੍ਵੈਤ ਨੂੰ ਗਾਲ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ ਹਰਿ ਮਨ ਵਸਾਈ ॥*

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੩ ਸ਼ਬਦ ੧)

੧੧.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ਜਾਣੀਏ ?

ਉਤ੍ਰ– ਲਲਤ ਬਿਲਾਵਲ ਗਾਵਹੀ; ਅਪੁਨੀ ਅਪੁਨੀ ਭਾਂਤਿ ॥

ਲਲਤ=ਸੁੰਦਰ ਬਿਲਾਵਲ=ਅਨੰਦ ਅਪੁਨੀ ਅਪੁਨੀ=ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪੂਰਬਕ। ਭਾਂਤ=ਤਰ੍ਹਾਂ,ਵਜ੍ਹਾ ।

ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਗਾਂਵਦੇ ਹੈਂ। ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਰੂਪ ਤਰਾਂ ਸੇ । ਭਗਤੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਜਾਣ ਕੇ, ਇਉਂ ਜਾਣੀਏ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਹਰਿ*
ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਸ਼ਬਦ ੧੨)

੧੨.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਭੈਰਵ ਕੇ, ਗਾਵਹਿ ਗਾਇਨ ਪਾਤ੍ਰ ॥

ਅਸਟ=ਅੱਠ । ਪੁਤ੍ਰ=ਅਧੀਨ । ਭੈਰਵ (ਭੈ-ਰਵ)=ਭੈ ਵਿਚ ਰਚ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਸੰਤਾਂ) ਦੇ ਇਹ ਅੱਠੇ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ, ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ) ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ, ਉਹ ਭੈ ਵਿਚ ਰਚਕੇ ਗਾਉਣ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਪਾਚਉ ਲਰਿਕਾ ਜਾਰਿ ਕੈ ਰਹੈ*
ਰਾਮ ਲਿਵ ਲਾਗਿ ॥ (ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ੬੨)

ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਤੀਨੇ ਸਮ ਕਰਿ ਲਿਆਵੈ ॥ (ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ)

੧੩.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਸ਼ੰਕਾ ਕਿਵੇ ਮਿਟੇ ?

ਉਤ੍ਰ– ਦੁਤੀਆ; ਮਾਲਕਉਸਕ ਆਲਾਪਹਿ ॥

ਦੁਤੀਆ=ਦ੍ਵੈਤ ਮਾਲ=ਮਲਕੇ ਕਉਸਕ=(ਕਉ-ਸਕ)ਕਉ= ਕਿਉਂ । ਸਕ=ਸ਼ੰਕਾ। ਜੋ ਦ੍ਵੈਤ ਨੂੰ ਮਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਉਚਾਰਨ ਭਾਵ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਦੁਬਿਧਾ ਮੇਟਿ ਖਿਮਾ ਗਹਿ ਰਹਹੁ ॥*

(ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ)

੧੪.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਕਿਵੇਂ ਰੁਕਣ?

ਉਤ੍ਰ– ਸੰਗਿ ਰਾਗਨੀ; ਪਾਚਉ ਥਾਪੈ ॥

ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਰਾਗਨੀ= ਪ੍ਰੀਤੀ । ਪਾਚਉ=ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ । ਥਾਪੈ=ਰੋਕਣਾ, ਇਸਥਿਤ ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤੀ

ਦੇ ਨਾਲ (ਗੁਰਮੁਖ) ਰੋਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- *ਪਾਚਉ ਇੰਦ੍ਰੀ ਨਿਗ੍ਰਹ ਕਰਈ ॥*
ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੋਊ ਨਿਰਵਰਈ ॥

(ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ)

੧੫.ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਭਗਤੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਕਿਵੇ ਆਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ-ਗੋਂਡਕਰੀ; ਅਰੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ॥

ਗੋਂਡ=ਵਿਚਾਰ । ਕਰੀ=ਕਰਦੇ । ਦੇਵ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਗੰਧਾਰੀ=ਸੁਗੰਧੀ । ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬਹੁੜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਦੀ (ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ) ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਹਨ

ਪ੍ਰਮਾਣ - *ਸਹਜੇ ਹੀ ਭਗਤਿ ਊਪਜੈ ਸਹਜਿ ਪਿਆਰਿ ਬੈਰਾਗਿ ॥*

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮ: ੩ ਛੇਵੀਂ ਅਸਟਪਦੀ)

ਨਾਮੈ ਸੁਰਤਿ ਵਜੀ ਹੈ ਦਹਦਿਸਿ ਹਰਿ ਮੁਸਕੀ ਮੁਸਕ ਗੰਧਾਰੇ ॥

(ਨਟ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮ:੪ ਦੂਜੀ ਅਸਟਰਦੀ)

੧੬.ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਥਨ ਕਹੋ ?

ਉਤ੍ਰ- ਗੰਧਾਰੀ, ਸੀਹੁਤੀ ਉਚਾਰੀ ॥

ਗੰਧਾਰੀ=(ਗੰਧ ਆਰੀ) ਦੁਰਗੰਧ ਵੈਰੀ । ਸੀਹੁਤੀ (ਸੀ ਹੁਤੀ) ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਜੋ (ਗਿਆਨ) ਵਿਸ਼ੇ ਦੁਰਗੰਧ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ (ਬੁਧੀ) ਤਿਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਚਾਰੇਗੀ

ਪ੍ਰਮਾਣ-*ਕਥੀਐ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਗਿਆਨੁ ॥*
ਸੋ ਅੰਤਰਿ ਸੋ ਬਾਹਰਿ ਅਨੰਤ ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਿਆਪਿ ਹਰਿਆ ਭਗਵੰਤ ॥

(ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫॥ ੨੩ਵੀਂ ਅਸਟਪਦੀ)

੧੭. ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਬੁਧੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ- ਧਨਾਸਰੀ; ਏ ਪਾਚਉ ਗਾਈ ॥

ਧਨਾਸਰੀ=(ਧਨ ਆਸਰੀ) ਧਨ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ । ਪਾਚਉ=ਪਚਾਇ, ਨਾਸ । ਗਾਈ=ਗਾ ਕੇ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਬੁਧੀ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਣ- *ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ।*

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੨੦)

੧੮.ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਹੋ ?

ਉਤ੍ਰ- ਮਾਲ ਰਾਗ; ਕਉਸਕ ਸੰਗ ਲਾਈ॥

ਮਾਲ=ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਆਦਿ ਰਾਗ=ਮੋਹ। ਲਾਈ=ਲਾਹ ਦਿਤੀ । ਸੰਗਿ=ਸਾਥ । ਕਉਸਕ=(ਕਉ-ਸਕ) ਕਉ=ਕੀ । ਸਕ=ਸੰਕਾ । (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਲ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਸਾਥ ਹੀ ਲਾਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਭਾਵ ਪਦਾਰਥ ਸਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- *ਮਿਥਿਆ ਕਰਿ ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਸੁਖ ਸਹਿਜਿ ਬੀਚਾਰਿ ॥*

(ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ੧੦ ਸ਼ਬਦ ੩)

੧੯.ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਮਨ ਮਸਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ?

ਉਤ੍ਰ-ਮਾਰੂ ਮਸਤਅੰਗ; ਮੇ ਵਾਰਾ ॥

ਮਾਰੂ=ਮਾਰ ਕੇ । ਮਸਤ= ਬੇਪਰਵਾਹ । ਅੰਗ=ਪਿਆਰਾ । ਮੇ=ਵਿੱਚ, ਰਿਦਾ। ਵਾਰਾ=ਵਰਜਕੇ । ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਰਜ ਕੇ, ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੇਪਰਵਾਹ=ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-*ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਅਲਮਸਤੁ ਮਤਵਾਰਾ ॥*

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਸ਼ਬਦ ੨੭)

੨੦.ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦਾ ਫਲ ਕਥਨ ਕਰੋ ?

ਉਤ੍ਰ-ਪ੍ਰਬਲਚੰਡ; ਕਉਸਕ ਉਭਾਰਾ ॥

ਪ੍ਰਬਲ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਲ ਵਾਲੇ । ਚੰਡ=ਤਿੱਖੇ । ਕਉ=ਕੌਣ । ਸਕ=ਸ਼ੰਕਾ । ਉਭਾਰਾ=ਉਠਾਲਣਾ । ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਲ ਵਾਲੇ ਤਿੱਖੇ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੌਣ ਸ਼ੰਕਾ ਨੂੰ ਉਠਾਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਕਥਨ ਕਹਿਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਮਹਿ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਚੰਡੁ ॥
ਤਿਥੈ ਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਕੋਡ ਅਨੰਦੁ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

ਮੋਲੁ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਕਰਣੈ ਜੋਗਾ ਕਿਆ ਕੋ ਕਹੈ ਸੁਣਾਵੈ ॥
ਕਥਨ ਕਹਣ ਕਉ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ ਜੋ ਪੇਖੈ ਤਿਸੁ ਬਣਿ ਆਵੈ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫ ਸਬਦ ੪)

੨੧.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਵਿਸਿਆਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਿਸ ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਖਉਖਟ; ਅਉ ਭਉਰਾਨਦ ਗਾਏ ॥

ਖਉ=ਨਾਸ । ਖਟ=ਛੇ, ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਮਨ । ਭਉਰਾ ਆਨਦ=ਭਉਰ –ਜਗਯਾਸੂ = ਆਨਦ । ਅਉ= ਫੇਰ । ਗਾਏ=ਕਥਨ । ਗੁਰਮਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਮਨ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਤਾਈਂ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਲੋਭ ਮੋਹ ਏਹ ਪਰਸਿ ਨ ਸਾਕੈ
ਗਹੀ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨ ॥

(ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬ ਸ਼ਬਦ ੩)

੨੨.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇ ਹੋਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ– ਅਸਟ; ਮਾਲਕਉਸਕ ਸੰਗਿ ਲਾਏ ॥

ਅਸਟ=ਅੱਠ=ਸੱਤ ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਵਿਚਾਰ (ਅਸਤੀ) ਸਤ, (ਭ੍ਾਤੀ) ਚੇਤਨ (ਪ੍ਰੈਆਤਾ) ਆਨੰਦ । ਕਉ-ਸਕ=ਕਉ=ਕਿਉਂ। ਸਕ= ਸ਼ੰਕਾ। ਲਾਏ=ਲਿਆਉਦੇ ਹੋ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਜਿਨਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕਿਉ ਸ਼ੰਕਾ ਲਿਆਉਦੇਂ ਹੋ, ਭਾਵ ਸ਼ੰਕਾ ਤੋ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲੋ

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭਏ ਕਿਰਪਾਲਾ ਹੋਏ ਆਪਿ ਸਹਾਇ ।
ਗੁਨ ਨਿਧਾਨ ਨਿਤਿ ਗਾਵੈ ਨਾਨਕੁ ਸਹਸਾ ਦੁਖੁ ਮਿਟਾਇ।

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਸਬਦ ੩੧)

੨੩.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਹਉਮੈ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਟਦੀ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਪੁਨਿ ਆਇਅਉ ਹਿੰਡੋਲੁ; ਪੰਚਿ ਨਾਰਿ,
ਸੰਗਿ ਅਸਟ ਸੁਤ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ (ਪੁੰਨ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਾਮ (ਆਇਓ) ਆਇਆ ਹੈ। ਉਨਾ ਦੀ (ਹਿੰ) ਹੰਗਤਾ ਡੋਲ=ਡੋਲ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋ (ਸੰਗਿ) ਸੰਗੀ ਸਰੀਰ ਮੰਨਿਆਂ ਸੀ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾ ਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਭੀ ਮਾਣ ਸੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਪੰਜ ਕੋਸ਼

੧.ਅੰਨਮਯ ਕੋਸ਼–ਅੰਨ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ (ਕੋਸ਼) ਪੜਦਾ, ਮਿਆਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕੋਸ਼ ਹਨ ।

੨.ਪ੍ਰਾਣਮਯ ਕੋਸ਼– ਪੰਜੇ ਪ੍ਰਾਣਰੂਪ=ਪ੍ਰਾਣ, ਅਪਾਨ, ਸਮਾਨ, ਬਿਆਨ, ਉਦਿਆਨ।

੩.ਮਨੋਮਯ ਕੋਸ਼–ਪੰਜ ਕਰਮ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ, ਛੇਵਾਂ ਮਨ ।

੪.ਵਿਗਯਾਨਮਯ ਕੋਸ਼–ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ, ਛੇਵੀਂ ਬੁੱਧੀ ।

੫.ਅਨੰਦਮਯ ਕੋਸ਼–ਸੁਖੋਪਤ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜੋ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਏਹ ਅਨੰਦਮਯ ਕੋਸ਼ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਦੇਹ ਵਿੱਚ।

ਅਸ਼ਟ ਧਾਤ

(੧) ਅਸਤ । (੨) ਮਿੱਝ । (੩) ਲਹੂ (੪) ਚਮੜੀ । (੫) ਮਾਸ । (੬) ਰਸ (੭) ਬੀਰਜ । (੮) ਬਲ ਵਾ ਨਾੜੀਆਂ ।

ਪੰਚ ਨਾਰਿ ਸੰਗਿ–ਵਾ ਏਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਕੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਸੰਗੀ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਸੂਤਕੇ (ਵਾ) ਪੰਚ ਨਾਰਿ=ਪੰਜ ਨਾਰੀਆਂ=ਪੰਜ ਅਵਸਥਾਃ- ਖੇਚਰੀ, ਭੂਚਰੀ, ਚਰਚਰੀ, ਅਗੋਚਰੀ,ਉਨਮਨੀ । ਅਸਟ ਸੁਤ=ਪ੍ਰਾਣ, ਬਿਆਨ, ਸਮਾਨ, ਅਪਾਨ, ਉਦਿਆਨ, ਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਤੇ ਸੁਖਮਨਾ ਇਹ ਅੱਠੇ ਸੁਤ=(ਸੂਤ) ਠੀਕ, ਵਸਿ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਾਮ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਪੰਜੇ ਅਵਸਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ? ਇਹ ਪ੍ਰਾਣ ਆਦਿਕ ਵਸ ਹੋ ਗਏ ਹੈਂ ਅਤੇ ਹੰਗਤਾ

ਡੋਲ ਗਈ ਹੈ

ਜੋਗ ਮਤ ਦੁਆਰਾ (੧) ਖੇਚਰੀ=ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਾਨ ਲਾਉਣੀ ਵਾ ਸਿੱਧੀ ਬਲ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼'ਚ ਵਿਚਰਨਾ । (੨) ਭੂਚਰੀ=ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਟਿਕਾਉਣੀ ਵਾ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾਂ(੩) ਚਰਚਰੀ=ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿਚ ਟਿਕਣਾ ਵਾ ਹਵਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਾ । (੪) ਅਗੋਚਰੀ=ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਸਹੰਸਰ ਦਲ ਕਵਲ ਦੇਖਣਾ ਵਾ ਪਾਣੀ 'ਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਾ (੫) ਉਨਮਨੀ= ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਧ੍ਰ ਨਾੜੀ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਦਾ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਤਾਲੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਾਲਣ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੋਣਾ ਵਾ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਸਿਧੀ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਤੱਤ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਪਰ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਸਹਿਤ ਕਾਰਨ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇਹ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਏਹ ਸਿਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਹ ਪਲਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਏਹ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਹੈ । (੧) ਪ੍ਰਾਣ=ਜੋ ਰਿਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (੨) ਬਿਆਨ= ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ । (੩) ਸਮਾਨ=ਨਾਭੀ ਵਿਚ । (੪) ਅਪਾਨ=ਗੁਦਾ ਮੇਂ । (੫) ਉਦਿਆਨ=ਜੋ ਕੰਠ ਮੇਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਂ । (੬) ਇੜਾ=ਖੱਬੀ ਸੁਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ । (੭) ਪਿੰਗਲਾ=ਸੱਜੀ ਸੁਰ ਸੂਰਜ ਦੀ । (੮) ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਦੀ ਏਕਤਾ । ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਜਗਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਖਮਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਉਮੈ ਦੇ ਮਿਟਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੰਜ ਤੇ ਅੱਠ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦਵਾਰਾ

੧.ਖੇਚਰੀ=(ਖੇ) ਚਿਦਾਕਾਸ 'ਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣਾ । ੨. ਭੂਚਰੀ=ਭੂਮਾ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਿਚਰਨਾ । ੩. ਚਰਚਰੀ=ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੇ (ਚਾ) ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹਿਣੀ । ੪. ਅਗੋਚਰੀ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ੇ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ । ੫. ਉਨਮਨੀ=ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ । ਵਾ ਖੇਚਰੀ=ਸਤਸੰਗੀ, ਧਰਮਖੰਡ । ਭੂਚਰੀ=ਸੇਵਕ, ਗਿਆਨ ਖੰਡ । ਚਰਚਰੀ=ਸਿਖ, ਸਰਮ (ਸੁਖ) ਖ਼ੰਡ ਅਗੋਚਰੀ= ਸਨਮੁਖ=ਕਰਮ (ਬਖਸ਼ਸ਼) ਖੰਡ । ਉਨਮਨੀ=ਗੁਰਮੁਖ= ਸਦਖੰਡ ਏਹ ਅਵਸਥਾ (ਨਾਰਿ) ਨਾਲ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਾਨ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਾਂ । ਅਪਾਨ=ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਤੋ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ। ਬਿਆਨ=ਦ੍ਵੈਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣਾ । ਸਮਾਨ = ਬਿਆਪਕ ਸਮਝਣਾ । ਉਦਿਆਨ=ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਰੂਪ ਸਮਝਣਾ, ਇੜਾ= ਜੋ ਅੜੀ ਵਾਲੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ (ਪਿੰਗਲਾ) ਪਿੰਗਲਾ ਕਰਨਾ । ਸੁਖਮਨਾ=ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ । ਅਥਵਾ ਇੜਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨਾਂ ਭਾਵ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਰੇਚਨ (ਤਿਆਗ) ਕਰਨਾ । ਪਿੰਗਲਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਭਾਵ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ। ਸੁਖਮਨਾ ਵਿਖੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਕੁੰਭਕ ਕਰਨਾ ਭਾਵ ਠਹਿਰਾਉਣਾ। ਮਨ ਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਣਾ, ਇਹ ਠੀਕ ਵਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ ॥
ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜੇ ਆਪਣੀ ਤਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਹਿ ॥
ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਹੁ ਜਨਹੁ ਇਤੁ ਸੰਜਮਿ ਦੁਖੁ ਜਾਹਿ ॥
(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ੭)

੨੪.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਕਿਸ ਦੇ ਮਿਟਦੇ ਹਨ ?

ਉਤ੍ਰ–ਉਠਹਿ ਤਾਨ ਕਲੋਲ; ਗਾਇਨ ਤਾਰ ਮਿਲਾਵਹੀ ॥

ਤਾਨ=ਤਨ,ਸਰੀਰ । ਕਲੋਲ=ਸੰਕਲਪ,ਵਿਕਲਪ, ਲਹਿਰ । ਤਾਰ=ਬ੍ਰਿਤੀ । ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੇਲਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ-ਵਿਕਲਪ ਉਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਮਾਈ ਮੈ ਧਨੁ ਪਾਇਓ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥
ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਧਾਵਨ ਤੇ ਛੂਟਿਓ ਕਰਿ ਬੈਠੋ ਬਿਸਰਾਮੁ ॥
(ਬਸੰਤ ਮ:੯ ਸਬਦ ੩)

੨੫.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਕਿਸਨੂੰ ਆਈ ਹੈ ?

ਉਤ–ਤੇਲੰਗੀ ਦੇਵਕਰੀ; ਆਈ ॥

ਤੇ=ਤਿੰਨ । ਲੰਗੀ=ਲੰਘਕੇ । ਦੇਵ=ਪੂਜਾ । ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਤਾਈ ਤਿੰਨ੍ਹਾ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਆਈ

ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਰਹਤ ਰਹੈ ਨਿਰਾਰੀ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਨ ਜਾਨੈ ॥
ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਖਜਾਨੈ ॥
(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੪)

ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਵੈ ਸੁ ਪੂਜਾ ਜਾਣੈ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥
(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀ ੩)

੨੬.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਦੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ- ਬਸੰਤੀ ਸੰਦੂਰ ਸੁਹਾਈ ॥

ਬਸੰ-ਤੀ=ਬਸੰ-ਬਸ । ਤੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸੰ-ਦੂਰ=ਸੰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਸੁਹਾਈ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਵੱਸ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੋ ਵੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਸੋ ਮਿਲੈ ਤੁਧੁ ਆਏ ॥
ਜਿਸੁ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ ਸੋ ਤੁਝਹਿ ਸਮਾਏ ॥
(ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:੩ ਸ਼ਬਦ ੨੦)

ਵਾ–ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਜਗਤੁ ਠਗਾਨਾ
ਸੋ ਮਾਇਆ ਹਰਿ ਜਨ ਠਾਗੀ (ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੬੭)

੨੭.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ–ਸਰਸ ਅਰੀਰੀ; ਲੈ ਭਾਰਜਾ ॥

ਸਰਸ=ਸਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ । ਅਰੀ-ਰੀ=ਅਰੀ=ਸੱਪਣੀਆਂ । ਰੀ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ । ਲੈ=ਨਾਸ । ਭਾ-ਰਜਾ =ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ । ਰਜਾ=ਤ੍ਰਿਪਤ । ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਹਿਤ ਪਰੇਮ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਰੂਪ ਸੱਪਣੀਆਂ ਨਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- ਸਾਚੁ ਕਹੌ ਸੁਨਿ ਲੇਹੁ ਸਭੈ
ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ ॥
(ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਵਈਏ ੯)

੨੮.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਲਾਈ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ- ਸੰਗ ਲਾਈ; ਪਾਂਚਉ ਆਰਜਾ ॥

ਪਾਂਚਉ=ਚੇਤਨ । ਆਰਜਾ=ਸਰੇਸ਼ਟ । ਬ੍ਰਹਮ ਚੇਤਨ ਜੋ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਤਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਲਾਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਰਹੇ ਲਿਵ ਏਕੈ
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਮਨੁ ਮਾਨੀ ॥
(ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਸ਼ਬਦ ੧)

੨੯.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ?

ਉਤ੍ਰ–ਸੁਰਮਾ ਨੰਦ; ਭਾਸਕਰ ਆਏ ॥

ਸੁਰਮਾ=ਕਾਲਾ,ਕਾਲੀ ਮਾਇਆ । ਨੰਦ=ਪੁਤ੍ਰ,ਮਨ । ਭਾਸ-ਕਰ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਜੋ ਮਨ ਹੈ, ਤਿਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਮਨ ਮਹਿ ਆਪਿ ਮਨ ਅਪੁਨੇ ਮਾਹਿ ॥
(ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅ:੧੨ਵੀਂ ਪਉੜੀ ੭)

ਵਾ–ਮਨ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਮਨੂਆ ਪੰਚ ਮਿਲੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ॥
(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧ ਸ਼ਬਦ ੯)

੩੦.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ–ਚੰਦ੍ਰਬਿੰਬ; ਮੰਗਲਨ ਸੁਹਾਏ ॥

ਚੰਦ੍ਰ=ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ।ਬਿੰਬ, ਅਕਾਸ਼ । ਮੰਗਲਨ=ਅਨੰਦਦਾਇਕ । ਜੈਸੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਘੜਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸੁਹਾਂਵਦਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਜੋਤਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਹਾਂਵਦੀ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਹਭ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਜਿਉ ਜਲ ਘਟਾਊ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ॥
(ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫ ਸਲੋਕ ੧੪)

ਅਥਵਾ–ਜਿਉ ਪਸਰੀ ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਿ ਜੋਤਿ ॥
ਤਿਉ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਮਈਆ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ।
(ਬਸੰਤ ਮ: ੪ ਸ਼ਬਦ ੧)

੩੧.ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਫਲ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ-ਸਰਸਬਾਨ; ਅਉ ਆਹਿ ਬਿਨੋਦਾ ॥

ਸਰਸ=ਸਹਿਤ ਪਰੇਮ । ਬਾਨ=ਤੀਰ । ਅਉ=ਬਹੁੜੋ, ਫੇਰ । ਆਹਿ=ਹੈ । ਬਿਨੋਦਾ=ਅਨੰਦ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਪਰੇਮ ਰੂਪੀ ਤੀਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈਂ, ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ ਫੇਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭ੍ਰਮ ਰਹਿਤ ਨ੍ਰਿਉਪਾਧ ਅਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਰ ਲਾਗੇ ਤਨ ਭੀਤਰਿ ਤਾ ਭ੍ਰਮੁ ਕਾਟਿਆ ਜਾਈ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਸ਼ਬਦ ੯)

੩੨.ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗਾਵਣ ਦਾ ਕੀ ਫਲ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ-ਗਾਵਹਿ ਸਰਸ; ਬਸੰਤ ਕਮੋਦਾ ।

ਬਸੰਤ=ਅਨੰਦ । ਕਮੋਦਾ=ਕਵੀਆਂ । ਜੋ ਪਰੇਮ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਾਂਵਦੇ ਹੈਂ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਦਾ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੈਂ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਸਭੇ ਕਾਜ ਸੁਹੇਲੜੇ ਥੀਏ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਠਾ ॥

(ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ (ਦੂਜੀ)ਮ: ੫ ਸਲੋਕ ੭)

ਕਈ ਕੋਟਿਕ ਜਗ ਫਲਾ ਸੁਣਿ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ਰਾਮ ॥

(ਰਾਗ ਬਿਹਾਗੜਾ ਛੰਤ ਮ: ੫ ਛੰਤ ੬)

੩੩.ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੈਕਾਦਿਕ ਸਾਧਨ ਕਹੋ ?

ਉਤ੍ਰ-ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ; ਮੈ ਸਵਾਰੀ ॥

ਅਸਟ=ਅਠ । ਪੁਤ੍ਰ= ਪਵਿੱਤ੍ਰ । ਮੈ=ਮੇਰੇ । ਸਵਾਰੀ=ਸਵਾਰ ੨ ਕੇ ਇਨਾਂ ਅੱਠ ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟ ਸੰਪਤੀ, ਮੁਕਤੀ ਇੱਛਾ, ਸ੍ਰਵਨ, ਮੰਨਨ, ਨਿਧਿਆਸਣ । (੮)ਤੱਤ ਤੂੰ ਦਾ ਸੋਧਨ) ਸਾਧਨਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤ, ਮੇਰੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਮਨ ਤਨ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਰੰਗ ਏਕੈ ॥

ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਬਿਰਤਿ ਬਿਬੇਕੈ ॥

(ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫ ਅਸਟਪਦੀ ੨ ਪਉੜੀ ੫)

੩੪. ਪ੍ਰਸ਼ਨ- ਮਨੁਖਾ ਦੇਹ ਦੀ ਵਾਰੀ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ- ਪੁਨਿ ਆਈ, ਦੀਪਕ ਕੀ ਬਾਰੀ ॥

ਪੁਨ =ਫੇਰ । ਦੀਪਕ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ । ਬਾਰੀ=ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ । ਚਉਰਾਸੀਹ ਦੇ ਫੇਰ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਾਰੀ ਆਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ ॥

ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ ॥

(ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ)

੩੫.ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਕਬੁਧੀ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ

ਉਤ੍ਰ-ਕਛੇਲੀ ਪਟਮੰਜਰੀ; ਟੋਡੀ ਕਹੀ ਅਲਾਪਿ ॥

ਕਛੇਲੀ=ਕ-ਛੇਲੀ =ਕ=ਖੁਟਿਆਈ, ਕਰੂਪ । ਛੇਲੀ=ਛਲ ਵਾਲੀ ਬੁਧੀ । ਪਟ=ਪਟ ਦੇਣਾ । ਮੰ-ਜਰੀ=ਮੰ=ਰਿਦੇ ਵਿਚ । ਜਰੀ=ਜੜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਟੋਡੀ= ਦੇਸੀ=ਸਾਖੀ । ਖੁਟਿਆਈ ਛਲ ਵਾਲੀ, ਜੋ ਕਰੂਪ ਕਬੁਧੀ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਜੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਸੋ ਪੁਟ ਦਿਤੀ। ਗੁਰਮੁਖ ਸ੍ਵੈ ਦੇਸੀ ਸਾਖ਼ੀ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਆਪਿ (ਅਲਾਪਿ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗਾਵੋ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- ਕਬੁਧਿ ਮਿਟੈ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰਿ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਪਉੜੀ ੫੯)

੩੬ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਸਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ-ਕਾਮੋਦੀ ਅਉ ਗੂਜਰੀ; ਸੰਗ ਦੀਪਕ ਕੇ, ਥਾਪਿ ॥

ਕਾਮੋਦੀ=ਕਾਮ ਨੂੰ ਉਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਬੁਧੀ ਵਾ ਕਵੀਆਂ । ਗੂਜਰੀ =ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ । ਦੀਪਕ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਥਾਪਿ=ਇਸਥਿਤ । ਅਉ= ਪੁਨਾਂ=ਫੇਰ । ਜੋ ਕੁਬੁਧੀ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਵਿਚ ਕਵੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੁਨਾ ਉਹ ਹੁਣ ਗੁਜਰ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੁਧੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਸੁਕਰਣੀ ਕਾਮਣਿ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹਮ ਪਾਈ ॥

(ਆਸਾ ਮ:੫ ਸ਼ਬਦ ੩)

ਵਾ–ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂੰ ਗੁਰੁ ਪਿਤਾ ਹੈ ਦੇ ਮਤਿ ਸਮਝਾਏ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ ੭)

੩੭.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਕੀ ਔਗੁਣ ਮਿਟ ਗਏ ?

ਉਤ੍ਰ– ਕਾਲੰਕਾ ਕੁੰਤਲ; ਅਉ ਰਾਮਾ ॥

ਕਾਲੰਕਾ=ਕਲੰਕ,ਪਾਪ । ਕੁੰਤਲ=ਕਾਲੇ ਅਉ=ਪੁਨਾ । ਰਾਮਾ=ਰਮ ਗਏ, ਚਲੇ ਗਏ। ਕਾਲੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਜੋ ਕਲੰਕ ਸਨ, ਫੇਰ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਬਿਨਸੇ ਪਾਪ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਤ ਨਾਹੀ ਸੰਤਾਪ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੪੬)

੩੮.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਚਿੱਤ ਉਜਲ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ–ਕਮਲਕੁਸਮ; ਚੰਪਕ ਕੇ ਨਾਮਾ ॥

ਚੰਪਕ=ਚੰਬਾ । ਕੁਸਮ=ਫੁਲ । ਕਮਲ=ਕੌਲ । ਕੇ=ਕਰਕੇ । ਨਾਮਾ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਕਵਲ ਦੇ ਫੁਲ ਵਾਂਗੂ ਨਿਰਲੇਪ ਅਤੇ ਚੰਬੇ ਦੇ ਫੁਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਉਜਲ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ) ਹੋ ਗਏ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਨਾਮਿ ਜਿਸੈ ਕੈ ਊਜਲੀ ਤਿਸੁ ਦਾਸੀ ਗਨੀਆ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੧੭)

੩੯.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਵੱਡੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਗਉਰਾ; ਅਉ ਕਾਨਰਾ ਕਲ੍ਯਾਨਾ ॥

ਗਉਰਾ=ਗੌਰਵਤਾ, ਵਡਿਆਈ । ਕਾਨਰਾ=ਕਾ=ਸੁਖ ਸਰੂਪ । ਨਰਾ=ਨਿਅੰਤਾ ਰੂਪ । ਕਲ੍ਯਾਨਾ= ਕਲਿਆਨ ਸਰੂਪ । ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਖ, ਪਰੇਰਕ ਅਤੇ ਨਿਅੰਤਾ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕਲਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਸਭ ਵਡਿਆਈਆ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚਿ
ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ ॥

(ਬਿਲਾਵਲ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ੩)

੪੦.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਨਾਮੀ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਕਿਸ ਮੁਲ ਕਰਕੇ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ–ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ; ਦੀਪਕ ਕੋ ਜਾਨਾ ॥

ਅਸਟ=ਅ=ਬਿਨਾਂ। ਸਟ=ਸਟੇ,ਮੁਲ ਤੋਂ ਅਮੋਲਕ । ਪੁਤ੍ਰ=ਪਵਿਤ੍ਰ । ਦੀਪਕ=ਗਿਆਨ। ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਟੇ(ਵੱਟੇ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ,ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ ॥
ਮਨੁ ਦੇ ਰਾਮ ਲੀਆ ਹੈ ਮੋਲਿ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ੧੯)

੪੧.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਗਤ ਕਿਵੇਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਉਤ੍ਰ– ਸਭ ਮਿਲਿ; ਸਿਰੀਰਾਗ ਵੈ ਗਾਵਹਿ ॥

ਸ੍ਰੀ=ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ । ਰਾਗ=ਪਰੇਮ । ਵੈ=ਓਸ ਹਰੀ ਤਾਈਂ । ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਤਾਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪਰੇਮ ਕਰਕੇ ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਜੈ ਦੇਉ ਨਾਮਾ ॥
ਭਗਤਿ ਕੈ ਪ੍ਰੇਮ ਇਨਹੀ ਹੈ ਜਾਨਾ॥

(ਗਉੜੀ ਅਸਟਪਦੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ੩੭)

੪੨.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਹਰੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ?

ਉਤ੍ਰ– ਪਾਚਉ ਸੰਗਿ; ਬਰੰਗਨ ਲਾਵਹਿ ॥

ਪਾਚਉ=ਚੇਤਨ, ਹਰੀ । ਬਰ-ਅੰਗਨ=ਬਰ=ਸਰੇਸ਼ਟ । ਅੰਗਨ=ਰਿਦੇ ਵਾਲਾ । ਸਰੇਸ਼ਟ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਹਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਚੇਤਨ ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–ਇਹੁ ਤਨੁ ਵੇਚੀ ਸੰਤ ਪਹਿ ਪਿਆਰੇ
ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇਇ ਮਿਲਾਇ ॥

(ਆਸਾ ਮ:੫ ਬਿਰਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ੧)

੪੩.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਪੂਰਨ ਫਲ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਬੈਰਾਰੀ; ਕਰਨਾਟੀ ਧਰੀ ॥

ਬੈਰਾਰੀ=(ਬੈਰ-ਅਰੀ) ਬੈਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਕ ਗਰੀਬੀ । (ਕਰਨ-ਅਟੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ, ਪੂਰੀ । ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਸਰਜ ਸੁਹੇਲਾ ਫਲੁ ਮਸਕੀਨੀ ॥*
ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੈ ਮੋਹਿ ਦਾਨੁ ਦੀਨੀ ॥

(ਗਉੜੀ ਅਸਟਪਦੀ ਮ: ੫ ਅਸਟਪਦੀ ੧)

੪੪.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਸ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਗਵਰੀ ਗਾਵਹਿ; ਆਸਾਵਰੀ ॥

ਗਵਾਰੀ=ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਾਲੀ ਬੁਧੀ ਵਾ ਪਾਰਬਤੀ । ਆਸਾ-ਵਰੀ ਆਸਾ ਵਰਜੀ ।

ਜੋ ਗੰਭੀਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੁਧੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗਾਂਵਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸਾ ਨੂੰ ਵਰਜਿਆ ਹੈ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਸ ਪਾਰਬਤੀ ਆਦਿਕ ਦੇਵੀਆਂ ਭੀ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਮਮਤਾ ਜਾਲ ਤੇ ਰਹੈ ਉਦਾਸਾ ॥*
ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਹਮ ਤਾ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥

(ਬਿਲਾਵਲ ਥਿਤੀ ਮਹਲਾ ੧)

੪੫.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਮਰੀ ?

ਉਤ੍ਰ– ਤਿਹ ਪਾਛੈ; ਸਿੰਧਵੀ ਅਲਾਪੀ ॥

ਤਿਹ=ਤ੍ਰਿਸਨਾ । ਪਾਛੇ=ਪਿਛੇ ਹਟੇ ਸਿੰਧ+ਵੀ=ਸਮੁੰਦਰ । ਵੀ=ਨਿਆਈਂ । ਅਲਾਪੀ=ਜਸ । ਜੋ ਸੰਤ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋ ਪਿਛੇ ਹਟੇ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵਾ=ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਜਾਣ ਕੇ ਅਲਾਪਦੈ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰੋਂ ਤਿਸ਼ਨਾਂ ਹਟ ਗਈ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਅਗਨਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਈ ॥*
ਨਾਨਕ ਉਧਰੇ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੫੫)

ਵਾ–*ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥*

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੫ ਸਬਦ ੫੧)

੪੬.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਕਲੇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਮਿਟੇ ?

ਉਤ੍ਰ–ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਸਿਉ ਪਾਚਉ ਥਾਪੀ ॥

ਸ੍ਰੀ=ਸ੍ਰੋਮਣੀ । ਰਾਗ=ਪਰੇਮ । ਪਾਚਉ=ਪੰਜ ਕਲੇਸ਼ । (੧.ਅਵਿਦਿਆ, ੨. ਅਸੰਮਤਾ, ੩.ਰਾਗ, ੪.ਦ੍ਵੈਖ, ੫.ਅਭੀਨਵੇਸ) ਥਾਪੀ =ਰੋਕੀ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਰੇਮ ਸਾਥ ਪੰਜਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਿਰਤੀ ਰੋਕੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਕਲੀ ਕਾਲ ਕੇ ਮਿਟੇ ਕਲੇਸਾ ॥*
ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮਨ ਮਹਿ ਪਰਵੇਸਾ ॥

(ਸੂਹੀ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੩੭)

੪੭.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਬ੍ਰਹਮ ਕਿਵੇਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ–ਸਾਲੂ ਸਾਰਗ ਸਾਗਰਾ; ਅਉਰ ਗੋਂਡ ਗੰਭੀਰ ॥

ਸਾਲੂ=ਘਰ । ਸਾਰ=ਗ੍ਰਹਿਣ । ਸਾਗਰਾ=ਸਮੁੰਦਰ । ਗੋਂਡ=ਵਿਚਾਰ । ਗੰਭੀਰ= ਡੂੰਘਾ । ਅਉਰ=ਬਹੁਤੇ । ਸਰੇਸ਼ਟਤਾਈ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਘਰ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਬਹੁਤੇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜਾਣ ਕੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਵਾ ਘਰ ਦੀ ਨਿਆਈ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ।

ਸਾਰ =ਸਰੇਸ਼ਟਤਾ ਦਾ (ਗ) ਗਿਆਤਾ ਹੈ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈ ਅਗੰਮ ਹੈ । ਪ੍ਰਕਿਤੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਅਉਰ ਸਭ ਵਿਚ (ਗੋਡ) ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਉਦਕ ਸਮੁਦ ਸਲਲ ਦੀ ਸਾਖਿਆ*
ਨਦੀ ਤਰੰਗ ਸਮਾਵਹਿਗੇ ॥
ਸੁੰਨਹਿ ਸੁੰਨ ਮਿਲਿਆ ਸਮਦਰਸੀ ਪਵਣ ਰੂਪ ਹੋਇ ਜਾਵਹਿਗੇ ॥

(ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ੪)

੪੮.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਉਤ੍ਰ– ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੇ ਗੁੰਡ ਕੁੰਭ ਹਮੀਰ ॥

ਅਸਟ=ਅੱਠ (ਯਮ, ਨੇਮ, ਆਸਨ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਮ, ਪ੍ਰਤਿਆਹਾਰ, ਧਾਰਨਾ,

ਧਿਆਨ, ਸਮਾਧੀ) ਪੁਤ੍ਰ=ਪਵਿਤ੍ਰ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ =ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰੇਮ । ਗੁੰਡ=ਮਿਲਿਆ । ਕੁੰਭ =ਸਰੀਰ । ਹਮੀਰ=ਸੂਰਮਾ । ਇਹ ਹਠ ਜੋਗ ਦੇ ਅੰਗ, ਜੋ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਰੇਮੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਏਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਅਗਿਆਨ ਸ਼ੱਤ੍ਰੂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਵਾ (ਗੁੰਡ) ਮਿਲਿਆ ਜੋ (ਕਭੂੰ) ਸਰੀਰ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਹੋ ਗਏ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਨਾਨਕ ਸੇ ਸੂਰਾ ਵਰੀਆਮੁ*

ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਦੁਸਟ ਅਹੰਕਰਣੁ ਮਾਰਿਆ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਸਾਲਾਹਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿਆ ॥

(ਸਿਰੀਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ, ਸਲੋਕ ੧੧)

(੧) ਯਮ

ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ–

(੧) ਅਹਿੰਸਾ–ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ–੧.ਮਨ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਨਾ ਚਿਤਵਨਾ । ੨. ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਫਿੱਕਾ ਨਾ ਬੋਲਣਾ । ੩. ਦੇਹ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਨਾ।

(੨) ਸੱਚ– ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲੇ ਸਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲੇ । (੩) ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ–ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਚੁਕੇ,ਮਨ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾ ਲੁਕੋਵੇ, ਇਉਂ ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਵੇ।

(੪)ਜਤ ਰਖੇ– ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਾਮ ਦਾ ਤਿਆਗਨ ਕਰੇ । ੧. ਬਾਤ ਕਰਨੀ ੨.ਸੁਨਨੀ । ੩. ਇਕਾਂਤ ਮਿਲਣਾ । ੪. ਅੰਗ ਪਰਸਣੇ । ੫.ਚਿਤ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ । ੬.ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਲਾਉਣਾ । ੭. ਮਨ ਵਿਚ ਚਿਤਵਨੀ । ੮.ਭੋਗ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਇਉਂ ਜਤ ਰਖੇ ।

(੫) ਧੀਰਜ–ਸੁਖ ਦੁਖ਼ ਵਿਚ ਸਮ (੬) ਖਿਮਾ–ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਉਗਣ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਆਫ ਕਰਨੇ, ਖੋਭ ਨਾ ਕਰਨਾ । (੭) ਦਇਆ–ਦੁਖੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ । (੮) ਕੋਮਲ ਹਿਰਦਾ –ਚੰਗਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਭ

ਨੂੰ ਦੇਣਾ। (੯) ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਦਾ ਭੋਜਨ ਛਕਣਾ–ਭੁਖ ਤੋਂ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਘਟ ਖਾਣਾ । (੧੦) ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਰੀਰ ਦਾ ਜਲ ਨਾਲ, ਮਨ ਦਾ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨਾਲ। ਇਹ ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਯਮ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ ।

(੨) ਨੇਮ

–ਇਹ ਭੀ ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ

੧.ਤਪ–ਇਹ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ –(੧) ਤਾਮਸੀ ਤਪ– ਭੁਖੇ ਤਿਹਾਏ ਰਹਿਣਾ, ਅਗਨ ਤਾਵਣੀ, ਜਲ ਧਾਰਾ,ਇਹ ਤਾਮਸੀ ਤਪ ਹੈ । (੨) ਰਾਜਸੀ ਤਪ–ਕੁਕਰਮਾਂ ਵਲੋਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਰੋਕਣੀਆਂ, ਸਰੇਸ਼ਟ ਸੇਵਾ ਆਦਿਕ ਕਰਨੀ ਰਾਜਸੀ ਤਪ ਹੈ। (੩) ਸ਼ਾਂਤਕੀ- ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਣਾ ।

੨. ਸੰਤੋਖ–ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜਾਇ ਵਿਚ ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲੇ ਦੁਖ ਅਥਵਾ ਸੁਖ ,ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣਾ, ਇਹ ਸੱਚਾ ਸੰਤੋਖ ਹੈ

ਕੱਚਾ ਸੰਤੋਖ–ਪਦਾਰਥ ਹੱਥ ਨਾ ਆਉਣਾ ,ਕਹਿਣਾ ਮੈ ਸੰਤੋਖੀ ਹਾਂ। ਐਸੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਚਿਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ, ਕੇਵਲ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਭੁਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੩. ਆਸਤਕ–ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਬੁਧੀ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸਚਾ ਹੋਣਾ।

੪. ਦਾਨ– ਕ੍ਰੋਧ ਸਹਿਤ ਦਾਨ ਦੇਣਾ, ਬਿਨਾਂ ਚੰਗੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਤਾਮਸੀ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਜਸ ਵਾਸਤੇ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਰਾਜਸੀ ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣੇ । ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਭੀ ਨਾ ਮੰਨਣਾ । ਏਹ ਸਾਂਤਕੀ ਉਤਮ (ਗੁਰਮਤਿ) ਦਾਨ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਵਿਦਿਆ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਧਨ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਦੇਵੇ ਬੇਅੰਤ ਫਲ ਹੈ

੫. ਪੂਜਾ– ਰਿਦੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਧਰਕੇ ਮਨ ਨਾਲ ਪੂਜਨ ਕਰਨਾ।

੬. ਪਾਠ– ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੜਨ੍ਹਾਂ ਸੁਨਣਾ । ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੰਨੀ ਨਾ ਪਾਉਣੀ ਨਾ ਕਹਿਣੀ

੭. ਬਿਨਾਂ ਦੰਭ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰੇ ,ਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ

ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਹੇ । ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤੇ ,ਪਖ਼ੰਡ ਨਾ ਕਰੇ ।

੮. ਸ਼ਾਤਕੀ ਬ੍ਰਿਤ- ਨੀਵਾਂ ਚਲੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲੇ ।

੯. ਅਬੋਲ-ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇ ,ਓਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਨਾ ਬੋਲੇ

੧੦.ਹੋਮ-ਭੁਖੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਅੰਨ ਜਲ ਪਾਉਣਾ, ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਮ ਹੈ। ਅਗਨ ਹੋਮ ਕੇਵਲ ਅਗਨ ਅਹੂਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ ।

(੩) ਆਸਨ

-ਪਦਮ ਆਸਨ, ਸਿਧ ਆਸਨ ਆਦਿ ।

(੪) ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ

-ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਠਹਿਰਾਉਣਾ, ਉਤਾਰਨਾ।

(੫) ਪ੍ਰਤਿਆਹਾਰ

- ਪੰਜ ਵਿਸ਼ਿਆ ਤੋ ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਦੇ ਬੇਗ ਨੂੰ ਵਰਜ ਕੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਮੇਟਕੇ ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਜੋੜਨਾ । ਅਥਵਾ ਏਕਾਂਤ ਦੇਸ ਇਸ ਅੰਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ;ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਅਵਾਜ ਨਾ ਸੁਣੇ ,ਤਿਥੇ ਰਹਿਣਾ।

(੬) ਧਾਰਨਾ

-ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਅਸਥਾਨ ਅਰ ਸੱਚੀ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਜੋੜਨਾ ।

(੭) ਧਿਆਨ

- ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਚਿਤ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ, ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਧੇਯ ਅਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ , ਮਨ ਨੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨਾ ਜਾਣਾ।

(੮) ਸਮਾਧਿ

-ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਰਹਿਤ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ; ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਸਹਿਤ, ਧਿਆਤਾ, ਧਿਆਨ, ਧੇਯ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਸਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ

ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਭਗਤ ਜੋਗ ਦੇ ਅੱਠ ਅੰਗ-

(੧) ਯਮ- ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰੱਖਣਾ, ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਰਹਿਣਾ।

(੨) ਨੇਮ- ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣਾ । ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁਣਨਾ । ਜੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਨਹੀ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਨਾ ।

(੩) ਇਕਾਂਤ ਦੇਸ- ਸਭ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਦਿਸਣਾ ਹੀ ਨਾ, ਇਕੋ ਵਿਆਪਕ ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਵਾ ਪ੍ਰਤਿਆਹਾਰ-ਮਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਸੂਖਮ ਕਰਨੀਆਂ, ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਜੋੜਨਾ।

(੪) ਆਸਨ- ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਇਸਥਿਤ ਕਰਨਾ, ਚਿਤ ਹੀ ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਸਤੇ ਆਸਨ ਹੈ ।

(੫) ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ-(ੳ) ਪੂਰਕ- ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰ ਖਿੱਚ ਲੈਣੇ । ਭਾਵ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣੇ।

(ਅ) ਕੁੰਭਕ- ਜੋ ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਸਮਝੀ ਹੈ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਇਸਥਿਤ ਕਰਨਾ। ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਤਿਆਗਣਾ ਨਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਉਣਾ।

(ੲ) ਰੇਚਕ- ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਤਿਆਗਣਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਮੰਨਣਾ, ਇਹ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਹੈ ।

(੬) ਧਿਆਨ- ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਨਨ ਬੈਠੇ, ਓਦੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਰਖੇ। ਹੋਰ ਫੁਰਨਾ-ਸੰਕਲਪ ਨਾ ਫੁਰਨ ਦੇਵੇ ।

(੭) ਧਾਰਨਾ- ਮਨ ਜਦੋਂ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਫੇਰ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਲਾਵੇ।

(੮) ਸਮਾਧਿ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜਦੋ ਮਨ ਦੋ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਟਿਕਣ ਲਗ

ਜਾਵੇ, ਫੇਰ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਅੱਠੋ ਪਹਿਰ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰਸ ਲਵੇ; ਹਉਮੈ ਮੇਟ ਕੇ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਸਮਾਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਅੱਠ ਅੰਗ ਭਗਤ ਜੋਗ ਦੇ ਹਨ ।

੪੯.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਉਤ੍ਰ– ਖਸਟਮ; ਮੇਘਰਾਗ ਵੈ ਗਾਵਹਿ ॥

ਖਸਟਮ=ਛੇ ਜਤੀ (੧ ਗੋਰਖ, ੨ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ, ੩ ਲਛਮਣ, ੪ ਭੈਰਉ, ੫ ਦੱਤ ਤ੍ਰੇ, ੬.ਹਨੂੰਮਾਨ।) ਮੇਘ=ਬੱਦਲ-ਲੈ। ਉਸ ਸ਼ਰਧਾ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਛੇ ਜਤੀ ਭੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਨਾਲ ਪਰੇਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਾ– ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਰੇਮ ਨਾਲ ਤਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗਾਈਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਗਾਵਹਿ ਜਨਕਾਦਿ ਜਗਤਿ ਜੋਗੇਸੁਰ,*
ਹਰਿ ਰਸ ਪੂਰਨ ਸਰਬ ਕਲਾ ॥
ਗਾਵਹਿ ਸਨਕਾਦਿ ਸਾਧ ਸਿਧਾਦਿਕ,
ਮੁਨਿ ਜਨ ਗਾਵਹਿ ਅਛਲ ਛਲਾ॥
ਗਾਵਹਿ ਗੁਣ ਧੋਮੁ ਅਟਲ ਮੰਡਲਵੈ,
ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਰਸੁ ਜਾਣਿਓ ॥
ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ ਨਾਨਕ,
ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ॥

(ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ, ੩)

੫੦.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਮਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ–ਪਾਚਉ ਸੰਗ; ਬਰੰਗਨ ਲਾਵਹਿ ॥

ਪਾਚਉ=ਪੰਚ ਤੱਤ । (੧ ਧਰਤੀ ੨ ਪਾਣੀ ੩ ਪੌਣ ੪ ਅਗਨੀ ੫ ਅਕਾਸ਼) ਬਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾਈ । ਅੰਗਨ=ਰਿਦੇ ਵਿਚ ।

ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਤੋ ਮਧ ਰੂਪ ਜੋ ਮਨ ਹੈ, ਸਤਿ ਸੰਗਤ

ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਰੇਸ਼ਟਤਾਈ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਨਿਰਮਲ ਹੰਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰਿ ॥*
ਹਰਿ ਸਰਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੩ ਅਸਟਪਦੀ ੩੧-੩੨)

੫੧.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਵੈਰਾਗ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ–ਸੋਰਠਿ ਗੋਂਡ; ਮਲਾਰੀ ਧੁਨੀ ॥

ਸੋਰਠਿ=ਬੁੱਧੀ । ਗੋਂਡ=ਮਿਲ ਕੇ । ਮਲਾਰੀ =ਮਲ ਦਾ ਅਰੀ=ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਲ ਦਾ ਅਰੀ =ਵੈਰਾਗ । ਧੁਨੀ=ਉਚਾਰਨਾ । ਸਬੁਧੀ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਉਚਾਰਨਾ ਕਰੇ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਹਜ ਬੈਰਾਗੁ ॥*

(ਵਡਹੰਸ ਮ: ੩ ਸਬਦ ੭)

੫੨.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੌਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਉਤ੍ਰ– ਪੁਨਿ ਗਾਵਹਿ ਆਸਾ; ਗੁਨ ਗੁਨੀ ॥

ਪੁਨ=ਵਾਰ ਵਾਰ । ਗੁਨੀ=ਗਿਆਨੀ। ਗੁਨ=ਵਿਚਾਰ ਕੇ । ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਸਾ ਰੂਪ ਜਗਤ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਗਿਆਨੀਆ ਅੰਦਰਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ*
ਨਿਤ ਹਰਿ ਲਿਵ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥

(ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮ: ੩, ਪਉੜੀ ੨੧)

੫੩.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਕੀ ਦੇਵਤੇ ਭੀ ਹਰੀ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਉਤ੍ਰ– ਉਚੈ ਸੁਰਿ; ਸੂਹਉ ਪੁਨਿ ਕੀਨੀ ॥

ਸੁਰਿ=ਦੇਵਤੇ । ਸੂਹਉ=ਸੋਭਾ । ਪੁਨਿ=ਵਾਰ ਵਾਰ ।

ਉਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੋਭਾ ਦੇਵਤੇ ਭੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਿਵ ਛੰਦ ਮੁਨੀਸੁਰ*
ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ ਠਾਕੁਰ ਗੁਨ ਗਾਵਤ॥

(ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਮ:੫ ਦੂਜੀ ਤਖਤੀ ਪਉੜੀ ੭)

੫੪.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਿਆਂ ?

ਉਤ੍ਰ– ਮੇਘਰਾਗ ਸਿਉ; ਪਾਚਉ ਚੀਨੀ ॥

ਮੇਘ=ਬੱਦਲ । ਰਾਗ= ਪਰੇਮ । ਸਿਉ=ਨਾਲ । ਪਾਚਉ=ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ । ਪਰੇਮ ਦੇ ਬੱਦਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮੁਖੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਮੋਲਿ ਅਮੋਲੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਈ*
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰੂ ਦਿਵਾਇਆ ਥਾ ॥

(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫.ਸ਼ਬਦ ੧੨)

੫੫.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਪਕੜਿਆ ?

ਉਤ੍ਰ– ਬੈਰਾਧਰ ਗਜਧਰ; ਕੇਦਾਰਾ ॥

ਬੈਰਾ-ਧਰ=ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ । ਗਜਧਰ=ਮਨ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਪਕੜਨਾ । ਕੇ=ਕੀ । ਦਾਰਾ=ਡਰ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਜਦੋਂ ਮਨ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ, ਫੇਰ ਕਾਲ ਦਾ ਕੀ ਡਰ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਬਾਣੀ ਰੋਕਿਆ ਰਹੈ ਦੁਆਰ ॥*
ਤਉ ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੋ ਪੀਵਨਹਾਰ ॥

(ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਕਬੀਰ ਕੇ)

੫੬ ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਜੀਵ ਈਸ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ?

ਉਤ੍ਰ–ਜਬਲੀਧਰ ਨਟ; ਅਉ ਜਲ ਧਾਰਾ ॥

(ਜਬ-ਲੀ-ਧਰ) ਜਬ=ਜਦੋਂ (ਬ੍ਰਿਤੀ) ਧਰ=ਪਕੜਕੇ । ਲੀ =ਲੈ ਕਰ ਲਈ। ਨਟ =ਈਸ਼ਰ । ਅਉ =ਫੇਰ । ਜਲਧਾਰਾ=ਬੱਦਲ(ਗੁਰੂ)ਵਾ ਜਲ ਦੀ ਧਾਰਾ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਬੀਹਾ (ਸਿਖ) ਵਾ ਜਲ ਦੀ ਧਾਰਾ ਪਾਣੀ(ਉਪਦੇਸ਼)। ਜਦ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲੈ ਕਰਕੇ ਪਕੜ ਲਈ, ਤਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿਖ, ਇਹ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੀ ਵੇਖੇ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–*ਏਕਲ ਚਿੰਤਾ ਰਾਖੁ ਅਨੰਤਾ*
ਅਉਰ ਤਜਹੁ ਸਭ ਆਸਾ ਰੇ ॥

ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਮਾ ਭਏ ਨਿਹਕਾਮਾ
ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਕੋ ਦਾਸਾ ਰੇ ॥

(ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ੩)

੫੭.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਸ਼ਿਵ ਬਿਸ਼ਨ ਆਦਿਕ ਕਿਸ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਉਤ੍ਰ– ਪੁਨਿ ਗਾਵਹਿ; ਸੰਕਰ ਅਉ ਸਿਆਮਾ ॥

ਪੁਨਿ=ਵਾਰ ਵਾਰ । ਸੰਕਰ=ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਕਲਿਆਨ ਸਰੂਪ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰਾਮ ਵਾ ਸੁੰਦਰ । ਵਾਰ ਵਾਰ ਐਸੇ ਸਤਿ ਚੇਤਨ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਭੀ ਸੁੰਦਰ ਕਲਿਆਨ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਸੰਕਰੁ ਇੰਦੁ ਤਪੈ ਭੇਖਾਰੀ ॥*
ਮਾਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੋਹੈ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਆਕੀ ਮਰਹਿ ਅਫਾਰੀ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ:੧ ਸ਼ਬਦ ੧੦)

੫੮.ਪ੍ਰਸ਼ਨ–ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ?

ਉਤ੍ਰ– ਮੇਘਰਾਗ; ਪੁਤ੍ਰਨ ਕੋ ਨਾਮਾ ॥

ਮੇਘ=ਬੱਦਲ(ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਪ੍ਰਮਾਣ–ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭਿ ਮੇਘ ਪਠਾਇਆ ॥ (ਮਾਝ ਮ: ੫)। ਰਾਗ =ਪ੍ਰੇਮ । ਪੁਤ੍ਰਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੱਦਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰੇਮ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਅਨੰਤ ਜੀਵ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ– *ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬੇਅੰਤ ਉਧਾਰਣ ਹਾਰਿਆ ॥*
ਤੇਰੀ ਸੋਭਾ ਤੁਧੁ ਸਚੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਦੂਜੀ ਸਲੋਕ ੧੨)

ਵਾ–*ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਅਨਿਕ ਜਨ ਤਾਰੇ ਸਿਮਰਹਿ ਅਨਿਕ ਮੁਨੀ ॥*

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫ ਸ਼ਬਦ ੧੨੭)

੫੯.ਪ੍ਰਸ਼ਨ– ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕਹੋ ?

ਉਤ੍ਰ- ਖਸਟ ਰਾਗ ਉਨਿ ਗਾਏ; ਸੰਗ ਰਾਗਨੀ ਤੀਸ ॥

ਖਸਟ=ਪੰਜ ਸੂਖਮ ਤੱਤ (ਅਸ਼ਬਦ ੨ ਸਪਰਸ਼ ੩ ਰੂਪ ੪ ਰਸ ੫ ਗੰਧ) ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਚਿਤ । ਰਾਗਨੀ=ਪ੍ਰੀਤੀ । ਤੀਸ=੨੭ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਇਹ ਤੀਹ । ਉਨਿ =ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ।

ਪੰਜ ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਚਿਤ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਾਈ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਹਿਤ ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ । **ਅਤੇ ਸਤਾਈ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਿਲਕੇ** ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਹਿਤ ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- *ਖਟ ਭੀ ਏਕਾ ਬਾਤ ਬਖਾਨੈ ।*

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਵਾ-ਪ੍ਰਮਾਣ-*ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ*
ਸਬਦ ਗਾਵਣਿ ਆਈਆ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੩ ਅਨੰਦ ਪਉੜੀ ੧)

ਵਾ- *ਸਿਮਰੈ ਧਰਤੀ ਅਰੁ ਅਕਾਸਾ ॥*
ਸਿਮਰਹਿ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਗੁਣ ਤਾਸਾ ॥
ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਸਿਮਰਹਿ
ਸਿਮਰੈ ਸਗਲ ਉਪਾਰਜਨਾ ॥

(ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫ ਸ਼ਬਦ ੮)

੬੦.ਪ੍ਰਸਨ- ਸਭ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਿਟਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ?

ਉਤ੍ਰ-ਸਭੈ ਪੁਤ੍ਰ ਰਾਗਨਿ ਕੇ, ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ ॥

ਸਭੈ=ਸਾਰੇ ਭਗਤ । ਰਾਗਨਿ=ਪ੍ਰੇਮ। ਅਠਾਰਹ =ਅਠਾਰਾਂ ਗੋਤ ਵਾ ਪੁਰਾਣ । ਪੁਤ੍ਰ=ਪਵਿਤ੍ਰ ॥ ਦਸ=ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਵਾ, ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਚਾਰ ਬੇਦ । ਬੀਸ=ਵੀਹ। ਬਿਸਵੇ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ।

ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਪਰੇਮ ਕਰਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਠਾਰਾਂ ਗੋਤ ਵਾ ਪੁਰਾਨ, ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਚਾਰ ਵੇਦ, ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਏਹ ਦਸ ਬੀਸ ਬਿਸਵੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਰੇਮ ਕਰਕੇ। ਵਾ (ਖਸਟ) ਮਿਲਕੇ ਪਰੇਮ ਨਾਲ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਗਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਾਥ ਮਾਇਆ

ਦਾ ਪਤੀ ਸਾਥ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਹਿਤ ਭੈ ਦੇ ਪਰੇਮ ਕਰਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਅ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ (ਠਾਰਹ) ਠੰਢੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਰਿਦੇ (ਦਸ) ਦਸਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ (ਬੀਸ) ਨਿਸਚੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਗਿਆਨ ਤਾਈਂ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-*ਬੀਸ ਬਿਸਵੇ ਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮਾਨੈ ॥*

(ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ ੧੮)

ਪੁਨਾ- *ਬੀਸ ਸਪਤਾ ਹਰੋ ਬਾਸਰੋ ਸੰਗ੍ਰਹੈ*
ਤੀਨਿ ਖੋੜਾ ਨਿਤ ਕਾਲੁ ਸਾਰੈ ॥
ਦਸ ਅਠਾਰ ਮੈ ਅਪਰੰਪਰੋ ਚੀਨੈ
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਇਵ ਏਕੁ ਤਾਰੈ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ:੧ ਸ਼ਬਦ ੨੬)

ਨੋਟ-

ਏਹ ਸੱਠ (੬੦) ਪ੍ਰਕਰਣ ਜੋ ਹਨ ''ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਮਿਲੈ ਤਾ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ॥ ''(ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹਰਿਆ ਹੋ ਆਂਵਦਾ ਹੈ) ਏਸਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਵੇਂ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਾਲੀ ਇਉਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ- *ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੀ ਹਰਿ ਆਸ ਪੁਜਾਵਹੁ*
ਹਰਿ ਦਰਸਨਿ ਸਾਂਤਿ ਸਰੀਰ ॥

(ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪ ਸ਼ਬਦ੬)

ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਈ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਗੱਲ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ, ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਣ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ

੧(ਏਕ ਸੁਆਨ ਕੇ ਘਰ ਗਾਵਣਾ) ਤਥਾ (ਇਆਨੜੀਏ ਕੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ) ।

੨ (ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ) ਮਲਕ ਮੁਰੀਦ ਤਥਾ ਚੰਦ੍ਰਹੜਾ ਕੀ ਧੁਨਿ ਗਾਵਣੀ) ।

੩ (ਗਉੜੀ ਕੀ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ) ਰਾਇ ਕਮਾਲਦੀ ਮੋਜਦੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨਿ ਊਪਰ ਗਾਵਣੀ) ।

੪ (ਵਾਰ ਆਸਾ ਕੀ) ਟੁੰਡੇ ਅਸ ਰਾਜੇ ਕੀ ਧੁਨ ਗਾਵਣੀ)।

੫ (ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ) ਸਕੰਦਰ ਬਿਰਾਹਮ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨ ਗਾਵਣੀ ।

੬ (ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ) ਲਲਾ ਬਹਿਲੀਮਾ ਕੀ ਧੁਨ ਗਾਵਣੀ)।

੭ (ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ) ਜੋਧੈ ਵੀਰੇ ਪੂਰਬਾਣੀ ਕੀ ਧੁਨਿ)।

੮ (ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ) ਰਾਇ ਮਹਿਮੇ ਹਸਨੇ ਕੀ ਧੁਨਿ)।

੯ (ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ) ਰਾਣੇ ਕੈਲਾਸ ਤਥਾ ਮਾਲਦੇਉ ਕੀ ਧੁਨਿ)।

੧੦(ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ) ਮੂਸੇ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨੀ) ।

ਅਤੇ ਰਹਾਉ ਦਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਣਾ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ? ਕਈ ਸਬਦਾ ਵਿਚ ਚਾਰ 'ਰਹਾਉ' ਵੀ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਰਹਾਉ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੌਜ ਹੈ। ਜੁਮਲਾ, ਛਕੇ ੨, ਛਕਾ ੧ ਕੱਲ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਆਤਮੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ, ਅਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹੁਕਮਰਾਨੀ ਕਰਨੀ ਸਾਡੀ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਭੁੱਲੜ ਵੀਰ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਘੜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਬਿਰਧ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪੱਖ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਬਾਕੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ । ਹੁਣ ਕੁਝ ਬਿਰਧ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਸ: ਭਾਈ ਜੀ.ਬੀ.ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਇਸ ਨੇਕ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਨਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਿਰਧ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਜਿਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿ ਅਸੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮੈ ਅੱਜ ਹੀ ਮਿਤੀ (੨੧-੯-੯੨) ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਗਿਆਨੀ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਇਸ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਦਿਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਦੋ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪਵਿਤਰ ਕਾਰਜ ਲਈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਧੀਰਜ,ਪ੍ਰੇਮ, ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ । ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਸਿਆਹੀ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਰਾਇ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਬਿਲਕੁਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਭੋਰਾ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਨਿਸ਼ਰਧਕਾਂ ਦਾ ਗਲਤ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਹੈ ।

ਸੋ ਕੁਝ ਕੁ ਬਿਰਧ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ: ਜੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿੰਨਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਾਂਗੇ । ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

੧. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਲੀ
'ਆਦਿ ਬੀੜ'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਸੂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆ ਗਈ। ਤਦ 'ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਅਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ

ਮੁਕਰਰ ਹੋਏ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹੇ, ਗ੍ਰੰਥ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇ । ਪਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਜਾ ਰਹੇ,ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਾਉਲੀ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਾਏ। ਤਦ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਦਾ ਖਾਸ ਚਿੰਨ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਇਥੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੀ ਅਕਬਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਡੇਰੇ ਆ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਵਾਕੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਲਈ ਚੋਖੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਥ ਲਿਖੀ ਪੁਰਾਣੀ ਬੀੜ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਉਥੋ ਦੇ ਸੋਢੀ, ਗੁਰੂ ਨਰਿੰਜਣ ਰਾਏ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦਸਦੇ ਆਏ ਹਨ ਜੋ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਬਾਕਾਇਦਾ ਰਾਗਮਾਲਾ ਹੈ ।

੨.ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਸੰਮਤ ੧੬੬੨॥

ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਮੁਹੱਲਾ ਸੈਦਪੁਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਡੇਰਾ ਭੱਲੇ ਬਾਵਿਆ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ (ਸੰਨ ੧੯੧੬) ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਗੂ ਹਨ। ਉਨਾ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਡੇਰਾ ਡੇਢ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੱਲੇ ਬਾਵਗਾਨ, ਜੋ ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਹ ਪਿਛੋਂ ਵਟਾਲੇ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਡੇਰੇ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਆਏ ਸਨ । ਜਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਨ ੧੮੧੩ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤ ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀਓਂ ਲੰਘਦੇ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਬੜੇ ਬਿਰਧ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹਨ, ਤਦ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਡੇਰੇ ਆਏ ਅਤੇ ਵਾਕ ਲਿਆ । ਵਾਕ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ :-

''ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਹਾ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਸਗਲੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੇ ।
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਪਾਇਆ,

ਅਪਨੈ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਖਾਟੇ ॥੪॥੧॥''

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੫)

ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਫਿਰ ਡੇਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ । ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਕਰਾਈ,੩੫੦੦੦ ਰੁ: ਸਾਲ ਦੀ ਜਗੀਰ ਡੇਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਵਾਈ । ਅਤੇ ਇਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ –

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਇਆ। ਲਿਖਿਆ ਭਾਈ ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ । ਲਿਖਵਾਇਆ ਭਾਈ ਮਿਲਖੀ ਪੇਸ਼ੌਰ ਦੇ ਵਾਸੀ। ਜੋ ਕੋਈ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਦੇਹ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏਗਾ।

ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸਨੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿ ਜੀ ।

ਸੰਮਤ ੧੬੬੨ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਇਆ ।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੬੬੩ ਜੇਠ ਸ਼ੁਦੀ ੪ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਭਾਵੇਂ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਰੀਖ ਮਹੀਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੀੜ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਵਰ੍ਹਾਂ ਕੁ ਪਹਿਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ 'ਅਦਿ ਬੀੜ' ਤੋਂ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਨਿਸ਼ਾਨ' ਜਾਂ Sign-Manual ਵੀ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਬਨਾਉਟੀ ਜਾਂ ਜਾਅਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਠੀਕ ਕਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਔੜਦਾ ।

੩–ਬੀੜ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ,ਮਾਂਗਟ

ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ,ਅਤੇ ਉਧਰ ਦੇ ਮਸੰਦ ਸਨ, ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਪੁਰਖ ਸਨ। ਹਸਬ ਮਾਮੂਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦੀਵਾਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਭਾਦਰੋਂ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ,

ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਏਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਨਹੀ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਕੋਈ ਤਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਿਲਦ ਬਨ੍ਹਵਾ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ, ਤਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮਾਂਗਟ ਪਹਿਲੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਅਸ੍ਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਰਾਂ ਲਿਖਾਰੀ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਲਿਖਵਾਇਆ । ਉਸ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਅੱਸੂ ਵਦੀ ੧ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦ ਸੂਰਦਾਸ ਦਾ ਅਤੇ ਇਕ ਮੀਰਾਂ ਬਾਈ ਦੇ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਰਾਗਮਾਲਾ ਇਸ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਰੂਪ ਉਪਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਦੇ ਅੰਤ ਮੀਰਾਂ ਬਾਈ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਕੋਰੀ ਥਾਂ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਦਾ ਹੈ,

ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਹੈ :–

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਰਨ — [illegible] ਜੀ
ਸਰਨ ਸਾਹਿਬ ਹਰਿ — ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ
ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ — ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ

ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੀ ਛਾਪ ਸੰਨ ੧੬੨੧ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਨੇ ਆਪ (ਜੋ ਉਸ

ਵੇਲੇ ਤਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਨ ਤਾਂ) ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਨੋਆਨੀਆਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਕੇ ਲਏ ਹੋਣਗੇ । ਏਸ ਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀੜ 'ਅਸਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੀੜ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜੋ ਪੰਜਵੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛੋ ਰਿਵਾਜ਼ ਪੈ ਗਿਆ।-

੪. ਬੋਹਤ (ਤਹਸੀਲ ਫਾਲੀਆ) ਵਾਲੀ ਬੀੜ

ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਉਤਾਰਾ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬੀੜ ਮਾਂਗਟ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਤੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਉਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਤੇ 'ਚਲਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀਜੋਤ ਸਮਾਵਣ ਕਾ' ਲਿਖੇ ਸਨ । ਉਸ ਉਪਰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ-ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ

੫. ਬੀੜ ਪਿੰਡੀ ਲਾਲਾ (ਗੁਜਰਾਤ)

ਜੀ. ਬੀ. ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡੀ ਲਾਲਾ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੋ ਲਿਖਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇਖੇ, ਇਕ ਸੰਮਤ ੭੩੨ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਚੇਤ੍ਰ ੧੯੧੮ ਦਾ । ਇਨਾਂ ਵਿਚੋ ਪਹਿਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਕੁਲ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਿਛੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਰਾਗਮਾਲਾ ਇਸ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

੬-ਬੀੜ ਵਾਸੂ (ਤਹਿਸੀਲ ਫਾਲੀਆ)

ਇਹ ਬੀੜ ਸਾਰੀ ਇਕੋ ਹੱਥ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੮੮੬ ਈਸਵੀ ੧੮੨੯ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ।

੭. ਅਖਨੂਰ (ਜੰਮੂ) ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ

ਅਖਨੂਰ ਵਿਚ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜਾਂ ਹਨ। ਦੋ ਪੰਚਾਇਤੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨਾਨਕ ਚੰਦ ਰਾਣੇਸ਼ ਦਾਸ

ਠਕੁਰਾਲ ਵਿਚ।

੧. ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਸਰੂਪ ਸੰਮਤ ੭੮੦ ਸੰਨ੧੭੨੩

੨. ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਲਿਖ਼ਿਆ ਹੈ,੧੩/੮ ਇੰਚ ਦੇ ੬੮੪ ਪੱਤਰਿਆ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ।

੩. ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਧੁਨੀਆ ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢੋ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਿਛੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ।

੮. ਸੰਮਤ ੧੭੧੬ ਦੀ ਬੀੜ, ਡੇਹਰਾਦੂਨ

ਇਹ ਬੀੜ, ਜੋ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮਰਾਏ. ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਬੜੇ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੀ.ਬੀ.ਸਿੰਘ) ਇਸ ਨੂੰ ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮਾਂਗਟ ਦੀ ਬੀੜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ 'ਸਨਦੀ' ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬੀੜਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕੀਹ ਸੀ ਤੇ ਕੀਹ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੀੜ ਤੋਂ ਗਿਆ, ਪਰ ਏਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਗਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਏਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਪੁਰ ਕੁਝ ਸੁਧਾਈਆ, ਏਸ ਵਿਚ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕੀਤੀਆ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਅਨਛੋਹੀ ਰਹੀ, ਨਾਵੇਂ ਮਹਿਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੜਾਏ ਗਏ। ਅਤੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਉਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਮਤ ਇਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

''ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ।

ਸੰਮਤ ੭੮੬ ਵਰਖੈ ਮਾਹ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ੧ ਦੇ ਦਿਨ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਾ ਇਹ ਥਿਤ ੨੯ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੬੫੯ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨੀਸ਼ਾਣ ਹੈ

੯. ਬੀੜ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨- ਡੇਹਰਾਦੂਨ

ਇਹ ਬੀੜ ਸੰਮਤ ੭੧੬ ਵਾਲੀ ਉਪਰ ਦਸੀ ਬੀੜਾ ਤੋ ਡੇਹਰਾਦੂਨ

ਵਿਚ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ

''ਸੰਮਤ ੭੪੨ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਥਿਤੀ ਪੰਚਮੀ ੫ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਏ ਜੀ ॥''

ਅਤੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਦੇ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਣ ਤੇ ਬਾਦ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਸੰਮਤ ਵੀ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

''ਸੰਮਤ ੭੯੮ ਮਿਤੀ ਵੈਸਾਖ ਸ਼ੁਦੀ ਬੁਧਵਾਰ ੫ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਜੀ ਸਮਾਣੇ ਗੜਵਾਲ ਦੇਸ।''

੧੦-ਬੀੜ ਸੰਮਤ ੧੭੧੮ ਕਾਨਗੜ੍ਹ(ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ)

ਇਹ ਸਰੂਪ ਤਿਆਰ ਤਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਮੌਕੇ ਜੀ.ਬੀ.ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਓਦੋਂ ਇਹ ਸਰੂਪ ਕਾਨਗੜ੍ਹ (ਜਾਖਲ ਅਤੇ ਬਰੇਟਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ, ਬਰੇਟਾ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੁਰ ਇਹ ਪਿੰਡ ਕਾਨਗੜ੍ਹ ਵਸਦਾ ਹੈ) ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ।

ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਮਤ ਇਉ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

''ਸੂਚੀ ਪਤ੍ਰ ਪੋਥੀ ਆਰੰਭ ਸੰਮਤ ੭੧੮ ਕੀਰਤਿਪੁਰ ਜੀ ॥''

ਅਤੇ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਅਠਵੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਹਨ:-

'ਮਹਲਾ੮ ਅਠਵੇਂ ਜੀਕਾ ਨਕਲ ਹੈ
ਖਾਸ ਕਲਮ ਆਪਣੇ ਹਥੀ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤੈ ਪੁਰਖੁ।'

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਸੋ ਉਹ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਲਾ ਅਠਵਾ ਅਤੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

੧੧. ਬੀੜ ਸੰਮਤ ੧੭੮੬ ਮਿਤਿ ਅਗਹਨ ਸੁਦੀ ੧੩॥

ਇਹ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ੨੧ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਦ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਈ ਜੀ.ਬੀ.ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

੧੨. ਬੀੜ ਸੰਮਤ ੧੭੨੮ (ਪਿੰਡ ਸਾਰਨਕੇ)

ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਛਾਂਗਾਮਾਂਗਾ ਦੇ ਪਾਸ 'ਭਾਈ ਫੇਰੂ' ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਦਖਣ ਵਲ ਇਕ ਪਿੰਡ ਸਾਰਨਕੇ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਸੰਤ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਰੂਪ ਪਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਲਿਆਦਾ ਜਿਥੇ ੧੦ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੯੪੩ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਜੀ.ਬੀ.ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਰੂਪ ਇਕ ਹੱਥ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

ਅਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਪਿਛੋ ਪਤਰੇ ੬੭੭ ਉਪਰ ਇਉ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

''ਸੰਮਤ ੧੭੨੮ ਗਿਰੰਥ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਆ ।''

੧੩ ਦਮਦਮੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ

ਮਘਰ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਦੀ, ਢਾਕਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਘਰ ਸ਼ੁਦੀ ੫ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਇਸ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਏਸ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ੭ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਖਤਮ ਹੋਈ । ਤਤਕਰੇ ਤੇ ਪਿਛੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ

''ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਮਿਤੀ ਅਗਹਨ ਵਦੀ।੧।। ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਿਆ'' 'ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦਾ ਦੋਹਤਾ, 'ਬਲ ਹੋਓ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ' ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾ ਉਹ ਸੱਚਖੰਡਵਾਸੀ ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ''ਗੁਰ ਗਿਰਾ ਰਾਗਮਾਲਾ ਮੰਡਨ ਪ੍ਰਬੰਧ'' ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਰਾਗਮਾਲਾ ਲਿਖਣਾ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗਲ ਨਹੀ ਸਗੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸੀ। ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਨਾ ਦੇ ਛੇ ਅੰਗ ਲਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ– ਸਿਕਸ਼ਾ, ਵਿਆਕਰਣ, ਨਿਰੁਕਤ(ਨਿਘੰਟੂ) ਜਯੋਤਿਸ਼, ਕਲਪ ਅਤੇ ਛੰਦ । ਇਹ ਛੇ ਵੇਦ ਦੇ ਅੰਗ ਜਾਂ 'ਵੇਦਾਂਗ' ਆਖਵਾਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਵੇਦ ਨਾਮ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅਰਥਾ ਵਿਚ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ (ਵੇਦ-ਅੰਤ) ਸਮੇਤ ਵੇਦ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਾਇਨ ਲਈ ਮੁਖ ਗਲ ਰਾਗ ਸੀ। ਤਾ ਤੇ 'ਰਾਗਮਾਲਾ' ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਿਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾ 'ਛੰਦ'। ਇਸ ਤਰਾਂ ਰਾਗਮਾਲਾ 'ਗ੍ਰੰਥ-ਅੰਗ' ਬਣ ਗਈ ।

ਜੋ ਇਹ ਵੀਰ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਪਹਿਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿਚ ਭੈਰਉ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਉ ? ਇਸਦਾ ਉਤਰ ਸਾਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਪੰਕਤੀ ਹੈ (ਖਸਟ ਰਾਗ ਉਨ ਗਾਏ) ''ਉਨ'' ਤੋ ਭਾਵ ਅੰਨਯ ਪੁਰਖ । ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚ ਉਤਮ, ਮਧਮ ਅਤੇ ਅੰਨਯ ਪੁਰਖ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦੋ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆ ਸਨ। ਵੈਸਨੂੰ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ੈਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੈਸ਼ਨੋ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੰਪਰਦਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:-

''ਰਾਗਾਂ ਵਿਚਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਹੈ ਜੇ ਸਚਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥
ਸਦਾ ਹਰਿ ਸਚੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਨਿਹਚਲ ਮਤਿ ਅਪਾਰੁ ॥''

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ੯੩)

ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ

''ਜੈਸੇ ਸਰ ਸਰਿਤਾ ਸਕਲ ਮੈ
ਸਮੁੰਦ ਬੜੋ ਮੇਰ ਮਹਿ ਸੁਮੇਰ ਬੜੋ ਜਗਤ ਬਖਾਨਿ ਹੈ ॥
ਤਰਵਰ ਵਿਖੇ ਜੈਸੇ ਚੰਦਨ ਬਿਰਖ ਬਡੋ,
ਧਾਤ ਮੈ ਕਨਕ ਅਤਿ ਉਤਮ ਕੈ ਮਾਨਿ ਹੈ ॥
ਪੰਛੀਅਨ ਮੈ ਹੰਸ, ਮ੍ਰਿਗਰਾਜਨ ਮੋ ਸਾਰਦੂਲ,
ਰਾਗਨ ਮਹਿ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਪਾਰਸ ਪਖਾਨੈ ਹੈ ।੩੭੬॥

(ਕਬਿਤ ਸਵੈਯੈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੀਵੇ ਆਪੇ ਜਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਨਾਲ

ਬਦਲ ਆਪੇ ਆ ਕੇ ਵਰਖਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਢੁਕਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਾਸ ਨੂੰ ਡੇਰਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਮੋਨੀ ਚੌਕ ਦੇ ਮਹੰਤ ਪੰਡਿਤ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਇਕ ਭਾਈ ਹਾਕੋ ਨਾਮ ਦਾ ਰਾਗੀ ਵੀਰ ਜੋ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਸਮੇ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੇਵਾ ਸਭਾਲ, ਕੀਰਤਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੁੱਕ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਜਲਵਾ ਤਾਂ ਵਿਖਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਹਾਕੋ ਜੀ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ ਗੁਰਮੁਖੋ ! ਤੁਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਨਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਬਣੋ। ਸੋ ਗਰਮੀ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸੀ। ਸੰਗਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਹਾਕੋ ਜੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ ਸੀ, ਗਹਿਗੱਚ ਬੱਦਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਹਾਕੋ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੋ ! ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ । ਕਮੀਆ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੇ ਕਿਤੇ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਮੀਂਹ ਅਵੱਸ਼ ਪੈਂਦਾ। ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਤਿਖੜ ਧੁੱਪ ਦੇ ਵਿਚ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਤਾ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੀਂਹ ਨਾ ਪੈਣਾ ਸਾਡੀ ਕਮਜੋਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ।

ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਕੋਹਲੂ ਆਪੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਿਲਾਂ ਚੋ ਤੇਲ ਨਿਕਲ ਆਉਦਾ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਮੁਰਦੇ ਆਪੇ ਜਿਉ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਮੁਰਦਿਆ ਦੇ ਜਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

"ਉਨ" ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਏ। ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ਼ੈਵ ਮੱਤ ਵਾਲਿਆ ਨੇ। ਜਵਾਬ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਵ ਮੱਤ ਵਾਲਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੈਸ਼ਨੋ ਸੰਪਰਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ

ਪਹਿਲਾਂ।

ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਸਭ ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਮਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਵ ਮੱਤ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਨਵੰਤ ਅਤੇ ਭਰਤ ਵਾਲੇ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਭੈਰਉ (ਭਰਵ) ਰਾਗ ਤੋਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਿਰਣਾ ਆਪਾ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜ਼ਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਪ੍ਰਥਮ ਰਾਗ ਭੈਰਉ ਵੈ ਕਰਹੀ) ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ।

ਕੁਝ ਵੀਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਖਰੀ ਰਾਗ ਅਤੇ ਮਾਝ ਰਾਗ ਦਾ ਜਿਕਰ ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ?

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੰਗੀਤਵੇਤਾ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ, ਰਸੀਲੇ ਗਲੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਕੋਲੋ ਪੋਥੀਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀਆ ਮਾਨਯੋਗ ਨਾਮਵਰ ਹਸਤੀਆ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪੋਥੀਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਪਰ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਰਹੇ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹਥ ਵਿੰਚ ਤੰਬੂਰਾ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਅੱਗੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਆਪ ਖੁਦ ਚਲਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੀਆ ਪੋਥੀਆ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀਆ ।

ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਮਹਿਰ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਵੇ ਨਵੇਂ ਰਾਗ ਈਜਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਮਹਾਨ ਰਾਗਵੇਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪਾ ਜਿਸ ਮਾਝ ਰਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਂ ਸੋਰਠ, ਬਿਲਾਵਲ, ਸਰੰਗ, ਧਨਾਸਰੀ, ਨਟ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਗਣੀ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਝੇ ਦੇਸ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮਾਝ ਰਾਗ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ:- ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ?

ਉਤਰ- ਇਹ ਵੀਰ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਨਾਮ ਹੈ ਮੋਹਰ ਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੋਹਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਅਨੁਸਾਰ 'ਆਪੇ ਫਾਥੜੀਏ ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੈ ਚਲੋ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਪਰ ਵੀਰ ਜੀ! ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਮਹਲਾ ੫ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਕੀ ਆਪਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਈਏ। ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ:-

ਥਾਲ ਵਿਚਿ ਤਿੰਨਿ ਵਸਤੂ ਪਈਓ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਵੀਚਾਰੋ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਪਇਓ ਜਿਸ ਕਾ ਸਭਸੁ ਅਧਾਰੋ ॥
ਜੇ ਕੋ ਖਾਵੈ ਜੇ ਕੋ ਭੁੰਚੈ ਤਿਸ ਕਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੋ ॥
ਏਹ ਵਸਤੁ ਤਜੀ ਨਹ ਜਾਈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਖੁ ਉਰਿ ਧਾਰੋ ॥
ਤਮ ਸੰਸਾਰੁ ਚਰਨ ਲਗਿ ਤਰੀਐ ਸਭੁ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੋ ॥੧॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫॥

ਤੇਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਤੋ ਨਾਹੀ ਮੈਨੋ ਜੋਗੁ ਕੀਤੋਈ ॥
ਮੈ ਨਿਰਗੁਣਿਆਰੇ ਕੋ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਆਪੇ ਤਰਸੁ ਪਇਓਈ॥
ਤਰਸ ਪਇਆ ਮਿਹਰਾਮਤਿ ਹੋਈ ਸਤਿਗੁਰ ਸਜਣੁ ਮਿਲਿਆ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ ॥੧॥

ਜੇ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਲਫਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਨਫ਼ਰਤ ਕਿਉਂ? ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ੬੪੫ ਅੰਗ ਅਤੇ ਸੋਰਠਿ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੮ ਵੱਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਮੁਦਾਵਣੀ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦੋ ਵੇਰਾਂ ਆਇਆ ਹੈ

''ਏਹ ਮੁਦਾਵਣੀ ਕਿਉ ਵਿਰਹੁ ਕਢੀਐ
ਸਦਾ ਰਖੀਐ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥
''ਏਹ ਮੁਦਾਵਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਈ
ਗੁਰਸਿਖਾ ਲਧੀ ਭਾਲਿ ॥''

ਇਥੇ ਜੇ ਆਪਾ ਮੁਦਾਵਣੀ ਨੂੰ ਮੋਹਰ ਮੰਨਾਂਗੇ ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ? ਦਰਅਸਲ ਮੁਦਾਵਣੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਭਾਵ ,ਨਹੀਂ ਮੁਦਾਵਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬੁਝਾਰਤ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਰਿਵਾਜ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ ਕਿ ਜੰਞ ਦੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਸਮੇਂ ਲੜਕੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓ ਬੀਬੀਆ ਕੋਈ ਬੁਝਾਰਤ ਪਾਉਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਜੰਞ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਨ ਦਿੰਦਾ । ਜੋ ਬੀਬੀਆ ਵੱਲੋ ਬੁਝਾਰਤ ਪਾਈ ਜਾਦੀ ਸੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਦਾਵਣੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਾਨੂੰ ਖੁਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਸਲੋਕ ਮ: ੩॥

ਥਾਲੈ ਵਿਚਿ ਤੈ ਵਸਤੂ ਪਈਓ ਹਰਿ ਭੋਜਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੁ ॥
ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਮਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤੀਐ ਪਾਈਐ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ॥

ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਥਾਲ ਵਿਚ ਤੈ=ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾ ਪਈਆ ਹੋਈਆ ਹਨ, ੧ ਸਤੁ, ੨ ਸੰਤੋਖ, ੩. ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾ ਐਸੀਆ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੁ=ਸਰੇਸ਼ਟ ਹਰੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੋਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆ ਹਨ ॥੧॥

ਅਥਵਾ:- ਤੈ=ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪੀ ਥਾਲ ਵਿਚ ਵਸਤੂ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਕੇਹੜੀ? ਕਿ ਸਾਰੁ=ਸਰੇਸ਼ਟ ਹਰੀ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਭੋਜਨ ਰੂਪੀ ।

ਜਿਸ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੋਜਨ ਦੇ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੋਖ ਦਾ ਦੁਆਰ ਗਿਆਨ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ।

ਇਹੁ ਭੋਜਨੁ ਅਲਭੁ ਹੈ ਸੰਤਹੁ ਲਭੈ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ ॥
ਏਹ ਮਦਾਵਣੀ ਕਿਉ ਵਿਚਹੁ ਕਢੀਐ
ਸਦਾ ਰਖੀਐ ਉਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥

ਹੇ ਸੰਤੋ ! ਇਹ ਹਰੀ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਅਲਭ=ਦੁਰਲਭ ਹੈ, ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਭੋਜਨ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਨੇਤ ਜਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਭੋਜਨ ਪਰੋਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਔਰਤਾਂ ਮੁਦਾਵਣੀ ਪਾਉਂਦੀਆ ਹਨ ਕਿਃ-

''ਕਾਲਾ ਸੂਤ ਪੀਲਾ ਸੂਤ ਜਾਂ ਪੀਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਮੂਤ ॥''

ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਏਹ ਮੁਦਾਵਣੀ ਪਈ ਰਵ੍ਹੇ ਉੱਨਾਂ ਚਿਰ ਕੋਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀ ਖਾਂਦਾ। ਇਸ ਮੁਦਾਵਣੀ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਨੇਤੀ ਇਹ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ

''ਕਾਲੀ ਤਾਣੀ ਪੀਲੀ ਤਾਣੀ ਜਾਂ ਪੀਵੇ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀ ॥''

ਇਹ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਕੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਮੁਦਾਵਣੀ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ,

ਇਹ ਗੁਰ-ਸਿੱਖਿਆ ਰੂਪੀ ਮੁਦਾਵਣੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣਾ ਕਰੀਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਦੀਵਕਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਰਖੀਏ।

ਏਹ ਮੁਦਾਵਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਈ ਗੁਰਸਿਖਾ ਲਧੀ ਭਾਲਿ ॥
ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਬੁਝਾਏ ਸੁ ਬੁਝਸੀ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਘਾਲਿ ॥੧॥

ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਰੂਪ ਮੁਦਾਵਣੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪਾਈ ਹੈਂ, ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾ ਨੇ ਭਾਲ =ਢੂੰਢਕੇ ਲਧੀ =ਲੱਭੀ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਸਮਝਉਂਦਾ

ਹੈ, ਓਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਘਾਲ=ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ॥੧॥

ਸ਼ੰਕਾਃ-ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ 'ਨਾਨਕ' ਨਾਮ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀ?

ਉਤਰਃ- ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੰਉੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸਲੋਕ ਹਨ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕੀਆ ਬਾਣੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ? ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚਃ

ਤੀਰਥ ਨਾਵਾ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵਾ	
ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਕਿ ਨਾਇ ਕਰੀ ॥	*(ਪਉੜੀ ੬)*
ਮੰਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥	*(ਪਉੜੀ ੧੨)*
ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥	*(ਪਉੜੀ ੧੩)*
ਮੰਨੈ ਮਾਰਗਿ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ ॥	*(ਪਉੜੀ੧੪)*
ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ ॥	*(ਪਉੜੀ ੧੬)*
ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ ॥	*(ਪਉੜੀ ੧੭)*
ਅਸੰਖ ਨਾਵ ਅਸੰਖ ਥਾਵ ॥	*(ਪਉੜੀ ੧੯)*
ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਿ ਏਤੀ ਸੁਰਤਿ ਨ ਪਾਈਆ ॥	*(ਪਉੜੀ ੨੩)*
ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਮੁ ਪਤੁ ਝੋਲੀ	
ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤਿ ॥	*(ਪਉੜੀ੨੮)*
ਭੁਗਤਿ ਗਿਆਨੁ ਦਇਆ ਭੰਡਾਰਣਿ	
ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ ।	*।(ਪਉੜੀ੨੯)*
ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ	।ਪਉੜੀ ੩੦)
ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਮਹਿ ਗਿਆਨ ਪਰਚੰਡੁ ।	।(ਪਉੜੀ ੩੬)

ਇਨ੍ਹਾਂ ੧੨ ਪਉੜੀਆ ਵਿੱਚ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਇਹ ਵੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਝ ਸਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਨਾ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਹੈ ਨਾ

ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ। ਕੱਲ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਵੀਰ ਵੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਓ। ਬਾਬੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ੧੩੮੪ ਅੰਗ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ। ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੨੫ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੩੦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਗਤ ਜਾਂ ਭੱਟ ਨਾ ਹੀ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਆਇਆ ਹੈ

''ਸਰਵਰ ਪੰਖੀ ਹੇਕੜੋ ਫਾਹੀ ਵਾਲ ਪਚਾਸ ॥
ਇਹ ਤਨੁ ਲਹਰੀ ਗਡੁ ਥਿਆ ਸਚੇ ਤੇਰੀ ਆਸ ।੧੨੫॥
ਕਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਕਵਣੁ ਗੁਣੁ ਕਵਣੁ ਸੁ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥
ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਸੋ ਹਉ ਕਰੀ ਜਿਤੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ।੧੨੬॥
ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥
ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ।੧੨੭॥
ਮਤਿ ਹੋਦੀ ਹੋਇ ਇਆਣਾ ॥ ਤਾਣ ਹੋਦੇ ਹੋਇ ਨਿਤਾਣਾ ॥
ਅਣਹੋਦੇ ਆਪੁ ਵੰਡਾਏ ॥ ਕੋ ਐਸਾ ਭਗਤ ਸਦਾਏ ।੧੨੮॥
ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ ॥
ਹਿਆਉ ਨਾ ਕੈਹੀ ਠਾਹਿ ਮਾਣਕ ਸਭ ਅਮੋਲਵੇ ।੧੨੯॥
ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਿਕ ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ ॥
ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀਦਾ।੧੩੦॥

(ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੮੪)

ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ :—

ਤਿਹਟੜੇ ਬਾਜਾਰ ਚਉਦਾ ਕਰਨਿ ਵਣਜਾਰਿਆ ॥
ਸਚੁ ਵਖਰੁ ਜਿਨੀ ਲਦਿਆ ਸੇ ਸਚੜੇ ਪਾਸਾਰ ॥੭॥

(ਅੰਗ ੧੪੨੫)

ਖੰਭ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ ਘਿੰਨਾ ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ ॥
ਤੰਨਿ ਜੜਾਈ ਆਪਣੈ ਲਹਾਂ ਸੁ ਸਜਣੁ ਟੋਲਿ ॥
ਸਜਣੁ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾਂ ਦੈ ਸਾਹ॥
ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਬਹਿਠਿਆ ਸੋਹੀਐ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਵੇਸਾਹੁ ।੨੨॥

(ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਹਲਾ ੫,ਅੰਗ ੧੪੨੬)

ਸ਼ੰਕਾ ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ 'ਰਹਾਉ'ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਉਤਰ: ਜਪੁਜੀ, ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਮਕਲੀ ਸਦ, ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ, ਸਮੁਚਾ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਹਾਉ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜੇ ਇਹ ਰਹਾਉ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਕਿਉ ਨਹੀ?

ਸ਼ੰਕਾ: ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿਚ 'ਮਹਲਾ' ਨਹੀ ਹੈ ?

ਉਤਰ:- ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਪੁਜੀ ਉਪਰ ਵੀ ਮਹਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀ ਹੈ ।

ਸ਼ੰਕਾ: ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹਾਨਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਉਤਰ:- ਗੁਰ ਬਿਸਾਸ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿ ੪, ਪੰਨਾ ੭੪-੭੫ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਅਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਲ ਰਾਗਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਆਪ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰੋ ਜੀ । ਤਾਂ ਲਿਖਰੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ।

ਯਥਾ:-ਵਾਰ ਵਧੀਕ ਸਲੋਕ ਲਿਖ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਔਰ ਲਿਖਾਇ ।
ਤਤਕਰਾ ਲਿਖ ਸਭ ਗ੍ਰੰਥ ਕਾ ਭੋਗ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਪਾਇ।੩੮੬॥

ਚੌਪਈ:–ਤਬ ਲੌ ਰਾਗ ਸਭੀ ਇਕ ਠਾਏ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਆਏ ।
ਕ੍ਰਿਪਾਸਿੰਧ ਕੀ ਉਸਤਤ ਕਰੀ ।
ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਮਨ ਆਨੰਦ ਭਰੀ ।
ਉਸਤਤ ਕਰ ਗੁਰੂ ਪਗ ਲਪਟਾਏ ।
ਦਯਾਸਿੰਧ ਪੂਛਿਓ ਮਨ ਲਾਏ ।
ਨਿਜ ਆਵਨ ਕਾ ਕਾਰਨ ਕਹੋ ।
ਤਿਨੈ ਕਹਾ, ਤੁਮ ਸਭ ਕਿਛੁ ਲਹੋ ।
ਹਮ ਜਗ ਮੈਂ ਅਤ ਹੀ ਦੁਖ ਪਾਏ ।
ਆਏ ਤਕ ਤੁਮਰੀ ਸ਼ਰਨਾਏ ।

ਇਹ ਬਿਧ ਹਮ ਜਗ ਮੈਂ ਅਤ ਹੀ ਦੁਖ ਪਾਵੈਂ ।
ਪੁਤ੍ਰੀ ਸ਼ਾਬ ਪਿਤਾ ਨਰ ਗਾਵੈਂ ।
ਔਰ ਮਨੁੱਖ ਸਾਥ ਸਸੁਰਾਰੇ। ਪੂਤ ਮਾਤ ਕਰ ਹੈਂ ਇਕਠਾਰੇ ।
ਸਮਝ ਨ ਪ੍ਰਾਤ ਸਮਾ ਮਧਿਆਨਾਂ ।
ਵਿਪਰਜੇ ਗਾਵੈਂ ਧਾਰ ਗੁਮਾਨਾ ।੩੮੭॥
ਦੋਹਰਾ:–ਤਾ ਤੇ ਜਤਨ ਕੋ ਅਸ ਕਰੋ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ।
ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਭ ਕੋ ਲਿਖੋ ਹਮ ਸਭ ਕਰੋ ਸਨਾਥ ।੩੮੮॥
ਰਾਗਨਿ ਕੀ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨੀ, ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਸੁਖ ਖਾਨ ॥
ਰਾਗ ਮਾਲ ਤਬ ਹੀ ਲਿਖੀ ਭੋਗ ਤਾਹਿ ਪਰ ਠਾਨ ।੩੮੯।
ਚੌਪਈ:-ਕਹੇ ਰਾਗ ਖਟ ਤੀਹ ਸੰਗ ਨਾਰੀ ।
ਅਸ਼ਟਿ ਅਸ਼ਟਿ ਸੁਤ ਕਹੇ ਉਚਾਰੀ ।
ਅਠਤਾਲੀ ਸੁਤ ਸਭ ਕੇ ਭਏ ।
ਅਤਿ ਅਨੰਦ ਮਨਿ ਰਾਗਨਿ ਲਏ ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭੋਗ ਗ੍ਰਿਥ ਜੀ ਪਾਯੋ ।
ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਪਰਸ਼ਾਦਿ ਕਰਾਯੋ ।
ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਸੁ ਭਯੋ ਬਿਅੰਤਾ ।
ਆਗਯਾ ਕਰੀ ਗੁਰੂ ਭਗਵੰਤਾ ।
ਹੁਮ ਹੁਮਾਇ ਸੰਗਤ ਸਭ ਆਈ ।
ਰਾਮ ਸਰੈ ਮਨ ਆਨੰਤ ਪਾਈ ।

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿ: ੪, ੭੪-੭੫)

ਇਸ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਪੜ ਕੇ ਹੀ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਰਖਵਾ ਕੇ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪਾਸੋ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਪੜ੍ਹਵਾ ਕੇ ਭੋਗ ਪਵਾਇਆ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–
ਚੌਪਈ॥ ਸਾਹਿਬ ਬੁਢੇ ਐਸ ਉਚਾਰਾ ।
ਜਗਤ ਰੀਤ ਗੁਰੁ ਕਰੋ ਸੁਧਾਰਾ ॥
ਹਰਿ ਗੁਬਿੰਦ ਗੁਰ ਰੀਤ ਕਰਾਈ ।
ਗੁਰ ਗ੍ਰਥ ਕਾ ਪਾਠ ਧਰਾਈ॥
ਚੌਕੀ ਸਬਦ ਰਬਾਬੀ ਗਾਵੈ।
ਪ੍ਰਚਾਵਣੀ ਕਰਨ ਬਹੁਤ ਨਰ ਆਵੈ ।
ਗੋਂਦਵਾਲ ਖਡੂਰ ਤੇ ਆਏ ।
ਬਹੁ ਡਲੇ ਤੇ ਹੁਇ ਇਕਠਾਏ ।੪॥
ਧਾਰਾ । ਰੀਤ ਕਰਾਈ । ਗੁਰ ਗ੍ਰਥ ਕਾ ਪਾਠ ਧਰਾਈ।
ਦੋਹਰਾ– ਮੁਕਾਣ ਹੇਤ ਸਭ ਹੀ ਆਏ ਜਗਤ ਰੀਤ ਜੋ ਆਹਿ ।
ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਤਸ ਅਏ ਸਭ ਹੀ ਪੁਨ ਹੁਦਨਾਇ ।੫॥
ਚੌਪਈ ॥ ਮੋਹਰੀ ਅਦਿਕ ਜੋ ਨਰ ਆਏ।
ਹਰਿ ਗੁਬਿੰਦ ਤਿਹ ਗਿਆਨ ਸੁਨਾਏ ।
ਮੁਕਾਣ ਤ੍ਰਿਆ ਜੇਤੀ ਥੀ ਆਈ ।
ਮਤ ਗੰਗ ਤਿਹ ਗਯਾਨ ਸੁਨਾਈ।
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਕੋਠੀ ਮਾਹੀਂ।
ਸਾਹਿਬ ਬੁੱਢਾ ਪਾਠ ਸੁਨਾਹੀਂ ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਕੀਰਤਨ ਸੁਨੈ ਅਪਾਰਾ ।
ਜਗਤ ਰੀਤ ਸਭ ਕਰਤ ਸੁਧਾਰਾ ।੬॥
ਦੋਹਰਾ– ਇਹ ਬਿਧ ਬਾਰਹਿ ਦਿਵਸ ਤਬ ਭੇ ਬਿਤੀਤ ਸੁਖ ਸੰਗ।
ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ ਹਾੜ ਬੁੱਧ ਤੇਰਵਾਂ ਆਯੋ ਬਹੁਤ ਉਮੰਗ ।੭॥
ਚੌਪਈ–ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਕੋਠੀ ਆਗੇ ।
ਲਗੋ ਦਿਵਾਨ ਅਧਿਕ ਰਸ ਪਾਗੇ ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੇ ਪੈਂਚ ਸਭ ਆਏ ।
ਭਯੋ ਸਮਾਜ ਸਭੀ ਇਕਠਾਏ।

ਕਰਤ ਗੁਰਦਾਸ ਚੌਰ ਕਰ ਧਾਰ । ਸਾਹਿਬ ਬੁੱਢਾ ਪਾਠ ਉਚਾਰ ।
ਆਗੇ ਚੌਕੀ ਧਰਿਓ ਕੜਾਹ । ਗਾਵਤ ਰਾਗੀ ਸਬਦਿ ਉਮਾਹ ॥੮॥
ਦੋਹਰਾ– ਲੈ ਆਗਯਾ ਸਭ ਕੀ ਤਬੈ ਬੁੱਢੇ ਪਾਯੋ ਭੋਗੁ ।
ਰਾਗ ਮਾਲ ਪੜ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋਗੁ ॥੯॥
ਚੌਪਈ॥ ਪੁਨਹ ਰੁਮਾਲ ਗ੍ਰੰਥ ਪਰ ਪਾਯੋ ।
ਸਭ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਯੋ ।
ਜਰੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਅਮੋਲਕ ਚੀਨੀ ਸਾਹਿਬ ਬੁੱਢੇ ਦੋ ਗੁਰੂ ਦੀਨੀ ।
ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਦਈ ਅਪਾਰਾ। ਰਾਗੀ ਰਬਾਬੀ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਰਾ।
(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬,ਧਿਆਇ ੮,ਪੰਨਾ ੧੩੯)
ਦੋਹਰਾ–ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਲਜੁਗ ਭਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮਹਾਨ ।
ਦਸ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆਂ ਰੂਪ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਾਨ ॥੪੧੩॥
ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਜਿਹ ਦੇਖਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸਾਇ।
ਬਾਤ ਕਰਨਿ ਗੁਰ ਸੋ ਚਹੈ ਪੜ੍ਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਮਨ ਲਾਇ ॥
ਚੌਪਈ–ਆਗਿਆ ਔਰ ਸੁਨੋ ਮਨ ਲਾਇ ।
ਸਭ ਹੀ ਮਨ ਧਾਰੋ ਸੁਖ ਪਾਇ।
ਪਾਛੇ ਚਲੀ ਰੀਤ ਇਹ ਆਈ ।
ਮਿਰਤਕ ਪਾਛੈ ਐਸ ਕਰਾਈ ।
ਗਰੜ ਪੁਰਾਨ ਪਢਾਵਤ ਕੋਊ ।
ਔਰ ਪੁਰਾਨ ਪੜਨ ਮਤ ਲੋਊ ।
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਅਬ ਸਭ ਮਥ ਲੀਨੇ।
ਸਭ ਕਾ ਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੀਨੇ ।
ਮ੍ਰਿਤ ਪਾਛੇ ਇਹ ਰੀਤ ਸੁ ਕਰੋ ।
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਾ ਪਾਠ ਸੁ ਧਰੋ ।
ਪਾਵੈ ਭੋਗ ਰਾਗਮਾਲਾ ਪੜ੍ਹ ।
ਛਿਨ ਮਹਿ ਪਾਪ ਜਾਹਿ ਤਾਂ ਕ ਸੜ ।
ਕੜਾਹਿ ਪੁਸ਼ਾਕ ਤਿਹ ਨਮਿਤ ਕਰਾਵੈ ।

ਨਰਕ ਦੁਆਰ ਕੋ ਸੋ ਨਹਿ ਜਾਵੈ ।
ਪਾਛੇ ਮਿਰਤਕ ਐਸ ਬਿਧ ਕਰੋ
ਜੀਵਤ ਜਤਨ ਐਸ ਬਿਧ ਧਰੋ ॥੪੧੪॥
ਦੋਹਰਾ–ਧਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਾ ਪਾਠ ਕਰੈ ਮਨ ਲਾਇ।
ਰਾਗ ਮਾਲ ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋਂ ਭੋਗ ਜਪ ਜੀ ਤੇ ਪਾਇ ॥੪੧੫॥
ਕੜਾਹ ਕਰਾਵੈ ਹਰਖ ਸੋ ਕੋਟਿ ਜੱਗ ਫੱਲ ਚੀਨ ॥
ਸਭ ਸੰਗਤ ਸੁਨ ਬੈਨ ਗੁਰ ਧਾਰ ਚਿੱਤ ਮਹਿ ਲੀਨ ॥੪੧੬॥
ਜੋ ਇਛਾ ਕੋਊ ਕਰੈ ਸੋ ਸਭ ਪੂਰਨ ਹੋਇ ॥
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਐਸੇ ਕਹਾ ਜਾਨ ਲੇਹੁ ਸਭ ਕੋਇ ॥੪੧੭॥
(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਧਿਆਇ ੪,ਪੰਨਾ ੭੭)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇਂ ਦੇ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼ੰਕਾ–ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਏਕਿਆਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ।

ਉਤਰ–ਇਹ ਬਾਰਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਏਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੋਹਰਿਆਂ ਅਤੇ ਚੌਪਈਆ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਯਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਵੀ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ?

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪॥

ਵਣਜਾਰਾ

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਉਤਮੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥
ਹਰਿ ਜੀਅ ਸਭੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਮਈਆ ਸੋਇ ॥
ਸੋ ਹਰਿ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਜੋ ਮੋਹਿ ਮਾਇਆ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ ਸੇ ਛੋਡਿ ਚਲੇ ਦੁਖੁ ਰੋਇ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਹਰਿ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ਹੋਇ ॥
ਮੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

ਹਰਿ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਪਾਇਐ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ
ਵਡਿਭਾਗਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੧॥

(ਅੰਗ ੮੨)

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧

ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ ॥
ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ॥
ਤ੍ਰਿਖਾ ਨ ਉਤਰੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ
ਬਿਨੁ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ॥੧॥
ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ
ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ।
ਤੇਰਾ ਮੁਖੁ ਸੁਹਾਵਾ ਜੀਉ ਸਹਜਿ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ ॥
ਚਿਰੁ ਹੋਆ ਦੇਖੇ ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੀ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਦੇਸੁ ਜਹਾ ਤੂੰ ਵਸਿਆ
ਮੇਰੇ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ॥੨॥
ਹਉ ਘੋਲੀ ਹਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ
ਗੁਰ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ।
ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗੁ ਹੋਤਾ ॥
ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਿਅ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ ॥
ਮੋਹਿ ਰੈਣਿ ਨ ਵਿਹਾਵੈ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ
ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ ॥੩।
ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ
ਤਿਸੁ ਸਚੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ।
ਭਾਗੁ ਹੋਇਆ ਗੁਰਿ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ ॥
ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਘਰ ਮਹਿ ਪਾਇਆ॥
ਸੇਵ ਕਰੀ ਪਲੁ ਚਸਾ ਨ ਵਿਛੁੜਾ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰ ਜੀਉ ॥੪॥

ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ ॥੧॥

(ਰਾਗ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਅੰਗ ੯੬)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਏਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ

ਸੰਕਾ:–ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪਉੜੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ ਨਹੀ ਜਿਵੇਂ ਇਗ ਦੋ ਤਿੰਨ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ।

ਉਤਰ:–ਦਾਸ ਨੇ ਸੱਚਖੰਡ ਤਖਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੱਖੀ ਉਸ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਲਿਖਿਆ ਉਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਉਸੇ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੈ ਜਿਵੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਪਉੜੀ ਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸਦੀਆ ਛੇ ਪਉੜੀਆ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੇ ਤਕ ਪਉੜੀਆ ਪੂਰੀਆ ਕਰਕੇ ॥੬॥ ਅੱਖਰਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ॥

ਦਾਸ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਧੁੰਮਾਂ
(ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ)

ਸ਼ੰਕਾ:–ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਾਮ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ?

ਉਤਰ:–ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾ ਵਾਰ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬਕਾਇਦਾ ਪੜਦੇ ਵੀ ਹਾਂ । ਜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਗਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਸੋ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ੧ਓ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ ਤੱਕ ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਅਤੇ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਹਾ

ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥